

Reis kjerringa!

En minnehistorisk studie av tre kystkvinnemonumenter reist i perioden 1992 til 2005

Elisabeth Johansen

Mastergradsoppgave i historie

Universitetet i Oslo

Institutt for arkeologi, konservering og historie

2022 vårsemester

Reis kjerringa!

En minnehistorisk studie av tre kystkvinnemonumenter
reist i perioden 1992 til 2005

© Elisabeth Johansen, 2022

<http://www.duo.uio.no/>

Sammendrag

Dette er en minnehistorisk studie av tre kystkvinnemonumenter fra perioden 1992 til 2005, *Fiskarkona* i Svolvær, *Klippfiskkjerringa* i Kristiansund og *Ishavskjerringa* i Brandal. Disse skulpturene er tre av elleve kystkvinneskulpturer som er etablert i perioden 1991 til 2018. Oppgaven behandler hvem som tok initiativ til å reise minnesteder over kystens kvinner i form av kystkvinneskulpturer, hvordan og hvorfor dette ble gjort og hvilke kunnskapsmessige og andre utfordringer dette bød på. Oppgaven søker å finne svar på hva disse minnepolitiske initiativene kan fortelle om kvinners plass i det offentlige minnet i Norge.

Undersøkelsene mine viser at initiativet til skulpturene i Svolvær og Brandal kom fra privatpersoner, i Kristiansund fra en organisasjon, og initiativtakerne sto for alt – fra å skaffe finansiering til å engasjere billedkunstner. For *Fiskarkonas* del var det en heftig debatt knyttet til utformingen av monumentet, basert på hvilke minner som var om denne kategorien kvinner – var hun arbeidende ansvarsbonde, eller ventende, speidende etter sin fiskermann. *Klippfiskkjerringa* var del av et byjubileum og ble brukt i merkevarebyggingen av byen, men var ikke å finne i verken den skrevne nærings- eller byhistorien. *Ishavskjerringa* står utenfor museet i Brandal, og analysen viser at innenfor polarfeltet dominerer de maskuline heltefortellingene, og kvinnene står bokstavelig talt utenfor. Kvinnehistorikerne som hadde arbeidet med å skaffe kvinnene en plass i historien fra 1970-tallet, de politiske strømningene i kjølvannet av kvinnetåret 1975–1985 og de etablerte, aktive kvinnebevegelsene som bidro til oppmerksomhet om bortgjemte og glemte kvinneliv, er bakteppet. Historieskriving, politikk og aktivisme inspirerte bredt og ligger blant de viktige årsakene til monumentetableringene.

Analysene mine viser at kvinnene ikke har noe selvsagt plass i det kollektive minnet – kvinner har måttet kjempe seg til et rom og kjempe for å bli sett og anerkjent. Men i de 30 årene som har gått siden disse minnepolitiske initiativene først ble tatt, har det vært en politisk og historiefaglig utvikling som gjør at grunnen var beredt, og tiden var moden for å gi kvinnene en plass.

Innholdsfortegnelse

Forord.....	6
Kapittel 1: Innledning	7
Minnehistorie – ikke så mangfoldig likevel.....	9
Minnehistoriske begreper og perspektiver	11
Forskningsmateriale og metode	15
Struktur og gangen i oppgaven	19
Kapittel 2: <i>Fiskarkona</i> i Svolvær	21
For viktig til å glemmes	23
Fra lokalt til nasjonalt prosjekt	25
Kampen om ressursene	28
Ut mot havet.....	31
En kaskade av meninger	33
Forlengs eller baklengs – for eller imot	34
Konkluderende momenter.....	38
Kapittel 3: <i>Klippfiskkjerringa</i> i Kristiansund.....	40
Jubileum som minnepolitisk prosjekt	43
Kunsten å merkevarebygge.....	49
Når historie blir en vare	50
Med lys og lykte.....	51
Bykjerringer på klippfiskbergene	53
Kjerringene i næringshistorien.....	57
Fortidens kvinner i nåtidens fremstillinger	60
Konkluderende momenter.....	62
Kapittel 4: <i>Ishavskjerringa</i> i Brandal.....	63
Museum for nasjonale helter.....	65
Kvinner inne og ut(e)	68
Kronerulling for ishavskjerringa.....	71
Kjenne seg igjen på museum	74
Når mannen skriver historie.....	78
Brandals nasjonale helt	80
Konkluderende momenter.....	82
Kapittel 5: Avslutning	84
På tross av mer enn på grunn av	88
Kanskje noen vil nøste litt i løse ender	90
Sluttord.....	92
Kystkvineskulpturer 1991–2018.....	96

Oversikt over figurer	95
Referanser	96
Arkiv	97
Dagfinn Bakkes arkiv	97
Johan Borgos' arkiv	97
Anne Breibys arkiv	97
Egne notater	97
Hugo Johansen arkiv	97
Kristiansund kommunes arkiv.....	98
Samtaler	98
Skjermbrev	98
Litteratur	98
Nett-kilder	104

Forord

Ho mamma og søstra mi rodde feske. Kver morra rodde de ut, så du må ikkje tru at det berre var mannfolkan som dreiv med det. Nei, det var mang ei kjerring som var ute i båten, så snart ungen var vent fra brøstet, men de kom ikkje i nokka avis for det.¹

Jeg har lenge hatt stor interesse for kystkvinneliv og for hvorfor kvinneliv har vært så usynlig. Sitatet er fra boka *Feskarbonden og andre kvinnfolk*, som kom ut i 1992. Den består av redigert og systematisert materiale fra intervjuer med 75 eldre kvinner i Lofoten om livene deres. Vi var fem venner som igangsatte dette intervjuprosjektet, der åtte kvinner i en seksmånedperiode gjennomførte intervjuene. Etter innsamling ble materialet bearbeidet og havnet mellom to permer. Det ble starten på forlaget Orkana som jeg fortsatt er forlegger i.

Nå har jeg gjennom arbeidet med denne mastergradsoppgaven hatt anledning til å fordype meg i spørsmålet om hvorfor kvinner ikke er mer til stede i det kollektive minnet og heller ikke i den skrevne historien. Arbeidet har vært givende og lærerikt, og det er fortsatt både interessant og tankevekkende å konstatere at på mange måter er vi ikke kommet så mye lenger enn vi var den gangen for 30 år siden. Intervjuprosjektet ble igangsatt for å balansere kysthistorien slik den var presentert i museer: Båtmotorer, fiskegarn og gamle sjøhus var synonymt med kystens historie, og lite og ingenting fantes fra kvinnelivet på landjorda og også fra den immaterielle kulturen som var kystkvinnenes hverdag. Den maskuline historien dominerte, og mennene bestemte:

Eg var på veiarbeid da eg var ungjenta. Eg kjørte grus med hest og vogn.

Lønna fikk han pappa, for det var jo han som hadde hesten.²

Denne oppgaven er et lite bidrag til kystkvinnehistorien.

Takk til professor i historie Eirinn Larsen for inspirerende og kunnskapsrik veiledning, studieåret 2021/2022.

Takk til alle som har gitt av tiden sin, hjulpet meg på mange vis og med forskjellig slags informasjon. Ingen nevnt, ingen glemt.

Takk til formødrene.

Oslo/Lofoten, mai 2022 Elisabeth Johansen

---

¹ Austrem, Liv Marie og Guri Ingebrigtsen, *Feskarbonden og andre kvinnfolk* (Stamsund: Orkana, 1992), 68.

² Austrem, Ingebrigtsen, *Feskarbonden*, 73.

Kapittel 1: Innledning

Et torg, en åpen plass, omgivelsene til et monumentalbygg – ikke sjelden er slike offentlige rom prydet av en skulptur som skal bidra til å gi stedet større mening. Oftest er vedkommende som er funnet verdig til en plass på sokkel en mann, og står skulpturen i en by, har kanskje gaten som fører dit navnet til en mann.

Monumenter hjelper til med å gi landskap historisk mening, og skulpturer er med på å skape en nasjonal, regional eller lokal hukommelse. Norge har omlag 80 navngitte kvinner på sokkel ifølge Hilde Herming, som er redaktør av verket *Fast plass. Norske kvinner på sokkel*, og hennes medskribent i forordet, Nora Ceciliedatter Nerdrum.³ Det finnes ingen tilsvarende oversikt over menn, men kun ved å se meg rundt i det offentlige rom tør jeg påstå at antall menn er mange ganger så høyt. Hvorfor er det så få kvinner som har fått denne plassen, og hva er det som skal til for at kvinner får «fast plass» i det kollektive minnet? I denne oppgaven undersøker jeg kvinners plass i det kollektive minnet, representert ved navnløse kvinner på sokkel i det offentlige rom. Jeg studerer et utvalg skulpturer langs norskekysten, etablert fra begynnelsen av 1990-tallet og framover. Her har kvinner forsøksvis blitt en del av det kollektive minnet ved å bli æret med et monument. Hvem sto bak disse initiativene, hvor ble statuene etablert – og av hvem? Og endelig hva forteller historiene om kystkvinnene på sokkel om moderne, norsk minnekultur? Dette er de overordnede spørsmålene oppgaven ønsker å besvare ved å analysere tre kystkvinnemonumenter reist i tiden 1992 til 2005, nærmere ved hjelp av et minnehistorisk perspektiv.

Bakgrunnen for de skulpturerte kystkvinnene som danner utgangspunktet for denne oppgaven, var å hedre og minnes de talløse kvinnene som sto for det livsnødvendige arbeidet i kystområdene i tidligere generasjoner. Samtidig er det gjort svært lite på norsk minnekultur og -politikk i et kjønnsperspektiv. Ett unntak og derfor et viktig og banebrytende verk, er nettopp antologien *Fast plass* som kom i 2017.⁴ Dette er en tematisk studie som ble påbegynt i forbindelse med markeringen av kvinnestemmerettens hundreårsjubileum i Norge, i 2013. Hensikten med utgivelsen var å bidra til en faglig diskusjon om kvinners plass i det kollektive minnet og i norsk minnepolitikk. Redaktørene og hovedforfatterne av boken, Hilde Herming

---

³ Herming, Hilde og Nora Ceciliedatter Nerdrum, «Forord», i *Fast plass Norske kvinner på sokkel*, redaktør Hilde Herming (Oslo: Press, 2017), 9.

⁴ Hilde Herming, red., *Fast plass Norske kvinner på sokkel* (Oslo: Press, 2017).

og Nora Ceciliedatter Nerdrum, Helge Jordheim og Kristin Brantsegg Johansen har kartlagt, omtalt eller kommentert skulpturene av kvinner som finnes i Norge, etablert og finansiert av statlige, kommunale, private institusjoner eller enkeltpersoner. Men de er få, påfallende få – ca. 85 skulpturer i et langstrakt land er ikke mye. Mennene dominerer det offentlige rommet i Norge. Skuende fra opphøyde posisjoner og i talløse gatenavn påberoper de seg posisjonen som viktig i det kollektive minnet.

Det er av stor betydning at denne type debatt som *Fast plass* er et bidrag til, holdes levende, slik at kvinnes selvfølgelege plass i det offentlige rom stadfestes og befestes, og slik at bevisstheten om kvinnes fortid og deres plass i det kollektive minnet styrkes. Kristin Brandtsegg Johansen har i denne boka tatt for seg kvinnene, én for én, gitt dem en ramme og en bakgrunn og slik forklart hvorfor akkurat disse kvinnene ble valgt, og av hvem. Alle er besøkt og dokumentert av fotograf Marte Aas. Kvinnene er enten nasjonale størrelser eller også vesentlige i den regionale eller lokale historien. De er således nokså enkle å beskrive med sine kjente, spesifikke historier. I samme bok har også kunsthistoriker Olga Schmedling en artikkel der hun analyserer skulpturer i lys av stikkord som kunst og kjønn, monument og makt og politikk og estetikk.⁵ *Fast plass* har samtidig valgt å ikke beskrive og diskutere skulpturer som representerer en gruppe kvinner, skjønt de finnes i forskjellige utforminger og med forskjellig symbolinnhold.

I min kartlegging av monumentene over kystens navnløse kvinner, har jeg funnet frem til elleve unike verk av etablerte billedkunstnere. Disse skulpturene over fortidens kvinnelige bidragsyttere til samfunns- og hverdagsliv, nasjonal økonomi og familieøkonomi, står plassert fra Tjøme i sør til Kvæfjord i nord. Tre av disse – plassert i Svolvær, Kristiansund og Brandal – utgjør mitt forskningsobjekt i denne oppgaven.

År	Tittel	Kunstner	Sted
1991	<i>Sildekona</i>	Tore Bjørn Skjølsvik	Ålesund
1992	<i>Klippfiskkjerringa</i>	Tore Bjørn Skjølsvik	Kristiansund
1997	<i>Fiskarkone med barn</i>	Tore Bjørn Skjølsvik	Fosnavåg

---

⁵ Schmedling, Olga, «Kvinner statuerer et eksempel», i *Fast plass Norske kvinner på sokkel*, redaktør Hilde Herming (Oslo: Press, 2017).

1997	<i>Feskarkjerringa</i>	Ola Stavseng	Veiholmen, Smøla
1997	<i>Sjømannens hustru</i>	Harald Wårvik	Rørvik, Vikna
1999	<i>Fiskarkona</i>	Per Ung	Molo ved Svolvær
2000	<i>Sjømannskona</i>	Tore Bjørn Skjølsvik	Kilsund, Arendal
2004	<i>Sjømannshustruen</i>	Nina Nesje	Tjøme
2005	<i>Ishavskjerringa</i>	Tore Bjørn Skjølsvik	Brandal
2007	<i>Fiskerkona</i>	Tore Bjørn Skjølsvik	Vartdal
2018	<i>Fiskerbondekona</i>	Tore Bjørn Skjølsvik	Kveøya, Kvæfjord

Tabell 1: Oversikt over kystkvinneskulpturer. Avbildet i figur 11 side 95.

Før jeg kommer tilbake til hvordan jeg har forsket på disse tre kystkvinnene og den minnepolitiske konteksten de er et resultat av, følger mer om historiografien som denne oppgaven forsøksvis samtaler med. Det inkluderer de få unntak som faktisk finnes av kjønnsstudier av moderne minnepolitikk og -kultur, etterfulgt av sentrale analytiske begreper og rammeverk som jeg bruker i min analyse. Til slutt kommer jeg tilbake til kildene mine og måten jeg har arbeidet med disse samt oppgavens struktur i grove trekk.

Minnehistorie – ikke så mangfoldig likevel

Manglende kunnskap og forskning på kvinnenens plass i det kollektive minnet, minnekultur og minnepolitikk er ikke et norsk fenomen. Også internasjonalt glimrer kvinnene ofte med sitt fravær. Historiker Maria Grever som selv har publisert om temaet, skriver at «[u]nfortunately, most theorists of memory have not paid much attention to gender, whilst, surprisingly enough, relatively little has been published on memory by gender specialists.»⁶ Unntak finnes likevel, som forfatterne av den relativt nye og allerede omtalte boken om de norske kvinneskulpturene. En annen er idehistoriker Ulla Manns som i sin refleksjon rundt begrepet kollektivt minne uttrykker at «[c]ollective memory is in itself a result of prior selections, agreements, and decisions about what and whom to remember, what to document, and how to display events and people.»⁷ Mer enn det individuelle minnet er det kollektive derfor et resultat av fortidige – og samtidige – bestemmelser av hva som er verdt å minnes,

⁶ Grever, Maria, «Beyond Petrified History. Gender and Collective Memories», *Museumsblatt. Mitteilungen aus dem Museumswesen Baden-Württembergs* (2003), 1.

⁷ Manns, Ulla, «Identity and Collective Memory in the Making of Nineteenth Century Feminism», i *Rethinking Time: Essays on history, memory, and representation*, redaktører Hans Ruin og Andrus Ers (Huddinge: Södertörns högskola, 2011), 293.

hvem og hvorfor – med andre ord prosesser som består av å ekskludere de minnene som ikke passer inn, eller har gjenklang i den dominerende kulturen. Dette poenget berører kjernen av temaet i denne oppgaven: Hvem er det som er valgt til å minnes og hvilke forutgående beslutninger er tatt for å skape akkurat dette eller disse kollektive minnestedene. Manns har blant annet skrevet om historieverks betydning for å skape et kollektivt minne av kvinner, eksemplifisert med monografier om kvinnebevegelser som minnested. Det er med andre ord ikke bare monumenter som inngår i en minnekultur, men også historieskrivningen: Manns skriver: «Historical monographs offer an important means for the movement to produce a collective memory about itself.»⁸

Mange av dagens minnehistorikere bygger videre på Pierre Norás verk *Les Lieux des mémoires*. Det er så langt det mest vesentlige verket om minnesteder, publisert i perioden 1984–1992. Med seg i dette arbeidet hadde han 25 historikere og forskere, og det er interessant å se om noen av disse er opptatt av et kjønnet kollektivt minne. Men ingen av disse handlet om kjønn: Et tilfeldig søk på et utvalg av hans medforfattere (Charles-Robert Ageron, Maurice Agulhon, Christian Amalvi, (annet om *collective memory*) Bronislaw Baczko, Colette Beaune, Avner Ben-Amos, Françoise Bercé, Françoise Cachin, Jean Carbonnier, André Chastel, Georges Duby, André Fermigier, Bruno Foucart, Marcel Gauchet, Raoul Girardet, Jean-Marie Goulemot, Bernard Guenée, Jean-Yves Guiomar, Héléne Himelfarb, Hervé Le Bras, Jacques Le Goff, Emmanuel Le Roy Ladurie, Anne-Marie Lecoq, Pascale Marie og Jean-Clément Martin) sammen med stikkordene *Lieux des mémoires*, *collective memory*, *gender*, gir ikke treff.⁹ Dette gir en indikasjon på at de ikke behandlet problemstillinger rundt kollektivt minne i et kjønns-perspektiv, eller med øye for at det som minnes har et kjønn. Antagelsen bekreftes av Venita Datta, fransk kulturhistoriker som i sin analyse av kjønn, politikk og nasjonal identitet i Frankrike, også kommenterer bidragsyterne i Norás verk og deres mangel på kjønns-perspektiv: «[...] a seven-volume work that examines people, places, and monuments inscribed into France's national memory do not address the role of gender in the construction of national identity».¹⁰

---

⁸ Manns, «Identity and Collective Memory», 291.

⁹ Søk gjennomført på Google Scholar 19.09.2021.

¹⁰ Datta, Venita, *Heroes and Legends of Fin-de-Siècle France. Gender, Politics, and National Identity* (New York: Cambridge University Press, 2011), 6. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511921797>

Maria Grever er bekymret for hva en slik ensidig minnekultur kan medføre – hun spør seg hva konsekvensene er dersom store grupper av befolkningen ikke kan identifisere seg med historierepresentasjonen i et land eller område. Særlig kvinner har erfaring med å være utelukket fra store minnesamfunn, som eksempelvis nasjonalstaten, slår hun fast.¹¹ Å etablere kvinner på sokkel, og løfte frem kunnskap om dem, er en måte å møte dette gapet i minnehistorien på.

Kvinnehistorie, som ble en gren innen historiefaget fra 1970-tallet, er en kilde til kunnskap om fortidens kvinneliv.¹² Det finnes en del forskningslitteratur knyttet til kystkvinneliv. Brit Berggreens kapittel om kystkvinner i *Norges kulturhistorie* er en aktuell kilde og en av de aller tidligste om temaet.¹³ Antologien *Globale kyster – liv i endring – kjønn i spenning* kom på 1990-tallet samtidig med de tidligste skulpturene.¹⁴ Historiker Åsa Elstads populær-vitenskapelige bok, *Kystkvinner i Norge*, er et vesentlig verk som beskriver kystkvinneliv fra 1850 til 1950.¹⁵ Relevant litteratur som er basert på innsamlet tradisjonsstoff er *Feskarbonden og andre kvinnfolk*, som bygger på intervju med 70 eldre kvinner i Lofoten, født før 1920.¹⁶ Denne boka er særlig interessant som bakgrunn for skulpturen i innseilinga til Svolvær. Klippfisknæringa er omtalt i flere verk, både ren næringshistorie og flerbindsverk om Kristiansunds byhistorie, mens generell ishavshistorie er å finne både i bokverk og i museer uten at det er spor av ishavskjerringene i disse. Det er gitt ut flere verk om kystkultur i sin fulle bredde, polarhistorie og fiskeri- og kysthistorie, og kapitler fra slike verk er brukt der disse har gitt relevant kunnskap og bakgrunn.

Minnehistoriske begreper og perspektiver

Innen det minnehistoriske feltet er det flere viktige analytiske begreper som er av betydning for denne oppgavens analyser. Blant disse er de allerede omtalte begrepene minnepolitikk og minnekultur, men også minneteori og minnested. Blant de første arbeidene om kollektive minnesteder, er Pierre Norás. Norá skriver om Frankrikes nasjonale hukommelse, og han

---

¹¹ Grever, «Beyond Petrified History», 5.

¹² Larsen, Eirinn, «Kvinne- og kjønnshistoriens fortellinger», i *Fortalt fortid norsk historieskriving etter 1970*, redaktører Jan Heiret, Teemu Ryymin og Svein A. Skålevag (Oslo: Pax Forlag, 2013).

¹³ Berggreen, Brit, «Kystens kvinner – kystens bønder», i *Brytningsår – blomstringstid*, Norges kulturhistorie bind 5, redaktører Ingrid Semmingsen mfl. (Oslo: Aschehoug, 1980).

¹⁴ Gerrard, Siri og Randi Rønning Balsvik red., *Globale kyster: liv i endring – kjønn i spenning*, Kvinnforsks skriftserie I/1999 (Tromsø: Universitetet i Tromsø, 1999).

¹⁵ Elstad, Åsa, *Kystkvinner i Norge* (Oslo: Kom forlag, 2004).

¹⁶ Austrem, Ingebrigtsen, *Feskarbonden*.

analyserer spesielle objekter som er et slags ekstrakt av nasjonens historie, som slott, emblemer, symboler, ritualer, monumenter og tekster.¹⁷ Den viktigste funksjonen til minnesteder, hevder Norá, er «to stop the time, to block the work of forgetting, to establish a state of things, to immortalize the death, to materialize the immaterial [...]».¹⁸

Det er imidlertid den franske forskeren Maurice Halbwachs (1877–1945) som er begrepet kollektivt minnes opphavsmann. Han var sosiolog og filosof, og har inspirert senere års forskning, deriblant den franske Annales-skolen som Noras arbeider løp ut fra. Forståelsen og bruken av begrepet kollektivt minne i dagens minnehistoriske forskning er særlig inspirert av Halbwachs arbeider. Hovedverkene hans er fra 1925 og 1930, henholdsvis *Les cadres sociaux de la mémoire*; *Collective memory* og *Les causes du suicide* (1930); *The causes of suicide*.¹⁹ Boka om kollektivt minne kom i engelsk oversettelse i 1952 og ny kommentert utgave i 1992, noe som understreker hans betydning for den senere minnehistoriske forskningen.²⁰ Hovedpoenget hans er at «human memory can only function within a collective context. Collective memory is always selective; various groups of people have different collective memories, which in turn give rise to different modes of behavior».²¹ Det kollektive minnet er sosialt konstruert, og er utvikling i samhandling mellom mennesker. Halbwachs så på erindringer som grunnleggende for det kollektive minnet.²² Hans mening var at kollektiv erindring tjener nåtidige formål, og at hver gang vi minnes noe, reduseres den opprinnelige opplevelsen til et stereotypet bilde. Dette bildet former den kollektive erindringen, dette er «erindringens sociale struktur», sier den danske historikeren Anette Warring i sin gjennomgang av Halbwachs' teorier.²³

---

¹⁷ Nora, Pierre, «Between memory and History: Les Lieux de Mémoire in France since 1944», i *Histories. French Constructions of the Past*, redaktører Lynn Hunt og Jacques Revel. (New York: The New Press, 1998).

¹⁸ Nora, Pierre, «Between Memory and history: Les Lieux de Mémoire», *Representations no. 26, special issue: Memory and counter memory*, (1989), 19. <https://doi.org/10.2307/2928520>

¹⁹ Becker, Anette, <https://www.encyclopedia.com/history/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/halbwachs-maurice-1877-1945> (lest 25.04.2022).

²⁰ Halbwachs Maurice og Lewis A. Coser, *On collective memory* (Chicago: University of Chicago press, ((1952) 1992).

²¹ Halbwachs, Coser, *On collective memory*, forlagets presentasjon av boka, <https://www.ark.no/boker/Maurice-Halbwachs-On-Collective-Memory-9780226115962> (lest 25.04.2022)

²² Halbwachs 1992, 43, gjengitt i Lena Aarekol, «Monument og minne. Mobilisering av fortid – argument for fremtid?», *Tidsskrift for kulturforskning*, volum 6, nr 4 (2007), 125. <https://ojs.novus.no/index.php/TFK/article/view/503>

²³ Warring, Anette, «Kollektiv erindring – et brugbart begrep?», *Kollektiv erindring, Minerva et maanedsskrift* (2015), 7. <https://forskning.ruc.dk/da/publications/kollektiv-erindring-et-brugbart-begreb>

Ifølge Anette Warring er minnepolitikk når historie brukes «med henblikk på å opretholde, bearbejde eller omdanne eksisterende erindringsfellesskap».²⁴ Minner er kollektive og man kan studere et samfunn på måten minnene er behandlet, og kan kategorisere land etter hvordan de minnes fortiden og hvordan de bruker disse minnene. Warring reflekterer rundt hva erindringsfellesskap innebærer; at de har en virkning når folk tror på dem og handler deretter – opprettholder, bearbejder eller omdanner minnene. Spørsmålet blir med andre ord: Hvem bruker hvilken fortid, i hvilken situasjon, på hvilken måte og til hva. Å etablere minnesteder er handlinger der noen aktører anvender fortiden for å nå et mål i samtiden. I sin artikkel «Kollektiv erindring – et brugbart begrep?» drøfter og analyserer Warring begrepet kollektiv erindring, hva begrepet inneholder og forskjellige anvendelser av det.²⁵ Hun fremhever at den enkeltes minne ikke er entydig, men at det kan være både ambivalent og forskjellig fra gang til gang, og at minnet er sammensatt.²⁶ Anne Eriksen bruker begrepet minnehistorie i sin bok fra 1999, *Historie minne og myte*.²⁷ Her fremholder hun at landskap eksisterer i utgangspunktet som sted, men når historien inntreffer, blir det også et nasjonalt rom med en ny og tydeligere betydningshorisont. Helge Jordheim slår fast at boka *Fast plass* minner oss på at «vårt nasjonale minnelandskap stort sett er bebodd av menn». Han spør retorisk om hva det betyr for dannelsen av vår kollektive hukommelse at statuene som skal minne oss om «vår egen fortid» nesten uten unntak er av menn.²⁸ Minnehistorie er et relativt nytt felt og var ikke en del av historiefaget tidligere. På 1980-tallet ble interessen for «det kollektive minnet mellom forskarar» vekket for alvor, i henhold til historiker Ola Svein Stugu.²⁹ Kollektive minner og minnekulturen er blitt et eget historiografisk felt. Minne og hvordan et samfunn minnes ble en del av historiefaget – historiefaget utvidet seg.

Artikkelsamlingen *Kunsten å jubilere Grunnlovsfeiring og minnepolitikk* redigert av Olaf Aagedal, Pål Ketil Botvar og Ånund Brottveit har også vært viktig i utviklingen av denne

---

²⁴ Warring, Anette. Historie, magt og identitet, 10, sitert i Olaf Aagedal, «Innleiing: Å feire fortida», i *Kunsten å jubilere Grunnlovsfeiring og minnepolitikk*, redaktører Olaf Aagedal, Pål Ketil Botvar og Ånund Brottveit (Oslo: Pax Forlag, 2017), 13.

²⁵ Warring, Anette, «Kollektiv erindring – et brugbart begrep?», *Kollektiv erindring, Minerva et maanedsskrift* (2015).

²⁶ Warring, «Kollektiv erindring», 6.

²⁷ Eriksen, Anne, *Historie minne og myte* (Oslo: Pax, 1999).

²⁸ Jordheim, Helge, «Det norske minnelandskapet», i *Fast plass Norske kvinner på sokkel*, redaktør Hilde Herming (Oslo: Press, 2017), 15.

²⁹ Stugu, Ola Svein, *Historie i bruk* (Oslo: Det Norske Samlaget, 2008), 27.

oppgaven. Den behandler forskjellige aspekter av jubileer som minnepolitikk.³⁰ Minner er tvetydige, sier antropologen Ånund Brottveit, på den ene siden representerer minner en hendelse i fortiden, mens de på den andre siden «skaper nye fortellinger om fortiden gjennom måter de påkalles eller rekonstrueres på i nåtiden».³¹ Olaf Aagedal spør seg om hva slags fortellinger man velger når man skal iscenesette en feiring, og hvilket budskap skal feiringen formidle. Han løfter frem valg av motto, slagord og logo som eksempel på valg.³² Logo er et begrep fra markedsføring, men logo og merkevarebygging behandles ikke i denne antologien, det gjør det imidlertid av Svein Ivar Angell, som skriver om *branding* i geografiske sammenhenger, *nation – region – branding*, når han forteller om historiebruk og merkevarebygging i regionen Hardanger.³³ Are Colman-Denstad har i sitt mastergradsarbeid gjennomført en analyse der han har forsøkt å forene et minnehistorisk perspektiv med *nation branding*. I mastergradsoppgaven *Historiebruk som merkevarebygging. En analyse av stemmerettsjubileet i 2013*, er Colman-Denstads problemstilling hvordan fortiden ble framstilt og brukt da stemmerett for kvinner ble jubileumsfeiret, og omhandler blant annet samtidens valg av elementer fra fortiden for å skape minnesteder.³⁴ Begrepet merkevarebygging brukes i forbindelse med jubileumsfeiring, og dette begrepet, *branding* og *nation branding* er begrep fra markedsføringsteori som jeg også anvender i min analyse. Et slikt lys på jubileumsfeiring kan bidra til å forklare noen av valgene som arrangørene tar, og kaste lys over motivasjonen for eksempelvis logobruk.

Skulpturer og bokverk er minnesteder, det er også museer. «Saman med arkiv og bibliotek utgjør musea hovuddelen av det kollektive minnet i samfunnet», fastslår kulturdepartementet i ABM-meldinga som la grunnen for ei felles forvaltning av norske arkiv, bibliotek og museum.³⁵ Hvordan kvinner fremstilles på museum er behandlet av blant andre folklorist Marit Anne Hauan og museolog Brita Brenna i deres bok *Kjønn på museum*.³⁶ Hvordan

---

³⁰ Aagedal, Olaf, Pål Ketil Botvar og Ånund Brottveit red., *Kunsten å jubilere: Grunnlovsfeiring og minnepolitikk* (Oslo: Pax Forlag, 2017).

³¹ Brottveit, Ånund, «Grunnlovsjubileet 2014 og Hundreårsmarkeringen i 2005» i *Kunsten å jubilere Grunnlovsfeiring og minnepolitikk*, redaktører Olaf Aagedal, Pål Ketil Botvar og Ånund Brottveit (Oslo: Pax Forlag, 2017), 164.

³² Aagedal, Olaf, «Innleing: å feire fortida» i *Kunsten å jubilere Grunnlovsfeiring og minnepolitikk*, redaktører Olaf Aagedal, Pål Ketil Botvar og Ånund Brottveit (Oslo: Pax Forlag, 2017), 14.

³³ Angell, Svein Ivar, «Å byggja ein region som merkevare. Historiebruk i Hardanger», *Heimen* bind 52 (2015).

³⁴ Colman-Denstad, Are, «Historiebruk som merkevarebygging. En analyse av stemmerettsjubileet i 2013» (mastergradsoppgave i historie, Universitetet i Oslo, 2019).

³⁵ Stugu, *Historie i bruk*, 133.

³⁶ Brenna, Brita og Marit Anne Hauan red., *Kjønn på museum* (Trondheim: Museumsforlaget, 2018).

museale minnesteder ivaretar kvinnene er også behandlet av museolog og historiker Thea Aarbakke og kunsthistoriker Mona Holm.³⁷

For å finne ut om hvilken fortid etablererne har for sine skulpturerte kvinner, er blikket vendt mot både kvinnehistorie og næringshistorie. *Dobbelt historisitet* som er et begrep Anne Eriksen brukte i en kronikk om monumenter i Morgenbladet, er et relevant perspektiv: «De ærer – selvsagt – personen eller hendelsen som fremstilles. Men de representerer også situasjonen og personene på den tiden da minnesmerket ble reist.»³⁸ Historisitet vil si å ha sin bestemte plass i historien.³⁹ Anvendt i analyse av sokkelkvinnene, vil dobbel historisitet innebære å finne frem til den historien skulpturene er bærere av, sett i lys av samtidens forståelse av hva den historien innebærer.

Med utgangspunkt i disse sentrale minnehistoriske begrepene spør denne oppgaven derfor: Hva var bakgrunnen for at kystkvinneskulpturer, representert ved et utvalg av tre skulpturer, ble reist langs norskekysten i perioden 1992–2005. Hvem tok initiativ til å reise minnesteder over kystens kvinner i form av kystkvinneskulpturer? Hvordan og hvorfor ble dette gjort? Hvilke kunnskapsmessige og andre utfordringer bød dette på? Og endelig hva kan disse minnepolitiske initiativene fortelle om kvinners plass i det offentlige minne i Norge?

Forskningsmateriale og metode

Halbwachs' teori om at minner ikke bare er individuelle, men kollektive, ligger til grunn for forskningen som er omtalt, og den var til inspirasjon for senere minneprosjekt. Forskningsmaterialet denne oppgaven bygger på er relativt mangfoldig, men det har likevel en felles forankring i minnepolitiske initiativ tatt innenfor en kort tidsperiode. De tre kystkvinneskulpturene denne oppgaven forsøker å si noe mer om som minnepolitiske initiativ, ble reist innen en drøy ti-årsperiode, 1992–2005. Dette er *Fiskarkona*, *Klippfiskkjerringa* og

---

³⁷ Holm, Mona, «Kvinner og menn på utstilling, Anno 2017», i *Utdanning Hedmark*, redaktører Bjørn Sverre Hol Haugen og Mona Pedersen. Anno Museums Skriftserie (Trondheim: Museumsforlaget, 2018); Holm, Mona og Thea Aarbakke, «There She Goes Again: A Project on Gender Representation in Norwegian Museums' Collections and Exhibition Practices», *Museum International* 72 (2020) <https://doi.org/10.1080/13500775.2020.1743060>; Aarbakke, Thea red., *Museumsverktøy Håndbok for god kjønnsrepresentasjon i museumsfaglige praksiser* (Kongsvinger: Kvinnemuseet Kongsvinger, 2021). <https://dms-cf-08.dimu.org/file/0138ZQiscB93>

³⁸ Eriksen, Anne, «Menn på sokkel og de som reiste dem.» Kronikk Morgenbladet. 16.08.2020. <https://morgenbladet.no/ideer/2020/08/menn-pa-sokkel-og-de-som-reiste-dem>

³⁹ <https://naob.no/ordbok/historisitet>

Ishavskjerringa. Men dette var langt fra alle kystkvineskulpturene som er blitt reist de siste tiårene. Elleve kystkvineskulpturer som representerer de navnløse bærerne av kystens hverdagsliv og arbeidsliv kom til innenfor en periode på drøyt 25 år, mellom 1991 og 2018. I tillegg til disse elleve skulpturene, har et konsept kalt *Kystkvinner* blitt produsert og etablert flere steder i Norge, totalt 14 i skrivende stund. Disse skulpturene er veldig like og lite individualiserte fremstillinger av fortidens kvinner – hår som står rett ut i blåsten, bar overkropp med gullfargete armer i kryss over brystet, utformet i steingodsleire og plassert på sokkel av kunsthåndverker Ingun Dahlin: tre i *Kunstpark Tranøy* Nordland, 2010, tre i Kjøllefjord, Finnmark, 2010, fem i *Kvaløye Kystkvinnepark* i Sømna, Nordland, 2015 og tre i Berlevåg havneområde, etablert sommeren 2021. Jeg behandler ikke disse figurene i denne oppgaven, men konsentrerer meg om dem som ble satt opp for å minnes ulike grupper kystkvinner. Den første gruppen kystkvineskulpturer satt opp langs norskekysten representerer kvinner som har hatt sitt virke i spesifikke kystnæringer: kvinnene som hadde lønnsarbeid i sildenæringa og de som byttet arbeid i penger på klippfiskbergene – *Sildekona* og *Klippfiskkjerringa*. Den andre gruppen består av fem skulpturer og representerer kvinnene i fiskerbondehusholdet som tok seg av gård og alt tilhørende mens mannen var på havet – *Fiskarkone med barn*, *Fiskarkjerringa*, *Fiskarkona*, *Fiskerkona* og *Fiskerbondekona*. Den tredje gruppen hedrer kvinnene der mannen var borte lange perioder av gangen på ishavet eller som sjømann, og består av fire skulpturer – *Sjømannens hustru*, *Sjømannskona*, *Sjømannshustruen* og *Ishavskjerringa*.

For å belyse forskningsspørsmålet mitt, om kvinner i det kollektive minnet og minnepolitikk, har jeg valgt én skulptur fra hver av de tre ovennevnte kategoriene. Disse tre er *Klippfiskkjerringa* i Kristiansund, plassert i havna i byen og avduket til 250-årsjubileet til Kristiansund by i 1992; *Fiskarkona* i Svolvær fra 1999 som representerer fiskerbondehusholdet som var en utbredt livsform langs kysten, plassert på moloen ved innseilingen til Svolvær og *Ishavskjerringa* fra 2005, som representant for kvinnene der mennene i husholdet var borte lange perioder av gangen i sine yrker på havet, plassert i tilknytning til Ishavmuseet Aarvak, i Brandal.

Figur 1. Arbeid i potetåkeren, Dønna, ca 1920. Foto: Aksel Storvik / Helgeland museum PD.

Med kystkvinnemonumentene som utgangspunkt, trekker oppgaven veksler på ulike typer kilder, både skriftlige og muntlige. De skriftlige kildene er privatarkiv og offentlig arkiv som inneholder forskjellig typer dokumentasjon; korrespondanse, brosjyrer, avisartikler og møterefater knyttet til de tre kystkvinneskulpturene. Andre skriftlige kilder er lokalhistorisk litteratur fra de tre områdene. For å supplere det skriftlige materialet har jeg også hatt kortere og lengre samtaler med personer som står bak initiativene, eller har vært tilknyttet dette arbeidet. Disse samtaler er ikke tatt opp, men er loggførte og mulig å se for den som ønsker det. Jeg har i notene referert til de ulike samtalene i form av sted, dato og person. Videre har jeg samtalt med kunstneren som står bak to av monumentene. Også dette er gjort rede for i oppgavens noteapparat.

En tredje kildekategori er monumentene slik de ble seende ut til slutt. Jeg har ved flere anledninger selv besøkt disse, dette har gjort det mulig å danne et inntrykk av skulpturene i sine faktiske omgivelser. *Fiskarkona* har jeg passert tett på gjennom tallrike reiser med hurtigruta, og *Ishavskjerringa* i Brandal har jeg besøkt to ganger. Bare *Klippfiskkjerringa* har jeg måtte nøye meg med å se fra mange vinkler på fotografier som ligger tilgjengelig på internett, og i bøker. Dokumentarfoto har også vært en kilde til å danne seg en oppfatning av

kvinnelivet som skulpturene representerer. Det finnes et rikt fotomateriale til gjennomsyn og også nedlasting på forskjellige nettsteder, og både den kvinnelige delen av fiskerbondefamilien, som også omfatter kvinnene i ishavsfarerhusholdet, og kvinnene på klippfiskbergene er rikelig dokumentert og tilgjengelig. Det visuelle uttrykket og lokaliseringen av skulpturene er også med på å gi et inntrykk av dem, og det finnes en rekke foto som også har vært viktige for å danne seg et bilde av kvinnene.

For å studere materialet har jeg reist i nord og sør og vest, møtt mennesker, studert arkiver, lest et stort antall dokumenter, besøkt museer, sett på skulpturer. Slik oppsøkende virksomhet har vært givende og morsomt – og også tankevekkende – som å dra til polarmuseer på leting etter gamle gjenstander og minner etter kvinneliv i utstillinger som ikke er der. For å komme tett nok på forskningstemaet har det vært helt nødvendig å både se og lukte på atmosfæren i disse rommene, være tett på skulpturene, studere fotografier – og underveis også forsøke å se seg selv i deres tresko.

For *Fiskarkonas* vedkommende er hovedkilden et omfattende privatarkiv etter initiativtaker til skulpturen i innseilinga til Svolve og et mindre arkiv fra en av de andre medvirkende. Jeg har fått ubegrenset tilgang til og brukt disse arkivene i løpet av flere besøk. Dette arkivet danner grunnlaget for fremlegg og analyse av denne skulpturen. For å utdype forhold rundt debatten knyttet til etableringen har jeg kommunisert per epost med en av de aktive fra avisspaltene. Jeg har også gjennomført samtaler med komited medlem som var med i etableringsarbeidet og nærstående til initiativtaker som forvalter dette privatarkivet og som var tett på etableringsprosessen av skulpturen. Samtalene har ikke vært gjennomført som systematiske intervjuer, men som uformelle møter med notatblokk. Fra debattene fremgår det at private minner og kollektive minner har entydig innhold, men vektlegges forskjellig når det kommer til selve skulpturetableringen.

Klippfiskkjerringa inngikk i en jubileumsfeiring i Kristiansund, og her har kommunearkivet vært en viktig kilde. Kommunearkivar har tilgjengeliggjort det som finnes gjennom oversendelse av kopier på epost. Andre kilder for *Klippfiskkjerringa* er dokument fra privatarkiv til tidligere statssekretær i Næringsdepartementet som er oversendt per epost, og epostutveksling med seniorforsker ved lokalt museum, som var med i jubileumsarrangementet, har forsket på lokal klippfiskhistorie og forøvrig vært en nyttig kilde. Medvirkningen til handelstandsforeningen som var initiativtaker til skulpturen, er omtalt i lokalhistoriske

utgivelser og i en egen jubileumspublikasjon. Klippfiskkjerringene, med sin betydningsfulle arbeidsinnsats, har med etableringen av dette monumentet fått en plass i det kollektive minnet.

I Brandal kom skulpturen *Ishavskjerringa* til ved initiativ av en kvinne som generøst har delt bakgrunnshistorien med meg. Denne kartleggingen av bakgrunnen for etableringen ble gjort gjennom en samtale foretatt per telefon, ikke som intervju. Jeg skrev ned det som ble sagt, har redigert samtalen og beholdt det som jeg har ansett som vesentlig. Ettersom samtalen fant sted nærmere 20 år etter beslutningen ble tatt og mer enn 15 år etter gjennomføringen, har jeg dobbeltsjekket enkelte faktaopplysninger. Epostutveksling med to personer tilknyttet ishavsmuseet inngår i kildene, der museumsbestyreren er svært sentral. Ishavskjerringene var del av det kollektive minnet hos folket i bygda, men viktigheten av minnet blir vektet svært forskjellig.

Samtale med kunstner som har laget flere av de elleve og to av de valgte eksempel-skulpturene, og gjennomgang av kunstnerbiografier bringer også lys over gjennomføringen av skulpturene og hvilke mandat som ble gitt den enkelte kunstner. Nærstudier av dette mangfoldige materialet fra flere geografiske områder langs kysten, gir svar på spørsmålene mine.

Struktur og gangen i oppgaven

Opgaven har en tredelt struktur etter de tre kystkvinnemonumentene som blir analysert. Kapittel 2 handler om bakgrunn, gjennomføring og offentlig debatt tilknyttet etablering av *Fiskarkona* i Svolvær. Det tok mange år å få realisert dette minnesteedet, og analysen bygger på heftig avisdebatt i flere bølger, lokalhistoriske innspill og kilder til hvordan prosjektet ble forankret lokalt og nasjonalt. Jeg ser på dette private, minnepolitiske initiativet også knyttet til tidligere minnehistorisk forskning som er gjort på kvinner på sokkel. Gjennomgangen av materialet og analysen viser at det var enighet om å etablere dette kollektive minnesteedet, uenigheten var for det meste knyttet til utforming, mens det største hinderet i etableringen var finansering.

I kapittel 3 beskriver jeg jubileumsmonumentet *Klippfiskkjerringa* i Kristiansund som minnepolitisk og merkevarebyggende prosjekt tilknyttet tidspunkt for Kristiansunds 250-årsjubileum. Jeg knytter denne feiringen til tidligere forskning om feiring av byjubileer, i

særdeleshet Trondheims feiring av 1000-årsjubileet for noen år tilbake. Jeg analyserer hvordan *Klippfiskkjerringa* ble brukt i merkevarebyggingen av byen i dette jubileet, og slik ble sikret en lang fremtid. *Klippfiskkjerringa* som minnepolitisk prosjekt var vellykket i det henseendet at hun nå for alltid er befestet i bybildet, med forankring i Kristiansunds by- og næringshistorie.

Kapittel 4 omhandler *Ishavskjerringa* i Brandal, som ble etablert for å medvirke til balanse i presentasjonen av historien i ishavsbygda Brandal som er et minnesenter for ishavsferd med museum, landsatt ishavsskute og også en ishavsreder gjengitt i form av en skulptur. Jeg analyserer etableringen av *Ishavskjerringa* og hvordan disse kvinnene som styrte livet på land er presentert i museet som skulpturen er tilknyttet, også i relasjon til kvinnepresentasjoner i polarmuseer i sin alminnelighet. Slik jeg vurderer det etter å ha studert relevante utstillinger og litteratur, er ishavskjerringene offer for polarmuseenes hang til nasjonale heltefortellinger med maskuline hovedroller, og slik er kvinnene usynlige. Men som minnepolitisk prosjekt var dette vellykket – den besøkende til bygda blir påminnet om at det var to kjønn også i ei ishavsbygd som Brandal. At det ene kjønn muliggjorde eskapader i ishavet for det andre kjønn, må den besøkende imidlertid reflektere over på egen hånd.

I kapittel 5 som er avslutningskapitlet vender jeg tilbake til hovedproblemstillingen min, også med det for øye å si noe mer overordnet om kystkvineskulpturene som minnepolitiske prosjekt. Jeg gjennomgår prosessene med etableringene og ser på likheter og forskjeller i fremgangsmåter for å realisere disse minnepolitiske prosjektene. Endelig konkluderer jeg ut fra hva oppgavens tre diskuterte eksempler kan fortelle oss om kvinnes plass i det kollektive minnet i Norge i den perioden oppgaven omhandler, nemlig fra 1992 til 2005.

Kapittel 2: *Fiskarkona* i Svolvær

Figur 2. Per Ung: Fiskarkona. Foto: David Parleur / Flickr.

Da den ventende, vinkende fiskerkona i Svolvær ble avduket fra båt ved enden av moloen i innløpet til Svolvær, og feiret med defilering av fiskebåter, nyskrevet prolog og musikk av hele Nordlands Susanne Lundeng, 3. juli 1999, var åtte års arbeid avsluttet.⁴⁰ Ideen til det hele hadde svolværingen Dagfinn Bakke (1933–2019). Han var et kjent navn i regionen, avis-tegner i den landsdelsdekkende avisen Lofotposten og en aktiv kunstner. Hva formålet med skulpturen og bakgrunnen for etableringen var, hvem som skulle hedres og hvordan, og hva debatten som utspant seg i forkant og etterkant av etableringen handlet om, er tema for dette kapitlet.

---

⁴⁰ «Avduking av monumentet Fiskerkona». Program fra Vågan kommune. Dagfinn Bakkes arkiv.

Selv kjente Bakke kystkvinnelivet fra besteforeldrenes hverdager på småbruket hvor de bodde innerst i Kanstadvjorden. Om vinteren dro bestefaren hans på lofotfiske med åtring, og bestemoren drev fjøs, hus og heim og tok seg av barna. Dagfinn bodde på gården med besteforeldrene i oppveksten. Han kjente småbrukerlivet og hadde selv erfaring fra å oppleve arbeidet til kvinnen som stelte kyrne, sauene, alt det levende på gården. Ingeborg Gundersen fra Kvæfjord, født i 1876, var et av forbildene da Bakke ville hedre fiskerkona med et monument i Lofotens hovedstad Svolvær.⁴¹

Kulturviter Helge Jordheim slår fast at et hvert landskap bærer på mange historier, og at «av og til finner vi det for godt å gi landskapet litt hjelp, å tilføre det eksplisitt og historisk mening».⁴² Den vanligste måten ifølge Jordheim er å etablere et minnesmerke. Det nasjonale minnelandskapet hjelper folk å huske, sier han: «Det er med å forme det vi ofte kaller vår kollektive erindring.»⁴³ Med etableringen av *Fiskarkona* på sokkel, ville Dagfinn Bakke gi sitt synlige bidrag til at denne kategori kvinner skulle meisles inn i folks felles minne.

Bakke var en mann på nesten 60 år i 1991. Han hadde gitt innspill i mange samfunnsdebatter gjennom å være kommenterende, satirisk avistegner i Lofotposten i en årrekke. Han kunne ha fremmet dette forslaget tidligere, men hadde trolig ikke kommet på tanken før. Debattene basert på endringene som var kommet i tiårene forut for 1990-tallet var nye, og samfunnet var blitt et annet. Norge var blitt et mere likestilt samfunn. Ikke bare hadde kvinner inntatt politikk og nye områder innen arbeidslivet. Likestilling var også blitt et eget politikkområde. Det gjorde det – om ikke lovpålagt – så i alle fall sterkt ønskelig å fremme likestilling og kvinners muligheter på alle felt i samfunnet. Derfor er det også på denne bakgrunnen at Bakkes private minnepolitiske initiativ må forstås, ikke bare i lys av hans egne personlige familieminne.

Mens mennene i kystsamfunnene i tidligere tider hadde ett felt som de måtte beherske, nemlig havet, hadde kvinnene mange områder der de kunne hevde seg. De måtte ha bred og sammensatt kunnskap, og de måtte «arbeide jamt og mykje med det meste og ikkje sitje med

---

⁴¹ Personlig kommunikasjon i samtale med Einar Bakke 15.02.2021, sønn av Dagfinn Bakke og forvalter av arkiv etter Dagfinn Bakke.

⁴² Jordheim, «Det norske minnelandskapet», 14.

⁴³ Jordheim, «Det norske minnelandskapet», 14.

hendene i fanget», slår historikeren Åsa Elstad fast.⁴⁴ Døgnrytmen var bestemt av matlaging og stell av unger, eldre og husdyrene, i et jordbruk som var innrettet mot selvforsyning. Selv om kvinnene i enkelte hushold kunne produsere eller sanke for salg, som smør, multegrøt, sjøfuglegg eller dun, var det ikke dette som ga størst prestisje. Sjølberging, sparing og god ressursforvaltning var derimot viktige dyder, ifølge Elstad.⁴⁵ I manges minne var det et slikt liv og slike kvaliteter kystkvinnene hadde. Med Bakkes forslag om et slikt minnested sidestilles kystkvinnenes private historier med menns offentlige historier som har brakt dem på sokkel, og slik løftes kystkvinnene inn i det offentlige minnebildet.

For viktig til å glemmes

Første spor etter Bakkes arbeid med å realisere ideen om et minnesmerke, er et notat/brev uten adressat, datert 6. mars 1991 med overskriften «Fiskerhustruen». I 1991 var bevisstheten om likestilling mellom kjønnene kommet et godt stykke, hjulpet av det internasjonale kvinneåret i 1975, innføring av en likestillingslov i 1978 og blant annet etablering av flere kvinneorganisasjoner som brakte viktige debatter frem i lyset på 1970- og 1980-tallet. At Gro Harlem Brundtland ble statsminister i 1981 vakte internasjonal oppmerksomhet, det samme gjorde oppnevningen av den såkalte kvinneregjeringa i 1986. Mannsrolleutvalget ledet av Jens Stoltenberg leverte sin innstilling i 1990. Det var mange likestillingspolitiske gjennombrudd i tiårene forut for Bakkes initiativ, og ti år etter at fru Brundtland kom til makten, slo Bakke fast i sitt notat at ingen er vel uenig i at den norske fiskerkona fortjener å hedres. Det var hun, fortsatte han, som hadde ansvaret for hjem og familie i den tiden mannen var på fiske, «og utrykningen ved mannens farlige arbeidsplass på havet, var sikkert ikke lett å bære bestandig». Av den grunn foreslo han at fiskerkona skulle hedres med en statue, og den burde reises i Lofotens hovedstad, Svolvær.⁴⁶

Videre i notatet kommenterte Bakke konkret hvor skulpturen burde reises. Han mente at lykta ved enden av moloen i Svolvær egnet seg som sokkel. Forklaringen han gav var at skulpturen da ville få en helt riktig og også sentral plassering i forhold til hva den skulle symbolisere. Etter å ha indikert størrelsen – tre–fire meter over sokkelen – slo Bakke fast hvordan han så for seg denne fiskerkona. Han mente at skulpturen burde være i et figurativt formspråk, og

---

⁴⁴ Elstad, Åsa, «Ikke alene Mændene, som drive Fisket», i *Ekspansjon i eksportfiskeria 1720–1880, Norges fiskeri- og kysthistorie* bind 2, redaktør Atle Døssland, verksredaktør Nils Kolle (Bergen: Fagbokforlaget, 2014), 393.

⁴⁵ Elstad, «Ikke alene Mændene, som drive Fisket», 394.

⁴⁶ «Fiskerhustruen», notat, Svolvær, 6. mars 1991. Dagfinn Bakkes arkiv.

skulle forestille en stående kvinnefigur som speider ut over havet. I notatet poengterte Bakke videre at kvinnens handling i det hun skal udødeliggjøres, er å skue etter sin fiskermann. Dette notatet ble formodentlig brukt for å forankre ideen lokalt i kommunestyret og relevante utvalg i hjem- og plasseringskommunen Vågan i Lofoten.

Allerede et par måneder etter, i møte 21. mai 1991, fattet havnestyret i kommunen et enstemmig vedtak. Under sak «Statue ved innløpet til Svolvær østre havn», sluttet de seg til tanken om «å få reist en kvinneskulptur ved innløpet til havna». Det skulle senere bli tatt opp med Kystverket, sier de i vedtaket.⁴⁷ Kystverket var rask i vendingen, og allerede i brev av 29. mai svarte de Vågan havnevesen at de ikke hadde noen innvendinger mot etablering av statuen som omtalt.⁴⁸

Ved sitt initiativ søkte Bakke å etablere et minneste i et offentlig rom, synlig for alle som kommer inn sjøveien til Svolvær og synlig fra land, om enn på noe lengre avstand. Det fantes på det tidspunktet verken landsomfattende eller lokale planer for «utsmykking av det norske minnelandskapet, med henblikk på å skape en felles nasjonal hukommelse».⁴⁹ I Norge kan den som ønsker å løfte opp og fram en person, få reist en statue. Med andre ord er det altså fritt fram for alle, forutsatt finansiering selvsagt og at man har plasseringssted og godkjenning innen Plan- og bygningsetatens bestemmelser.⁵⁰ Bakke startet i 1991 sitt minnepolitiske arbeid for at fiskerkona skulle få en synlig fysisk plassering og en plass i den kollektive hukommelsen: Hennes innsats var for vesentlig til at den skulle glemmes.

I et brev i april 1991 til Norsk Billedhoggerforening, bragte Bakke ytterligere et aspekt inn i sin beskrivelse av fiskerkona. I tillegg til at kvinnefiguren skulle være «vendt ut mot havet, speidende», skrev han at skulpturen skulle symbolisere fiskerkonas store betydning. Fiskerens kone hadde både i nutid og i eldre tider hatt ansvaret for hjem og familie mens mannen var på fiske, fremla han. «Hennes betydning for bosettingen i Kyst-Norge har vært lite påaktet, og vi synes det er på tide at hun får en fortjent heder.»⁵¹ Bakke ba om foreningas medvirkning i en jury for å vurdere bidrag fra tre til fem deltagere i en konkurranse om

---

⁴⁷ Kopi av Havnestyrets vedtak H.sak 28/91, møte 21. mai 1991. Dagfinn Bakkes arkiv.

⁴⁸ Kopi av brev av 29. mai 1991 fra Kystverket til Vågan havnevesen. Dagfinn Bakkes arkiv.

⁴⁹ Jordheim, «Det norske minnelandskapet», 18.

⁵⁰ Jordheim, «Det norske minnelandskapet», 17.

⁵¹ Brev til Norsk Billedhoggerforening, 29. april 1991. Dagfinn Bakkes arkiv.

monumentet. I brevet har han altså definert oppdraget til å skulle vise en kvinne som representerte kvinneliv i både eldre tid og i samtiden.

Fra lokalt til nasjonalt prosjekt

Da ideen var på plass, etablerte Bakke en arbeidsgruppe med medlemmer som var kjent i Lofoten, og med en støttegruppe med nasjonalt omdømme. Arbeidsgruppa besto foruten Bakke av Hugo Johansen, redaksjonssekretær, senere redaktør, i Lofotposten og Jens Blix-Nilsen advokat fra Svolvær, som hadde ansvar for økonomi og juridiske aspekter i prosjektet. Alle disse tre er kjente navn i Lofoten og i Nord-Norge. Som aktive støttespillere gikk initiativtakerne bredere ut og fikk med seg mennesker som var kjent i større kretser.

I boka *Fast plass* slår redaktør Herming og hennes medredaktør Nerdrum fast at «indirekte er fortellingen om minnesmerkene også fortellingen om de som står bak – de mange enkeltpersoner og foreninger som har tatt initiativ til å reise dem».⁵² Støttekomiteen på fire personer som arbeidsgruppa knyttet til seg, hadde alle tilknytning til kysten og kanskje også egeninteresse i å være med i det minnepolitiske arbeidet. Ved å profilere skulpturen, fikk de også plass i mediebildet og kunne knytte denne hendelsen til egne aktiviteter. Hanna Kvanmo fra Nordland var en av dem. Hun var en profilert nordlending, forhenværende stortingsrepresentant for SV, som lot seg avbilde i en robåt med kommentaren at hun selv skulle «spytt litt i kassen» for at fiskerkonene skulle få sitt minnested. «Ho er verdt et monument, fiskerkona», sa Kvanmo, som kjente godt til fiskermiljøer. I journalist Andreassens reportasje i Aftenposten ble det opplyst om at «hele slekten til den tidligere stortingsrepresentanten fra SV hadde fiske som yrke».⁵³

Den nasjonale humoristen og kystentusiast Arthur Arntzen fra Tromsø var en annen støttespiller og en gammel kjenning av Bakke som hadde illustrert en rekke av Arntzens humorbøker. Hans hovedkarakter Oluf og kona Emma levde i fiskerbondetradisjonen, og disse karakterene var velkjente for mange. I januar 1992 omtalte også VG Kvanmos og Arntzens engasjement. VG mente at med Kvanmo og Arntzen på laget kunne «en gå ut fra at det både blir et traust og morsomt monument».⁵⁴

---

⁵² Herming, Nerdrum, «Forord», 11.

⁵³ Andreassen, Thorleif, «Fiskerkonene skal hedres», Aftenposten, 30.01.1992. Dagfinn Bakkes arkiv.

⁵⁴ Tjasså, «Traust og morsomt», VG, 29.01.1992. Dagfinn Bakkes arkiv.

John Årst, en tredje støttespiller, var informasjonssjef i Norges Råfisklag, og representerte en fiskerirelatert organisasjon. Råfisklaget har lovfestet rett til all omsetning av fisk fra fiskere nord for en gitt breddegrad, og er således en viktig organisasjon for fiskerne. Fiskernes egen interesseorganisasjon, Norges Fiskarlag, var ikke representert i støttekomiteen, men da arbeidsgruppa senere sendte ut sin brosjyre for å samle inn penger, var Fiskarlaget en av organisasjonene som ble eksplisitt nevnt som bidragsyter.

Fiskerne hadde på den tiden imidlertid et lag av støttespillere på landjorda, organisert i Norges Fiskarkvinnelag. Dette var en nasjonal interesseorganisasjon for «fiskarkvinner», som eksisterte fra 1953 til 2011. De var representert i skulpturkomiteen ved Gunda Nilsen, gjennom sin posisjon som nestleder. Fiskarkvinnelaget var en partipolitisk uavhengig organisasjon for kvinner med tilknytning til fiskerimiljø. Organisasjonens målsetning var å arbeide for sosiale og kulturelle tiltak i samfunnene langs kysten og også å bedre de sosiale og økonomiske kårerne for fiskeribefolkningen.⁵⁵ Nilsens kommentar til Lofotposten var at

Det er mange kvinnfolk som har spurt meg hvorfor ikke deres innsats blir synlig verdsatt. Det er etter min mening på tide at fiskerkonene og kystkvinnene hedres. De har stått for en kjempemessig innsats og det bør være en oppgave for hele samfunnet å delta i å reise en slik statue. Det bør ikke bare være fiskerorganisasjonenes sak.⁵⁶

Fiskerkvinnene stilte samme spørsmål som initiativtakerne til boka *Fast plass* senere skulle gjøre. «Hvorfor er det så få navngitte kvinner i våre offentlige uterom?», var deres spørsmål, og svaret de gav var å lage boka som de omtaler som et «kollektivt gruppeportrett over norske kvinners bidrag til samfunnsbygging, demokratisering og verdiskaping [...]».⁵⁷ På sin side slo fiskerkvinnene fast at de talløse kystkvinnenes bidrag til verdiskapingen ikke var synlig verdsatt, og for å bøte på dette støttet de initiativet til fiskerkonemonumentet, og bragte frem oppfordringen om at alle på kysten burde støtte ideen om et slikt minnested. Slik løftet Nilsen statueprosjektet fra å være lokalt til å bli et nasjonalt prosjekt; hele kysten burde støtte og hele samfunnet burde ta ansvar.

---

⁵⁵ SNLs.v. Norges Fiskarkvinnelag. https://snl.no/Norges_Fiskarkvinnelag. (Lest 01.10.2021).

⁵⁶ Johansen, Hugo, «Vi vil ha statue», Lofotposten, februar 1992. Dagfinn Bakkes arkiv.

⁵⁷ Herming, Nerdrum, «Forord», 8.

Jordheim slår fast at de fleste mennene som har blitt udødeliggjort på sokkel, har blitt valgt fordi de har vært synlige i det offentlige rom. Fordi de ble født som offentlige personer, eller hva mennene har utrettet i det offentlige, har bragt dem opp og permanent inn det offentlige minnelandskapet.⁵⁸ Det er det offentlige bidraget vi har tradisjon for å minnes kollektivt ved hjelp av skulpturer. Det er nettopp dette skillet mellom det offentlige og det private som kvinnehistorien ville endre, da den ble etablert som fagfelt i løpet av 1970-tallet. Ved å hevde at det private også er politisk, skulle også kvinners bidrag til historien synliggjøres og verdsettes. Slik kan kvinne- og den senere kjønns historien ifølge historikeren Inger Elisabeth Haavet ha åpnet opp faget mot hverdagsliv og privatlivets betydning, med inspirasjon fra kvinnebevegelsens slagord «det private er politisk».⁵⁹

På samme tid som dette fiskerkonearbeidet pågikk, ble det i 1994 reist en skulptur over landets første kvinnelige ordfører på Utsira, Aasa Helgesen. Hun var ordfører i en kort periode på 1920-tallet. Idehistoriker Kristin Brandtsegg Johansen som har skrevet tekstene om de enkelte kvinnene i *Fast plass*, løfter frem arbeidet hennes som jordmor, der hun tok imot 400 barn på den lille øya, og hennes andre arbeidsområde som kyst- og ansvarsbonde: «Gift med en fisker, som ofte var borte i ukesvis, hadde hun også ansvaret for gården. Likevel er det de to årene som øyas ordfører, fra 1926 til 1928, hun blir husket for.»⁶⁰ Av de tre kategoriene kvinner på sokkel som Jordheim deler skulpturkvinnene i, hører Helgesen med til det han kaller den *eksemplariske* kategorien. Det er kvinner som er den første i sitt slag, som eksempelvis ordfører eller statsråd.⁶¹ Det var dette hun ble æret for, jordmor, bonde og ordfører Helgesen, mens Johansen slår fast at å ha ansvar for gård i ektefelles lange fravær-perioder, og i Helgesens tilfelle også ansvar for åtte barn samtidig, ville være verdt å æres for i seg selv.

Fiskerkvinneskulpturen i Svolve ble ikke reist for å hedre kvinners innsats i det offentlige. Deres bidrag innen det private husholdet ble vurdert som viktig og lå til grunn for at kvinnene skulle løftes frem i det offentlige minnet. De hører til den kategorien som Jordheim kaller den *representative*, «for en holdning, en samfunnstendens, en hendelse eller en periode i norsk

---

⁵⁸ Jordheim, «Det norske minnelandskapet», 24.

⁵⁹ Haavet, Inger Elisabeth, Kjønns- og kvinnehistorie. <https://www.norgeshistorie.no/studere-fortid/historie/2095-Kjønns-og-kvinnehistorie.html> (lest 25.11.2021).

⁶⁰ Johansen, Kristin Brandtsegg, «Aasa Helgesen 1877–1968», i *Fast plass Norske kvinner på sokkel*, redaktør Hilde Herming (Oslo: Press, 2017), 42.

⁶¹ Jordheim, «Det norske minnelandskapet», 21.

historie». ⁶² Fiskerkona representerte den uselviske innsatsen som kom både familie og samfunn til gode. For *Fiskarkona* i Svolværs vedkommende var det stor støtte for å løfte frem akkurat disse aspektene på sokkel – men hvordan dette skulle vises, avstedkom heftige debatter. Den tredje kategorien som Jordheim bruker er den *unike* kvinnen. Dette er kvinner som har utført noe som bare de har kunnet, som kunstnere, idrettsutøvere eller særskilt dedikerte kvinnesaksforkjempere. ⁶³ Denne kategorien er ikke relevant i min sammenheng.

Kampen om ressursene

Arbeidet med å skaffe finansiering av skulpturen startet raskt etter at Bakke hadde sendt det første notatet, men skulle vise seg å gå tregt. I juli 1991 kontaktet Bakke og Johansen Norsk kulturråd. De sendte et brev til Kulturrådet der de søkte om 300 000 kroner av et totalbudsjett på kr 900 000, og henviste til kontakt med Norsk Billedhoggerforening, som hadde hjulpet dem med å etablere budsjettet. ⁶⁴

I starten hadde arbeidsgruppa vurdert å arrangere en konkurranse blant et utvalg billedkunstnere, men det ville bli for dyrt konkluderte de med, så de endte med å kontakte Per Ung (1933–2013) og engasjere han. Bakgrunnen for valget av Ung var at arbeidsutvalget ønsket en kjent kunstner. ⁶⁵ Per Ung hadde laget mange kvinneskulpturer allerede – den aller første var av Johanne Dybwad. Da var han 21 år og vant en konkurranse mot tre etablerte billedkunstnere. Dybwad var en kjent skuespiller, og skulpturen skulle stå utenfor Nationaltheatret i Oslo. To år etter fikk han en pris for sitt utkast i en konkurranse om en skulptur av dronning Maud. ⁶⁶ Da arbeidsutvalget startet sitt arbeid var Ung både veletablert og -renommert med mange store prosjekter realisert. I boka *Per Ung Arbeider* som ble utgitt av Balke-senteret til den første utstillingen etter Per Ungs død, er han avbildet i atelieret. Her står kunstneren i forgrunnen med *Fiskarkona* som en vinkende biperson i tablået. Av katalogens opplistede 26 utvalgte arbeider fra 1951 til hans død i 2013, er *Fiskarkona* ett av dem. ⁶⁷

Herming og Nerdrum slår fast i sin gjennomgang av de omlag 80 navngitte sokkelkvinnene, at ingen har kommet til som følge av statlige initiativ eller finansiering. Noen ganger har det

---

⁶² Jordheim, «Det norske minnelandskapet», 21.

⁶³ Jordheim, «Det norske minnelandskapet», 21.

⁶⁴ «Monument over fiskerkona», brev til Norsk kulturråd, 29. juli 1991. Dagfinn Bakkes arkiv.

⁶⁵ Personlig kommunikasjon i samtale med Hugo Johansen, 04.11.2021.

⁶⁶ *Per Ung Arbeider* (Kapp: Peder Balke-senteret, 2016), 11.

⁶⁷ *Per Ung Arbeider*, 75.

tilkommet støtte fra statlige midler, men i hovedsak er kvinnene løftet frem som resultat av private gaver og/eller innsamlinger.⁶⁸ Så er også tilfellet for fiskerkona i Svolvær. 29. januar 1992 gikk det ut et brev fra arbeidsgruppa til mulige sponsorer; bedrifter, fiskerierorganisasjoner, og i et vedlegg med tittelen «Monument over fiskerkona» redegjorde de for skulpturen. Arbeidet med finansieringen gikk sakte, og ifølge Hugo Johansen var de overrasket over manglende støtte fra både kommunene i regionen og fra større bedrifter. «Vi trodde for eksempel at Hurtigruten som gikk rett forbi der skulpturen skulle plasseres, ville støtte den, men nei.»⁶⁹

Figur 3. Hurtigruta «Richard With» anløper Svolvær. Foto: Kjell Jøran Hansen / Flickr.

Et par år senere omtalte Dagbladet under tittelen «Fiskerkonen skal hedres», at Dagfinn Bakke og Arthur Arntzen var ute og skulle samle inn penger langs kysten: «Statuen skal hedre kystkvinnen som med nøydsomhet har oppdratt fiskernes sønner og døtre.»⁷⁰ Ifølge Hugo Johansen hadde arbeidsgruppa stor tro på at finansieringsarbeidet skulle gå lettere med den landskjente Arthur Arntzen som døråpner.

Da støtte var på plass fra Redningsselskapet, Norges Fiskarlag og en rekke andre organisasjoner og enkeltpersoner, i tillegg til Vågan kommune, Fiskarkvinnelaget og

⁶⁸ Herming, Nerdrum, «Forord», 11.

⁶⁹ Personlig kommunikasjon i samtale med Hugo Johansen, 04.11.2021.

⁷⁰ Fjellheim, Skjalg, «Fiskerkvinnen skal hedres», Dagbladet 13.11.1994. Dagfinn Bakkes arkiv.

Råfisklaget, laget arbeidsgruppa en brosjyre der de oppfordret til innbetaling til en gitt konto.⁷¹ I brosjyren som var prydet med Per Ungs utkast til monument, har de med et langt sitat fra Arthur Arntzens bok *Og langsomt kom lyset* fra 1994, og som sannsynligvis er opphav til Fjellheims formulering i Dagbladet:

Kvinnene ved havet. De som med nøysomhet oppdro fiskernes sønner og døtre. [...] Det var de som alltid bar angsten som en smerte i brystet og hviska bønnene sine ut i natta når vinterstormene hylte. Det var de som så ofte måtte ta imot sørgebudskapet når dagen grydde.

Arthur Arntzen brukte også plass i Samlagets bokutgivelse til å reklamere for prosjektet han arbeidet for å realisere: «Det var de som makta alt. Som mer enn noen andre hadde fortjent å bli hedra av etterslekta.»⁷²

Arbeidsgruppa justerte budsjettet for skulpturen underveis i arbeidet. I et brev til finansørene i oktober 1995 konkluderte de med at skulpturen nå var fullfinansiert og at arbeidet ville igangsettes. De hadde da skaffet 1.3 millioner kroner til veie, med Fiskeridepartementet som største enkeltbidragsyter med en halv million kroner.⁷³ I brevet, undertegnet av hele arbeidsgruppa, som da gikk til Per Ung, het det: «Som du kjenner til er monumentet fullfinansiert, og vi ønsker at du går i gang med arbeidet snarest.»⁷⁴ Kontrakten ble signert av partene 14. og 16. februar 1996. I avtalens punkt 2 het det at monumentet skulle være ca. fire meter høyt og skulle støpes i bronse og utformes i samsvar med den modellen som Per Ung tidligere hadde laget i gips. Monumentet var planlagt plassert på en sju meter høy sokkel i betong og stål. Kystverket hadde allerede sagt ja, og arbeidsgruppa informerte kunstneren om at de skulle avtale detaljer om oppsetting av sokkelen og plassering av monumentet. De poengterte at det måtte tas tilstrekkelig hensyn til de ekstreme værforholdene som monumentet ville bli utsatt for.⁷⁵

---

⁷¹ «Bli med og reis et monument over FISKERKONA». Udatert brosjyre. Dagfinn Bakkes arkiv.

⁷² «Bli med og reis et monument over FISKERKONA». Udatert brosjyre. Dagfinn Bakkes arkiv.

⁷³ «Rundskriv til bidragsyterne. Støtte til Fiskerkonemonumentet i Svolvær.» 9. oktober 1995. Hugo Johansens arkiv.

⁷⁴ Brev til Per Ung, udatert. Dagfinn Bakkes arkiv.

⁷⁵ Avtale med Per Ung februar 1996. Dagfinn Bakkes arkiv.

Hvordan utformingen skulle være og hvilken tid *Fiskarkona* skulle plasseres i, var ikke noe arbeidsgruppa definerte for kunstneren, dette var opp til han.⁷⁶ En måte å tidfeste kvinner, er å avspeile ønsket periode i klesdrakt og skjørtelengde. I et intervju med VG i 1975, sitat gjengitt i Balke-senterets publikasjon, sier Ung som respons på spørsmål om han jobbet etter modell, at han faktisk gjorde det mer og mer. «Det skyldes vel at jeg i dag søker inn i selve naturen. Jeg må ha modell. Skal man gjøre seg håp om å gjengi noe av livet i en menneskefigur må man ha modellen for øye».⁷⁷ I et sitat 13 år senere forteller han at modellen ofte måtte sitte i hvert fall 20 ganger. «Det hele blir en blanding av følelser, iakttagelser, minner og drømmer.»⁷⁸ Hvorvidt dette gjaldt modeller for en kvinnetype, som *Fiskarkona*, eller modellen da han laget skulpturer av levende kvinner, som Wenche Foss eller Vibeke Løkkeberg, kommer ikke frem. I en bok utgitt til hans 70-årsdag skriver Toril Smit, museumsleder ved Vigelandmuseet i Oslo, i forordet til boka, at Per Ungs skulpturer har spesifikke kjennetegn; de er store og muskuløse, der «spenninger i kroppen drives opp av teatrale positurer, bevegelser og geberder».⁷⁹ I boka er svolværmonumentet med sin dramatisk veivende arm avbildet, både modellen fra atelieret med tekst: «Fiskerkona 1999, 250 cm» og på motstående side et bilde av ferdig montert minneste i havneinnløpet til Svolvær: «Fiskermonumentet i Svolvær 1999, 400 cm».⁸⁰ Hvem som har stått modell for skulpturen og hvordan Ung gikk frem for å gi henne sjal rundt skuldrene og side skjørtekanter, er ikke kjent.

Ut mot havet

De forskjellige fasene i prosessen fra ide til ferdig skulptur finnes dokumentert blant annet i bunker av avisutklipp i arkivet etter Dagfinn Bakke. De første omtalene og innleggene om minneprosjektet han initierte, kom i 1992 da komiteen var på plass og ideen var befestet. Videre kom det nye oppslag etter hvert som prosessen fant sine veier mot realisering, og komiteen fikk lokal omtale når det skjedde noe nytt. En sverm med utklipp er fra rundt 1995 og 1996, da finansieringen var på plass og ideen mest sannsynlig kom til å lande på sin sokkel. Neste store bølge kom i 1998, da minnesteedet var i slutfasen. Siste bølge som kom og slo oppover steinsokkelen i det værharde landskapet, var da avdukingen hadde skjedd,

---

⁷⁶ Personlig kommunikasjon i samtale med Hugo Johansen, 04.11.2021.

⁷⁷ VG 30.04.1975, gjengitt i *Per Ung Arbeider*, 25.

⁷⁸ Dagens næringsliv, 28.05.1988, gjengitt i *Per Ung Arbeider*, 26.

⁷⁹ Smit, Toril, «Forord», i Bjørn Li, *Per Ung* (Oslo: Labyrinth Press, 2004), 8.

⁸⁰ Li, Bjørn, *Per Ung* (Oslo: Labyrinth Press, 2004), 184–185.

mens monumentet sto på moloen i Svolvær. Det viste seg å være mer komplisert enn antatt å feste kystkvinnna på sokkelen utenfor moloen, slik at hun skulle få den planlagte sjøsprøyten oppover leggene.

Da Arthur Arntzen hadde gitt ut boka si som reklamerte for prosjektet, og slik ville åpne lokale og nasjonale bankkonti, gikk arbeidsgruppa igjen til media. Som en kommentar til Lofotpostens artikkel 24.11.1994, der arbeidsgruppa presenterte skulpturprosjektet, sendte historiker Johan Borgos fra Vesterålen inn et debattinnlegg som sto på trykk i Lofotposten 01.12.1994. Han tok til motmæle mot prosjektet – og uttalte at plasseringen av fiskerkona var feil. Ingen fiskerkoner sto med ansiktet vendt mot havet, passivt ventende på fiskermannen sin. Med referanse til artikkelen skrev Borgos at i henhold til en av initiativtakerne var det stort sett menn som hadde fått bautaer, og nå var det på høy tid at fiskerkonas innsats ble verdsatt:

Men var «fiskerkonas innsats» det å stå med blikket utover havet? For det første antar jeg at man med «fiskerkona» meiner det kvinnelige halvpart av fisker-bonden, hun som helst bør kalles kystbonden. For det andre: Hun hadde neppe tid til å stå særlig lenge om gangen og se utover havet. Skulle hun vært avbilda slik at hennes innsats blei synlig, burde hun hatt et børtre på skuldrene, ei rive i eine handa, en skrikerunge i den andre, kanskje en unge i magen også, trolig ei gjenstridig ku på slep, og like gjerne med baken vendt mot havet.

Nei, noen må ha lytta mer på «Ut mot havet» (Ho står der på stranda osv.) enn på vår eiga nære historie. Les for eks. boka «Fiskarbonden og andre kvinnfolk», da vil du skjønne at «fiskerkonebautaen» i den presenterte utforminga bare er en romantisk klisjé uten fotfeste i nordnorsk virkelighet. Ja, enda verre: I og med at hun framstilles med blikket mot mannens slit og uten referanse til egen gjerning, så blir bautaen bare et nytt minnesmerke over mennenes innsats.⁸¹

Borgos nevnte her boka *Feskarbonden og andre kvinnfolk* som kom ut i 1992. Utgivelsen fikk stor medieoppmerksomhet i Nord-Norge og også mye omtale i nasjonal presse. Tittelen var oppsiktsvekkende, og også provoserende: Her tydeliggjøres kvinnenes viktige innsats i det arbeidsfellesskapet som fiskerbondehusholdet var. Boka består av redigert materiale fra

---

⁸¹ Borgos, Johan, «Hvem var fiskerkona», Lofotposten 01.12.1994. Dagfinn Bakkes arkiv.

intervju med 75 eldre kvinner i Lofoten, og bringer frem dokumentasjon av nettopp kystkvinnelivet. Felles for kvinnene som var intervjuet var at alle var over 70 år, som betyr at de var født i 1920 eller tidligere. På baksiden heter det om disse kvinnene, at de hadde et hardt liv der de hentet gleden i å se arbeidet bli ferdig, se ungene vokse opp og i det de skapte. «Det var de som bestyrte livet på land, på den smale stripa mot ishavet.»⁸² Ett av bokas kapitler har tittelen: «Mannen var borte nesten heile året. Kjem du trur som måtte arbeide då?» Borgos' innlegg uttrykker tydelig hva han mente at ei fiskerkone var, men minnestedet var ikke ferdigfinansiert, det var usikkert om det ville bli noe monument, og det ble ikke noen videre debatt. Dagfinn Bakkes tørre kommentar var «Han Borgos vil ikke ha en skulptur, han vil ha en roman».⁸³

I 1995, da det ble klart at monumentet var ferdigfinansiert, kom det en ny bølge i media, nå om at skulpturen ville komme og hvem som hadde finansiert den. Selv kommenterte Per Ung i et intervju med lokalavisen Lofotposten i Svolvær, at han var glad for at dette monumentet var noe folk ønsket og ikke et kunstverk en komite hadde «tredd ned over hodet på befolkningen».⁸⁴

En kaskade av meninger

Produksjonstiden for den store kystkvinneskulpturen var estimert til knappe to år, men det tok litt lengre tid. I 1998, da monumentet nærmet seg ferdigstilling, blusset det opp en heftig debatt i lokalpressen. Flere av innleggene som kom på trykk, og kommentarer også av avisenes redaksjonelle medarbeidere som ble publisert, relaterte seg til hvilken symbolikk og hvilket meningsinnhold som ville ligge i selve utformingen av monumentet: Hvem er denne kvinnen som arbeidsgruppa hadde valgt for å etablere et kollektivt minne om fiskerkona, og som Per Ung hadde skapt.

Debatten handlet om hvorvidt fiskerkonene var ventende, passive kvinner, eller om de var hardt arbeidende ansvarsbønder. Da noen tok initiativet og ville etablere et kollektivt minnested, og slik hedre disse slitne kvinnene i fortid og nåtid, var utfordringen at kvinnene ikke hadde en selvsagt plass i det kollektive minnet. Et offentlig minne om disse kvinnene og

---

⁸² Austrem, Ingebrigtsen, *Feskarbonden*, baksidetekst.

⁸³ Personlig kommunikasjon i samtale med Einar Bakke, 04.11.2021.

⁸⁴ Lofotposten, uten dato, 1995. Dagfinn Bakkes arkiv.

det de hadde gjort fantes i liten grad. De hadde imidlertid en plass i det private minnet, noe som kom til uttrykk i debatten.

«Oppeten mat og utsletne klea e fort førrglømt», heter det i et nordnorsk ordtak. Å rette oppmerksomheten mot kystkvinnehistorien aktiverer minnet om kvinnene som blant veldig mange gjøremål også lagde maten som ble spist og klærne som holdt menneskene varme gjennom strabasiøse hverdager. Arbeidsprosessene var mange og tidkrevende og favnet fra fiskekakene svømte rundt i fjorden med finner og gjeller og fra ulla til sjyvottene vandret på fire bein i utmarka. Da fiskerkonene skulle få sin plass i det offentlige minnerommet og integreres i det kollektive minnet, hvor gikk man da? Nå måtte folk se for seg alle de usynlige gjøremålene som skulle til for å få hverdagen til å gå rundt, og hva som hadde blitt gjort av mangfoldige aktiviteter i formødrenes arbeidsdager. For bak maten og klærne lå utallige små og store arbeidsoppgaver, og man måtte ty til det private minnet eller til historiske kilder for å komme i nærheten av historien og rekonstruere et bilde og et minne. Ifølge historikeren Pierre Norá omfatter minne og historie to forskjellige forhold: «Memory is a perpetually actual phenomenon, a bond tying us to the eternal present; history is a representation of the past.»⁸⁵ Dagfinn Bakke hadde gått til sitt private minne om sine besteforeldre som var levende for han på begynnelsen av 1990-tallet, for å skape seg et bilde av fiskerkona. Det samme gjorde også andre deltagere i debatten. Lofoten og Nord-Norge var bygd på fiskerbondes fellesskapet og mange hadde egne minner om fiskerkonene. Historikere gikk, foruten i egne minner, også til kildene for å finne en representasjon av fortidas fiskerkoner.

Forlengs eller baklengs – for eller imot

Den opphetede debatten omhandlet hva som kunne være et historisk korrekt bilde av fiskerkona, men kvinnes historie var i mindre grad nedskrevet på 1990-tallet, da denne debatten fant sted, enn den er i dag. Det var få kilder å gå til. Ett av debattinnleggene kommenterte eksplisitt hva det gjør med det offentlige rom, at noen etablerer et minnested der, og på den måten bringer én konkret oppfatning inn i folks bevissthet når menneskene beveger seg i dette rommet. For flere aktører i debatten var en passiv kvinneskikkelse det motsatte av hva fiskerkonene var i deres bevissthet, og derfor et feil bilde å befestes som kollektivt minne. Jordheim er innom temaet i sitt kapittel i *Fast plass*, og han slår fast at ettersom materialvalget for slike minnesmerker «tenkes for evigheten», er det all grunn til å

---

⁸⁵ Norá, «Between Memory and History: Les Lieux de Memoire», 8.

tenke seg om flere ganger før det etableres minnesteder: «Hva slags historisk betydning – kroppsliggjort i en skikkelse på sokkel – skal få lov til å båndlegge erfaringen eller til og med følelser og affekter i et område?»⁸⁶ Med et konkret eksempel i tankene, bringer Jordheim inn en generell påstand: «At det er sivilsamfunnet som har gitt disse kvinnene sin faste plass, forankrer dem mer, ikke mindre i den norske minnekulturen.»⁸⁷ Flere av debattantene bragte inn elementer tilknyttet det preget fiskerkona ville sette på det kollektive minnet; et preg og en forståelse som ikke var i overensstemmelse med det historiske innholdet i det levde kystkvinnelivet etter deres oppfatning, og som de derfor var sterkt uenige om.

Debattanten Bjørn Kjensli, en ikke ukjent person i Lofoten som markert rådmann i Vestvågøy kommune og da innlegget ble skrevet forsker i Finnmarksforskning, mente at de kunstneriske kvalitetene utover bra håndverk og store dimensjoner var vanskelig å se for en legmann. Han mente at det var en romantisert versjon av fiskerkona som var planlagt. «– følelseladd, men passiv og oppofrende for sin fiskarmann der ute på det mytefulle hav». Etter hans mening syntes monumentet «å bli et flatt kunstverk – et kunstnerisk dårlig uttrykk for fiskarkona som skulle hedres». Det hadde nok blitt bedre om det aktive kunstmiljøet i Kabelvåg og Svolvær hadde fått bidratt i prosessen, mente Kjensli.⁸⁸ Her henviser han til kunstsolen i Kabelvåg som var veletablert på det tidspunkt med studenter fra hele landet, og at Svolvær var et sentrum for kunstaktiviteter, knyttet til Nordnorsk kunstnersenter og arrangør av internasjonale kunsthøstfestivaler i byen.

Kjenslis innlegg har tittelen «Gjertsen og Bakke». Gjertsen som det refereres til her, er billedkunstner Karl Gustav Gjertsen fra Flakstad i Lofoten. Gjertsen hadde bladd i sin private minnebok og fortalte i et avisinnlegg at bestefaren hans døde i brottene på Eggum i Lofoten da moren hans var én dag gammel. «Ingen vet hvordan alle disse enkene har kjempet seg gjennom hverdagen. Sorg og tap har jeg all respekt for i motsetning til hva en leser i Lofotposten påstår. Men søtladenhet, nostalgi og kunstnerisk metervare, derimot.» Gjertsen henviste videre til et tidligere innlegg han hadde hatt, der han berømte både initiativtaker Bakke og kunstner Ung for deres kvaliteter.

---

⁸⁶ Jordheim, «Det norske minnelandskapet», 18.

⁸⁷ Jordheim, «Det norske minnelandskapet», 19.

⁸⁸ Kjensli, Bjørn, «Gjertsen og Bakke», Lofotposten 20.08.1998. Dagfinn Bakkes arkiv.

Men det må da være lov å ha andre meninger uten at man skal bli æreskjelt og bli tillagt meninger og holdninger som man ikke har. Jeg har i kjølvannet av slike utspill fått anonyme brev og telefoner, der jeg blant annet er blitt bedt om å dra til et langt varmere sted enn Nord-Norge!⁸⁹

I disse innleggene bragte debattantene også inn sine synspunkt på den kunstneriske kvaliteten på skulpturen, noe også historiker Gro Røde skulle ha gjort, i henhold til en notis i Bodø-avisen Nordlands Framtid. I notisen refererte og kommenterte avisen historikerne Gro Rødes og Johan Borgos' synspunkter som var kommet frem:

De mener skulpturen av kvinnen som står og speider etter mann og / eller sønn der ute på havet ikke har rot i virkeligheten. Fiskarkona hadde neppe tid til sånt mener de. Gro Røde karakteriserer for øvrig skulpturen som et uttrykk for allmenn dårlig smak.⁹⁰

Johan Borgos bidro til ordskiftet da ideen om minnesteedet ble lansert på begynnelsen av 1990-tallet, og han var på nytt en tydelig stemme i diskusjonen da minnemonumentet nærmet seg ferdigstillelse. I den hete debatten i august 1998 var Borgos en av dem som gikk til historiske kilder for å belegge sine argumenter. I et langt innlegg i Lofotposten poengterte han at han er en av mange som har prøvd å få frem et annet og forhåpentligvis riktigere bilde av kystkvinnene og deres liv enn klisjeene om hun som står der på stranda. Han henviser konkret til Brit Berggreens artikkel «Kystens kvinner – kystens bønder», som kan betegnes som banebrytende da den kom i 1980. «Det store flertallet av gifte fiskere hadde ei kone som dreiv gården heime, ikke bare når mannen var borte på fiske, men året rundt», er et av Borgos' hovedpoeng.⁹¹ Det ble et paradigmeskifte i synet på kystkulturen da denne artikkelen kom, ifølge Borgos.⁹²

Borgos er opptatt av denne problemstillingen som historiker, forsker og forfatter. At han var klar over Berggreens artikkel, som var en av mange i et storbindsverk om Norges kulturhistorie, er selvklart. Det er nærliggende å tenke at disse tankene og refleksjonene neppe var

---

⁸⁹ Gjertsen, Karl Gustav, «Fiskerkonekokelimonke». Lofotposten 20.08.1998. Dagfinn Bakkes arkiv.

⁹⁰ «Krangel om fiskerkona» Nordlands Framtid 20.08.1998. Dagfinn Bakkes arkiv.

⁹¹ Borgos, Johan, «Fiskarkona og jeg ...». Leserinnlegg Lofotposten august 1998, epost desember 2020.

⁹² Personlig kommunikasjon i epost 12.12.2021 fra Johan Borgos.

felleseie langs kysten hos den alminnelige avis- og bokleseren. Mer kjent kan det tenkes at Svein Molaugs bestselgende tobindsverk fra 1985, *Vår gamle kystkultur* var. Svein Molaug opplyser i forordet til boka at da Noregs Ungdomslag hadde sin «Aksjon kystkultur» i 1980, viste det seg at det var vanskelig å finne lett tilgjengelig litteratur. Molaug poengterer at kystmiljøet er så forandret at unge mennesker vanskelig kunne sette seg inn i hvordan besteforeldrene deres hadde levd. «Hensikten med verket er å gi den interesserte almenhet en forståelse av hva kystmiljøet en gang var», fremlegger Molaug som sin målsetning.⁹³ Han var da direktør for Norges Sjøfartsmuseum og hadde tydelig blikket rettet mot havet og mennenes arbeidssted. Selv om han har med mye interessant informasjon om utrustningen som mennene måtte ha når de skulle dra på fiske, presenteres denne informasjonen kjønnsnøytal. Kvinnene som administrerte dette og sto for mesteparten av arbeidet i planlegging og gjennomføring av innholdet i kostkiste og kleskiste, nevnes ikke eksplisitt: «De selvholdne hadde selv full utrustning av klær og hadde selv kosten med. Alle i husstanden var med på forberedelsene», sier Molaug. Når han presenterer fiskerne slår han fast, enkelt og greit, at bøndene var fiskere.⁹⁴ At det var fiskerkona som var bonden, hadde ikke nådd sjøfartsbastionen på Bygdøy i Oslo på midten av 1980-tallet.

Bakke lot ikke alle innleggene stå ukommentert, og i et brev til NRK 22.08.1998 protesterte han på at Gjertsen og Borgos hadde blitt intervjuet om minnesteedet, uten at han hadde fått gitt sitt besyv med. Derfor satt det nå en rekke mennesker i Nordland fylke, ifølge Bakke, med et skjevt bilde av hva fiskerkonemonumentet var og hva det skulle stå for.⁹⁵ Debatten la seg ikke, og i et senere debattinnlegg fra sommeren 1998 påpeker lofotingen Ernst Bolle, på det tidspunkt nestleder ved Fiskeridirektoratet i Tromsø, at ved å reise et monument påfører initiativtakerne allmennheten synsinntrykk som de kanskje ikke verken ønsker eller liker. De tar seg til rette i det offentlige rom, slo innsenderen fast, og selv om initiativet er prisverdig, må det ikke være slik at de skal bestemme alt innhold selv og «helt egenrådig definere premissene for det en slik figur skal uttrykke siden vi alle for ettertida blir nødt til å forholde oss til denne sentralt plasserte figuren». Basert på utkastet konkluderte innsenderen med at dette blir feil.⁹⁶

---

⁹³ Molaug, Svein, *Vår gamle kystkultur* bind 1 (Oslo: Grøndahl og Dreyers Forlag AS, 1985), 9.

⁹⁴ Molaug, *Vår gamle kystkultur*, bind 1, 280.

⁹⁵ Brev fra arbeidsutvalget til NRK Nordland, 22.08.1998. Dagfinn Bakkes arkiv.

⁹⁶ Bolle, Ernst, «Fiskerkona – ei bekymret kone», Lofotposten 24.08.1998. Dagfinn Bakkes arkiv.

Men monumentet var bestemt, det var laget og året etter kom det på sin sokkel, etter en lang vandring fra verksted i England, via et opphold på moloen i Svolvær før det fant sin endelig monumentale plass i sjøsprøyten i innløpet til Svolvær havn. Og jammen ble det ikke mange leserinnlegg sensommeren og høsten 1999 også, denne gangen tilknyttet mislykkete forsøk på å løfte på plass denne amasonen. Men hun kom på plass, og der står hun, sannsynligvis både til glede og til forargelse, alt ettersom.

Debatten og all omtale av henne viser at det over hodet ikke var noen uenighet om at fiskerkonenes og kystkvinnenes verdifulle innsats burde ha en selvsagt plass i det kollektive minnet, på en sokkel i et miljø der hun hørte hjemme. Men hennes arbeidsdag var av en slik karakter at å fremstille henne ventende, speidende, er å tilsløre en krevende hverdag, som var fundamentet i familien og lokalsamfunnene, var manges mening.

I sin tidlige artikkel om kystkvinnene slo etnolog Brit Berggreen fast: «De ventet saktens på at mannen skulle komme hjem når den tiden nærmet seg, men de satt ikke med hendene i fanget og ventet. Deres dager var fylt av arbeid.»⁹⁷ Hun lister opp en rekke oppgaver for kvinnene, i det hun omtaler som «et felles maritimt Landbruksnorge». Dette kan nærmest leses som en lang liste med argumenter for at det neppe var passiv venting som preget kystkvinnas hverdag: matlaging, barnepass, eldreomsorg, sykepleie, rengjøring, tilvirking og vedlikehold av klær, brødbaking, konservering av kjøtt, grønnsaker og fisk, husdyrstell, pass av åker og eng, kjøkkenhage, frukttrær og bærbusker.⁹⁸

Konkluderende momenter

Debatten som utspant seg i flere runder knyttet til etableringen av Per Ungs skulptur *Fiskarkona*, omhandlet hvorvidt skulpturen speilet sitt eget liv eller var et speilbilde av mannens liv. Ved å hilse han vinkende, god tur eller velkommen til land, ble fiskerkonas handling slik hun ble udødeliggjort, knyttet til han – hennes handling var utelukkende relatert til mannen. Hun ble ikke løftet opp som en kvinne med et selvstendig liv, med sine ansvarsområder, og sine mange arbeidstimer, men som en som agerte i forhold til mannen. Forut for etableringen av skulpturen hadde det foregått både kvinnekamp og politisk utvikling som løftet frem kvinnene. 1970-tallet var år med kraftfulle og energiske kvinnekamper, og disse

---

⁹⁷ Berggreen, «Kystens kvinner – kystens bønder», 75.

⁹⁸ Berggreen, «Kystens kvinner – kystens bønder», 77.

ble fulgt opp av de politiske partiene som ønsket å bidra til endring. «Fra da av snakker man ikke lenger om kvinnesak eller kvinneemansipasjon, men om kvinnefrigjøring og likestilling, i betydningen likestilling mellom menn og kvinner», sier forfatterne av jubileumsverket *Norsk likestillingshistorie*.⁹⁹ På 1990-tallet markerte Norge seg som et likestillingsland og brukte likestilling for å bygge positivt omdømme, «likestilling ble en selvsagt måte å definere nordmenn og norsk politikk på».¹⁰⁰ Dette var tiår med økt yrkesdeltagelse, kvinner bygde barnehager selv for å komme ut i lønnsarbeid, de hadde selvstendige liv og ville bli behandlet deretter og slett ikke som en person som tjener mannen. Det var ikke nok med formelle endringer, kvinnene krevde også endringer av holdninger, både egne og andres. Dette var den politiske hverdagen da Bakke realiserte sitt minnepolitiske initiativ og ville etablere minnestedet over de forgagne formødrene. Bakke var standhaftig og forsvarte skulpturen, detaljer i utformingen var ikke det viktigste, men at selve fiskerbondekvinnen fikk sin plass i det kollektive minnet, og det har Bakke lykkes med ved sitt initiativ. At kvinner var engstelige og at mange opplevde å miste mennene sine var en reell side av å ha en mann med fiske som yrke, og var hverdagen til Dagfinn Bakkes bestemor og opplevd av debattanten Gjertsens mormor. Minnestedet *Fiskarkona* skal sette i gang refleksjoner og bringe liv i fortellingene om kvinnene da de var i arbeid på gården, i omsorg for barn, gamle og alle dyra, og i arbeid når de skjøttet utallige gjøremål, men skulpturen kan også minne om å anerkjenne at Elinas kveld også var en del av kystkvinnens hverdag.

Elina kan ikke sove. Hun som de andre våker,
kaster sig nedpå nu og da, mens tankene strir og ståker.

Hvor holder otringen kursen? Lever de ennu alle,
eller er de gode menn kanskje for lik å kalle?

Hun tuller om sig et tørkle, kjemper sig frem til odden.
Men her står kovet så tykt og tett at loften er næsten lodden.

Andre kvinfolk ser hun. Lutende der alene.
De gjemmer sitt ansikt hver og en, – grå bylter bak svarte stene.¹⁰¹

---

⁹⁹ Danielsen, Hilde Eirinn Larsen og Ingeborg W. Ovesen, *Norsk likestillingshistorie* (Bergen: Fagbokforlaget, 2015), 10, 11.

¹⁰⁰ Danielsen, Larsen, Ovesen, *Norsk likestillingshistorie*, 11.

¹⁰¹ Kristoffersen, Aase, *Fisker-rim* (Oslo: Gyldendal norsk forlag, MCMXXIX), 81. Fire av 52 vers fra diktskyklusen «Stormen» som avslutter diktboka.

Kapittel 3: Klippfiskkjerringa i Kristiansund

Figur 4. Tore-Bjørn Skjølvik: Klippfiskkjerringa. Foto: Martha de Jong-Lantink / Flickr

Kristiansund by er bygd på klippfisken som har blitt spredt og vendt og tørket og stablet på bybergene i århundrer. Da byen feiret sitt 250-årsjubileum i 1992 ble klippfiskkvinnene løftet frem gjennom Kristiansund Handelstands Forenings minnepolitiske initiativ. De fikk reist skulpturen *Klippfiskkjerringa* som står ved Fisketrappa på Rådhusplassen i byen, til minne om de viktige kvinnelige arbeiderne som bygde næringen og byen.

Fiskerinæringen er en stor, viktig og sammensatt næring, der enkeltbransjer har betydd mye for Norges økonomi i et historisk perspektiv. En av de store har vært klippfisknæringen. Byen Kristiansunds identitet er tett knyttet til klippfisken, og da århundres byhistorie skulle feires, var det blant annet et ønske å minnes kvinnenes innsats og bidrag i denne næringen. Det er selvsagt ingen tilfeldighet at monumentet ble reist i Kristiansund: «[...] i løpet av 1800-tallet

svinga Kristiansund seg opp som den viktigaste klippfiskbyen i landet». ¹⁰² At kvinner får en likeverdig eller også en fremtredende plass i feiring av regionale eller nasjonale jubileer, eller løftes til værs på sokkel, er samtidig ingen selvfølge. Går en til den økonomiske historien, til den nasjonale norske historien, eller til kvinne- og kjønnshistoriske fremstillinger, er det lite å lese og lære om klippfiskkjerringene. Det samme gjelder den lokale historien og byhistorien, selv om enkelte unntak finnes.

I dette kapitlet ser jeg på byjubileers betydning for å omskape etablerte erindringsfellesskap. «Memory is life, born by living societies founded in its name.» Minnet er i konstant utvikling, og er også utsatt for å bli «periodically revived», resonnerer historikeren Pierre Nora. ¹⁰³ Hva var det som fikk klippfiskkjerringa reist i Kristiansund by i 1992? På den ene siden spilte den historiske tradisjonen i byen inn; klippfiskkjerringene representerer næringsstradisjonen i byen som handelsstandsforeningen som sto bak dette minnepolitiske initiativet, var opptatt av. Byens handelsstandsforening har vært av stor betydning for byen, preget det økonomiske livet og hatt innvirkning på byen på mange vis, heter det i foreningens jubileumbok til 150-årsjubileet i 1996, vakkert prydet med *Klippfiskkjerringa* på forsiden. ¹⁰⁴

«Omtrent samtlige ledende forretningsmenn i byen var medlemmer», heter det om starten av foreningen. Gjennomgående i fortellingen om foreningens første hundre år, er at byen blomstret med klippfiskhandelen. Var det prisfall på verdensmarkedet medførte dette negative ringvirkninger i byen. ¹⁰⁵ Dagfinn Ripnes var formann i perioden 1990–1992, og i beretningen fra sin formannsperiode fremhever han at «både symbolsk og reelt» var foreningens gave til byens jubileum av stor betydning, og en av foreningens to viktigste saker i hans lederperiode. «Gaven skulle være et symbol på det som var et viktig grunnlag for at byen ble dannet og fikk sin vekst.» De valgte den største og dyreste utgaven av skulpturene foreslått av billedhuggeren, forteller formannen i sitt referat fra sin formannsperiode. ¹⁰⁶ Johan Fredrik Mietle, som var formann i påfølgende periode, 1992–1995, og den som holdt tale ved

---

¹⁰² Elstad, Åsa, «Tilvirkinga blir skilt frå fangstleddet», i *Ekspansjon i eksportfiskeria 1720–1880, Norges fiskeri- og kysthistorie* bind 2, redaktør Atle Døssland, verksredaktør Nils Kolle, (Bergen: Fagbokforlaget, 2014), 406.

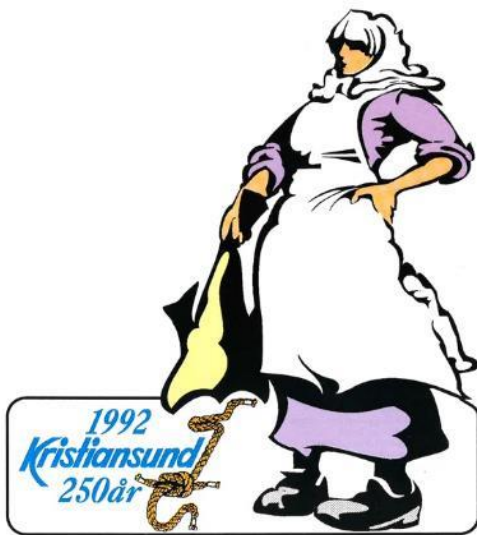
¹⁰³ Nora, «Between memory and History: Les Lieux de Mémoire in France since 1944», 281.

¹⁰⁴ Gulla, Bernt, «Et snitt gjennom Kristiansund handelstands forenings historie 1846–1977», i *Kristiansund handelstands forening 150 år 1846–1996*. (Kristiansund N: Holm trykk AS, 1996), 7.

¹⁰⁵ Gulla, «Et snitt gjennom», 12–13, 15.

¹⁰⁶ Ripnes, Dagfinn, «1990–1992», i *Kristiansund handelstands forening 150 år 1846–1996*. (Kristiansund N: Holm trykk AS, 1996), 39.

avdukingen, fremhevet det samme i beretningen fra sin formannsperiode: Dette var en viktig sak for foreningen.¹⁰⁷ Det minnepolitiske initiativet til handelsstandsforeningen bygget derfor på en historisk tradisjon som denne foreningen var seg bevisst. Bakgrunnen for at skulpturen i det hele tatt kom på tale var gjennom at kunstner Tor Johansen hadde holdt et foredrag for «Narvik-klubben» og i gave for foredraget fikk han en liten statue, med inskripsjonen «Rallaren». Rallaren var symbolet på arbeidsfolket i Narvik, og slik fikk Tor Johansen ideen om klippfiskkjerringa. «Og slik fikk tegner Tor Johansen i oppdrag om å tegne en tilsvarende figur – ikke rallaren, men en kjerring på bergan. Tegningen ble så populær at Kristiansund Handelsstand engasjerte kunstner Tore Skjølvsvik til å lage en statue», forteller Ruth Ingeberg, arkivleder i Kristiansund kommune.¹⁰⁸

Figur 5: Tor Johansens logo av klippfiskkjerringa. Arkiv: Kristiansund kommune

Mer spesifikt ser jeg i dette kapitlet på den rollen Kristiansunds byjubileum spilte for å få kvinnene fra klippfiskbergene inn i byens kollektive minne, spesielt i lys av deres relative fravær i den historiske fremstillingen av klippfisknæringen i Norge på det tidspunkt jubileet ble feiret. Byjubileet åpnet for refortolkninger av historien, og var en anledning til å både revurdere og revitalisere historien. Pierre Norá refererer Maurice Halbwachs når han sier at det er like mange minneslag som det finnes grupper av mennesker, «memory is by nature multiple and yet specific; collective, plural and yet individual», mens historie tilhører alle og

¹⁰⁷ Mietle, Johan Fredrik, «1992–1995», i *Kristiansund handelstands forening 150 år 1846–1996*. (Kristiansund N: Holm trykk AS, 1996), 41.

¹⁰⁸ Personlig kommunikasjon fra Ruth Ingeberg, arkivar Kristiansund kommune, i epost 08.02.2022.

ingen, med dens krav på universell autoritet.¹⁰⁹ På det tidspunktet *Klippfiskkjerringa* ble presentert for Kristiansunds befolkning fantes det blant annet to bøker om Norges økonomiske historie, som begge ga bransjevise og tematiske gjennomganger i et historisk perspektiv. Den eldste historien var omtalt i en utgivelse fra 1981, mens økonomisk historie fra perioden 1900 til 1990 kom ut samme år som *Klippfiskkjerringa* ble reist.¹¹⁰ I tillegg fantes det solide fremstillinger av byens historie og klippfiskhandelens historie, med utgivelser tilbake til 1950- og 1960-tallet.¹¹¹ Endelig ble det i 1980-årene skrevet en hovedoppgave i historie om arbeidet som ble utført av kvinner på bergene og som gjorde klippfisknæringa profitabel.¹¹² Perspektivet mitt i dette kapitlet er jubileumsfeiringer og historieskrivingen, fordi dette bidrar til å utfordre og åpne det etablerte forholdet mellom minne og historie. Det skulle skje under byjubileet i Kristiansund i 1992.

Jubileum som minnepolitisk prosjekt

Når det gjelder jubileum som minnepolitikk må jubileumsprosjektet finne resonans i den kulturen som det er ønskelig å engasjere i jubileet. «Det må ha gjenklang i verdier og førestellingar som alt er der, og det må finne former og uttrykk som engasjerer», slår historikeren Ola Svein Stugu fast.¹¹³ Akkurat hva som skulle vektlegges i byens jubileum var Kristiansund kommune opptatt av da de planla hva ideen bak jubileumsfeiringen skulle være. I et flerpunkts notat fra kommunen i forbindelse med en pressekonferanse om jubileet, avholdt 24.09.1991 da planene var på plass, heter det i punkt fem at en begrunnelse for å arrangere jubileet var at «Byens og innbyggernes egenart og særpreg skal formidles slik at lagånd, identitetsfølelse (tilhørighet), stolthet og selvtilit styrkes». Kommunen la også vekt på at de ville vise frem natur og kultur, som ble listet opp som «spennende, ressursrik og full

---

¹⁰⁹ Nora, «Between memory and History: Les Lieux de Mémoire in France since 1944», 281.

¹¹⁰ Hodne, Fritz, *Norges økonomiske historie 1850–1970* (Oslo: Cappelen, 1981); Hodne, Fritz og Ola Honningdal Grytten, *Norsk økonomi 1900–1990* (Oslo: Tano, 1992).

¹¹¹ Johnsen, Arne Odd, *Fra steinalderboplass til kongelig kjøpstad, Kristiansunds historie*, bind I-1/2 (Kristiansund: Kristiansund historienemd, 1942–1951); Johnsen, Arne Odd, *Fra lokal til nasjonal frigjøring 1742–1814, Kristiansunds historie*, bind II (Kristiansund: Kristiansund historienemd, 1951); Johnsen, Arne Odd, *Den store veksttid 1814 – ca 1900, Kristiansunds historie*, bind IV. (Kristiansund: Eget forlag, Kristiansunds kommune, 1962); Aas, Eivind, *Byen som brant Kristiansund 1900–1942, Kristiansunds historie*, bind VI (Kristiansund: Eget forlag, Kristiansunds kommune, 1991).

¹¹² Alnæs, Arne, «'Solkjerringer og fiskbærere'. Om arbeiderne på klippfiskbergan i Kristiansund på 1930-tallet» (upublisert hovedoppgave i historie, Universitetet i Trondheim Norges Lærerhøgskole, 1982),

¹¹³ Stugu, Ola Svein, «Jubileum som minnepolitikk», i *Kunsten å jubilere Grunnlovsfeiring og minnepolitikk*, redaktører Olaf Agedal, Pål Ketil Botvar og Ånund Brottveit (Oslo: Pax Forlag, 2017), 34.

av fremtidsmuligheter». ¹¹⁴ Egenart og særpreg er et minne fra fortiden som skal peke fremover. For en forening som handelsstandsforeningen som tar dette initiativet måtte det være interessant at minnepolitiske initiativer om fortidens egenart her er med og skal skape framtidsforventninger. Hva byens egenart og særpreg var, ble tydeliggjort da programmet for jubileumsåret var klart og jubileet ble gjennomført. Kunsten var å plukke ut noe som arrangørene og kommunen kunne bruke, slik at lagånd og identitetsfølelse kunne bygges – det er kunsten å minnes! Det er opplagt at klippfisken er sentral, men ikke det eneste elementet; musikk som Kristiansund også er kjent for, gjennom blant annet Kristiansunds opera, var også en del av jubileumsfeiringen.

Jubileer er en åpning til å minnes, og i Kristiansund feiret de et helt år. Hovedfeiringen var om sommeren, og i november var det en storslagen festforestilling. Disse postene inngikk i et program med omfattende jubileumsfeiring. Da kommunen laget materiellet til pressen i september året før, hadde de også laget en årskalender for hele jubileumsåret, med en programpost for omtrent hver eneste av årets dager. Kunstutstillinger, operaforestillinger, skoleaktiviteter, russerevyer – postene var mange og varierte, dette er bare noen eksempler. ¹¹⁵

På begynnelsen av 1990-tallet var kvinneskulpturer ikke akkurat dagligdagse. At gjenklngen i det lokale minnet spredte seg over bergene, skal vi se i det som klippfiskkjerringa Jenny Wahl uttrykte ved avdukingen av skulpturen, som ble foretatt midt i jubileumsåret under hovedmarkeringen en junidag. Kongen og dronninga var til stede og hadde blitt tildelt hver sin oppgave. Etter at de var fraktet i båt til kai var første post på programmet, etter at krigsminnerket var bekranset, at dronninga skulle avduke *Klippfiskkjerringa*. ¹¹⁶ Tre eldre klippfiskkjerringar var til stede, og 92 år gamle Jenny Wahl sa at hun «hadde aldri trodd at klippfiskkjerringyrket skulle komme til heder og verdighet. ‘Bedre sent enn aldri’», sa hun og lot dronninga avduke monumentet. ¹¹⁷ De tre gamle sliterne som var til stede gav tyngde til berettigelsen av dette kollektive minnestedet. «Enkelt sagt kan vi tale om et kommunikativt minne så lenge det finst tidsvitne som framleis hugsar ting som har skjedd», skriver Stugu.

---

¹¹⁴ «Pressekonferanse 24.9.1991 Hvorfor feire Kristiansunds 250-års-jubileum?». Arkiv: Kristiansund kommune.

¹¹⁵ «Kristiansund 250 år jubileumsfeiring – en felles satsing av Kristiansund kommune, frivillige organisasjoner, institusjoner og næringsliv.» Arkiv: Kristiansund kommune.

¹¹⁶ «Kristiansunds 250 års dag 29. juni 1992 – Program – ». Arkiv: Kristiansund kommune.

¹¹⁷ Borøchstein, Ove, *En bauta ble reist : en håndbok om skulpturer, minnesmerker, utsmykninger og kirker i Kristiansund, Frei og Averøy* (Kristiansund: Kristiansund kommune, 2003), 16.

Ved sin tilstedeværelse blir det et kommunikativt minne når deltagerne formidler førstehånds minner og egne overleveringer, slik de gjør her.¹¹⁸ De tre eldre kvinnene med lang historie fra klippfiskbergene som var til stede og representerte denne kvinnehistorien, gir troverdighet til minneprosjektet og forankrer det ekstra.

Klippfiskkjerringene i Kristiansund var blitt udødeliggjort av billedkunstner Tore Bjørn Skjølvik. Kristiansund Handelstands Forening som hadde tatt initiativ til gaven hadde solgt trykk av kunstneren med motiv av klippfiskkjerring-monumentet for å finansiere verket. Da det viste seg at pengene ikke strakk til, bidro kommunen med det resterende.¹¹⁹ Representant for giveren, leder i handelsstandsforeninga, Johan Fredrik Mietle, var opptatt av at minnestedet ville bli et helt spesielt symbol for byen da han holdt sin tale ved avdukingen.

«Klippfiskkjerringa symboliserer at det er mye slit som ligger bak oss i historien. Hennes rake rygg og oppreiste holdning viser at hun holder ut», var blant det Mietle sa i talen sin.¹²⁰

Da avdukingen var vel gjennomført dro følget videre til neste programpost som kongen sto for: «Åpning av det norske Klippfiskmuseum».¹²¹ På museet ble klippfiskkjerringene hyllet blant annet med «Klippfiskballetten», seks scener fra tilvirkinga av klippfisk, med musikk av Henning Sommerro, koreografi av Catherine Smirles Ingebrigtsen. Ei fast utstilling om kvinnearbeid «Kvinner på klippene» ble laget noen år senere.¹²²

Da en festforestilling fem måneder etter sommerens festivas ble arrangert i byens idrettshall, var to av de tre programpostene knyttet til klippfisken, og klippfiskkjerringenes plass i det kollektive byminnet ble ytterligere forsterket: Kristiansund danseteater fremførte «Klippfiskballetten» på dagen 300 år etter at den første klippfiskeksporten hadde gått fra byen. Kveldens festtale var det statssekretær i Næringsdepartementet, Anne Breiby, som stod for. Temaet var nordmørsk næringsliv med vekt på eksport av fisk. I talen sin oppsummerte hun historiske trekk ved næringslivet og sendte noen pek inn i fremtiden, mens hun slo fast at også i sunnmøringenes bevissthet er det Kristiansund som gjelder: «[...] Norges klippfiskby

---

¹¹⁸ Stugu, «Jubileum som minnepolitikk», 29.

¹¹⁹ Personlig kommunikasjon i epost 22.11.2021 fra historisk sosiolog Odd Williamsen, prosjektleder for Kristiansunds 250-års-jubileum 1992, nå seniorforsker ved Nordmøre museum.

¹²⁰ Borøchstein, *En bauta ble reist*, 16.

¹²¹ «Kristiansunds 250 års dag 29. juni 1992 – Program – ». Arkiv: Kristiansund kommune.

¹²² Personlig kommunikasjon i epost 31.01.2022 fra Odd Williamsen.

er fremdeles Kristiansund, i leksika, i lærebøkene i o-fag og altså i vår bevissthet».¹²³ Det tredje innslaget var fremføring av kor og orkester av en kantate fra 1942 av byens egen komponist Edvard Bræin med tekst av Paul Ohrvik. Forestillingen var gratis, og regninga var betalt av de to klippfiskorganene Eksportutvalget for klippfisk og Unidos – Norsk klippfisk- og saltfisk fellesorganisasjon AL sammen med kommunen, Møremusikerne og Rikskonsertene.¹²⁴

Den fremførte kantaten hadde Bræin skapt til 200-årsjubileet 50 år tidligere. Da var Kristiansund fortsatt preget av å ha blitt sønderbombet av de tyske okkupantene, som utslettet store deler av bebyggelsen. Men jubileet skulle feires på tross av krig og ødeleggelser, festlokalet «Festiviteten» var nødreparert for anledningen, og den nykomponerte og -skrevne kantaten ble fremført fire ganger i Nordlandskirka. Prøvene foregikk i Klippfiskeksportørens Landsforenings lokaler, ettersom en av klippfiskeksportørene, Emil Volckmar, også var formann i byjubileumskomiteen. Det ble laget reklameaviser for jubileet, med historie, «selvsagt mye om klippfisk», forteller historisk sosiolog Odd Williamsen.¹²⁵ Enda 50 år tidligere da byen feiret sitt 150 års-jubileum, var også fisken i sentrum, og byen feiret med å lage en fiskeriutstilling og et fiskerimøte som var godt besøkt.¹²⁶ Byen fikk også oppført «Vardetårnet», som var etablert som et turmål for bybarnas søndagsutflukter.¹²⁷ Da byen i 1992 igjen feiret seg selv, bygget den på lange tradisjoner for å feire der trillende toner og klippetørket fisk var viktige ingredienser.

Minnested og byidentitet

Klippfisken er uten tvil den salte tråden som går gjennom byhistorien i Kristiansund og i næringshistorien i området, og minnstedet *Klippfiskkjerringa* medvirket til å revitalisere klippfiskkjerringene i det kollektive minnet. Gjennom sin plassering sentralt i havna gir skulpturen en kontinuerlig påminning om disse arbeidskvinnene. Minnet folk har om eksempelvis en hendelse eller en kategori fra fortiden, er en oppfatning per i dag, per det tidspunktet minnet fremkalles. Å minnes noe er en aktivitet som skjer i nuet og skal skape en

---

¹²³ Breiby, Anne, «Hovedtale jubileumsforestilling, Kristiansund. 29.11.1992», 5, upublisert materiale. Arkiv: Anne Breiby.

¹²⁴ Annonse: «Festforestilling i Idrettshallen søndag 29. november 1992 kl. 1700». Arkiv: Kristiansund kommune.

¹²⁵ Personlig kommunikasjon i epost 06.04.2022 fra Odd Williamsen.

¹²⁶ Arne Odd Johnsen, *Den store veksttid 1814 – ca 1900, Kristiansunds historie, bind IV* (Kristiansund: Eget forlag, Kristiansunds kommune, 1962), 299.

¹²⁷ Personlig kommunikasjon i epost 06.04.2022 fra Odd Williamsen.

illusjon om at tiden står stille. Historie derimot, er fortid og skal fortelle om «den gang da». Ifølge historiker Anette Warring er et minnested et sted som inntar en sentral plass i et minnefellesskap, og som markerer viktige tegn på fellesskapet og i fellesskapet. En lang rekke elementer kan utgjøre et minnested; begivenheter, personer, politiske symboler, museer, tekster, fysiske lokaliteter eller monumenter.¹²⁸ Folks individuelle minner er varierende og forskjellige, utfra at alle har sine egne erfaringer, men minner tillegges til stadighet en felles mening, gjennom en kollektiv erindringspraksis. Jubileer er med på å «skape ideen om et forestillet fællesskab om fortiden».¹²⁹ Nettopp en skulptur kan være samlende i et fellesskap.

I en jubileumsfeiring kan ikke alt minnes, det må gjøres et utvalg av hva som skal tillegges betydning i akkurat dette jubileet. De som har tiltatt seg rollen – eller fått tildelt rollen – som arrangører av slike jubileer, vil ha makten til å bestemme hvilket innhold som skal presenteres, og slik bestemme hvilken kollektiv erindring som jubileet skal være med å skape. I offisielle jubileer vil politiske ønsker og hva beslutningstakerne vurderer som viktig i den tiden jubileet blir planlagt, være styrende for innholdet i jubileet. Erindring er et felt hvor det kan føres maktkamp «om hvad der skal huskes og hvad der skal glemmes», slår Warring fast.¹³⁰ Makt kan også ha sammenheng med behovet «for å konstruere eller forsterke identiteter [...]».¹³¹

Da Trondheim feiret sitt 1000-årsjubileum, ble jubileet forsøkt brukt til å skape en kollektiv identitet for befolkningen i byen, forteller historiker Thomas Brandt. Kristiansund by valgte å gjøre det samme som Trondheim hadde gjort, da de skulle feire sitt jubileum: De brukte historien som «et utgangspunkt for både identitetsdanning, markedsføring og underholdning».¹³² Der det i Trondheim var diskusjoner om hvilken historie som skulle fortelles og spennet i alternativer var stort, var det enklere for Kristiansund. Trondheim hadde nasjonale knagger å henge sin historie på, her kjempet vikinger og pilegrimer om å bli de utvalgte. Det var ikke opplagt hvilken historie som skulle legges vekt på, sier Brandt. «Det var viktig å gi

---

¹²⁸ Warring, Anette, *Historie, magt, identitet. Grunnlovsfejringene gjennom 150 år* (Aarhus: Aarhus universitetsforlag, 2003), 12.

¹²⁹ Warring, *Historie, magt, identitet*, 14.

¹³⁰ Warring, *Historie, magt, identitet*, 11.

¹³¹ Brandt, Thomas, «'Da verden hadde fire hjørner'. Myter, historie og identitet rundt tusenårsjubileet i Trondheim i 1997» (upublisert hovedfagsoppgave i historie, NTNU, 1999), 42.

¹³² Brandt, «*Da verden hadde fire hjørner*», 5.

byen en profil eller en identitet; både som et selvbilde og som et bilde av Trondheim for omverden». ¹³³ Vikingene tapte da arkeolog Kalle Sognes hadde et innlegg på trykk i lokalavisen i mai 1990, om at vikingtiden var over og at middelalderen hadde overtatt da Trondheim ble etablert. ¹³⁴ Brandt slår fast at identiteten til byen ikke hadde vært det viktige for vikingargumentene, men heller at «næringslivet tok initiativ til å finne frem til en historiebasert markedsprofil» – de så etter en logo de kunne «klistre på turistbrosjyrene». ¹³⁵ Debatten bølget, vikingidentiteten ble begravd og ny identitet ble utviklet med opprettelsen av Stiftelsen Tusenårs-jubileet i Trondheim i mai 1994. Stiftelsen penset inn på den nye ideen «Pilegrimsbyen Trondheim». ¹³⁶ Trondheim har en lang historie som er sammenknyttet med nasjonens historie; her holdt ladejarlene til, i området sto slaget på Stiklestad, gjennom Nidarosdomen har området en sterk religiøs tilknytning. Og slik ble det. Etter årelange diskusjoner, avisinnlegg og folkemøter ble Trondheim en pilegrimsby. Identitet og historiebasert markedsprofil var stikkord i Trondheim-prosessen, og de samme stikkordene kan også brukes i omtale og analyse av Kristiansunds jubileum.

Kristiansund hadde enklere valg enn Trondheim. Denne byens historie gikk 300 år tilbake i tid da den første klippfisklasten ble sendt, og 250 år tilbake til etableringen av en kjøpstad, og byen er udiskutabelt bygget av klippfisken. Dette er næringen der det deltok talløse klippfiskkjerringer i produksjonen, og byen kan trekke denne salte historien flere århundrer bakover. Kristiansund slapp lange diskusjoner, her var regional og næringsmettet historie, symboler var viktige og valget var enkelt. *Klippfiskkjerringa* ble plassert i fiskehavna, og kunsten å minnes var ikke så vanskelig som den var i Trondheim med de langdryge diskusjonene som fant sted der. Men noen valg og strategiske grep vedrørende klippfisken måtte gjøres, og her kommer kvinnene inn og resonnerer den kvinnepolitiske tidsånden. Jubileet foregikk under Gro Harlem Brundtlands statsministertid, og det er interessant at det er handelsstandsforeningen som tar initiativet. De kjenner byen, er opptatt av byens identitet og av å markedsføre byen. Forretningsstanden driver med reklame og markedsføring hele tiden, og det er dette de skal leve av. Her kunne de markere byen, foreningen og næringslivshistorien i ett og samme sveip, og å velge et kvinnesymbol er i tråd med et likestillingspolitisk fremadrettet samfunn. De var ikke alene på denne arenaen. Ytre Nordmøre Faglige

---

¹³³ Brandt, «Da verden hadde fire hjørner», 47.

¹³⁴ Brandt, «Da verden hadde fire hjørner», 56.

¹³⁵ Brandt, «Da verden hadde fire hjørner», 57.

¹³⁶ Brandt, «Da verden hadde fire hjørner», 65.

Samorganisasjon gikk i spissen for å reise et slikt monument, heter det i et udatert avisutklipp. Denne foreninga bruker betegnelsen solkjerring, og «solkjerringene gjennom sin innsats bidro til å bygge det bysamfunn vi i dag kjenner», sier foreningen i et brev til jubileumskomiteen, ifølge avisutklippet.¹³⁷ Her er borgerskapets forening og fagorganisasjonen skjønt enige – det var kvinnene som bygget byen og som skulle hedres under jubileet.

Kunsten å merkevarebygge

Kristiansund valgte klippfisken som hovedinnhold i de store, viktige publikumsmerkeringene. I sin studie av det norske stemmerettsjubileet i 2013, analyserer Are Colman-Denstad dette jubileet ved bruk av et begrep som er kjent fra økonomifagets markedsføringsteorier: merkevarebygging. Han diskuterer dette begrepet i en sammenheng der nasjoner bygger merkevare knyttet til valgte verdier i den enkelte nasjonen. En merkevare er et produkt «som er lett gjenkjennelig og assosieres med bestemte (fordelaktige) egenskaper».¹³⁸ Dette har sitt utspring i markedsføringsteori, og ifølge siviløkonom og merkevareekspert Hans M. Thjømøe kan merkevare defineres på ulike måter. En variant som han siterer, er fra den første artikkelen som presenterte dette begrepet av Gardner og Levy i 1955. I denne betydningen er en merkevare «et produkt med visse egenskaper, men som også har tilleggsverdier som gjør at det oppfattes som mer fordelaktig enn andre produkter med de samme egenskapene».¹³⁹ En mer moderne forståelse av dette begrepet kan hentes fra Keller i 2002, det vil si at en merkevare er «et produkt, men et som i tillegg har andre dimensjoner som skiller det fra andre produkter produsert for å tilfredsstille de samme behovene. Denne forskjellen kan være konkret – relatert til hvordan produktet fungerer, eller symbolsk og abstrakt ut fra hva produktet representerer.»¹⁴⁰

For meg er dette kjente toner fra mitt økonomistudium noen tiår tilbake. Det som er nytt er at merkevarebyggingstenkningen nå brukes ikke bare på konkrete industrifremkaltede produkter i et konsumentmarked, men på byer, regioner og nasjoner for å skille dem fra andre i et konkurransemarked der kampen eksempelvis kan stå om å få hånd om en stadig økende strøm av turister, om etablering av industri eller om å bli oppfattet som et attraktivt område for

---

¹³⁷ «Innspill til byjubileet: Samorg vil reise solkjerring-statue». Arkiv: Kristiansund kommune.

¹³⁸ <https://naob.no/ordbok/merkevarebygging>.

¹³⁹ Thjømøe, Hans M., «Hva er det som er spesielt med merkevarer?», *Magma, Econas tidsskrift for økonomi og ledelse*, nr 2 (2008), 1. <https://old.magma.no/hva-er-det-som-er-spesielt-med-merkevarer>

¹⁴⁰ Thjømøe, «Hva er det som er spesielt med merkevarer?», 1.

tilflytting. Hvordan kan man skille én kystby fra en annen – og hvordan øke sin synlighet blant andre byer? Dette kan altså gjøres ved å løfte frem noe helt særegent ved denne byen og byens historie, og gi dette særegne en fremtredende plass i kommunikasjonen med omverdenen. Innad kan samme særegenhet brukes til å skape eller forsterke en felles identitet. Klippfisker kan sies å være Kristiansund bys merkevare, og den ble brukt for å definere Kristiansunds egenart til forskjell fra andre byer på Mørkekysten i denne jubileumsfeiringen. Colman-Denstad formulerer det slik: «I merkevaretilfeller kan fortiden bli brukt til å synliggjøre forskjeller mellom ulike områder.»¹⁴¹ Historiebruk i Hardanger er behandlet av historiker Svein Ivar Angell, og han nevner i tillegg til begrepet *place branding*, også *regional branding* og *nation branding* som noe det brukes store summer på verden over. Merkevarebygging av geografiske områder innebærer ofte at historie tas i bruk som et redskap.¹⁴² Mange steder må en lokal komite eller et regionalt styre komme frem til hva som skal satses på for å skille dette området fra andre. Dette gjelder i de tilfellene der det ikke er klart hva som kjennetegner området, til forskjell fra steder der det er helt åpenbart hva som må være byggesteinen i omdømme- og merkevarebyggingen. For Hardangers vedkommende ble det konstruert en logo som gjenspeiler kjente elementer fra denne regionen, og Angell konstaterer at logoen «er eit treffande døme på instrumentell bruk av historie i forsøket på å byggja ein region som merkevare».¹⁴³ Slik sosiologen Erik Fossåskaret ser på temaet merkevarebygging i et geografisk perspektiv, gjelder det for merkevarebyggeren å finne frem til kjerneverdier som kan kobles til region eller sted. Fossåskaret forteller at når hardingene applauderte for foredrag om rutebåtfarten på fjorden, «finn det stad konstruksjon og vedlikehald av kollektiv regional identitet».¹⁴⁴ Fjord, fjell eller fisk – hvert sted og region må finne sine kjerneverdier, sine felles verdier som det kan bygges historier rundt for å brukes i markedsføringen.

Når historie blir en vare

Da Kristiansund skulle feire sitt jubileum løftet handelsstandsforeningen klippfiskkjerringene frem i lyset. Her ble disse kvinnene brukt til å styrke en kollektiv identitet i byen. Disse elementene henger tett sammen: klippfisknæringen, kjerringene, handelsstanden som skulle

---

¹⁴¹ Colman-Denstad, «Historiebruk som merkevarebygging», 9.

¹⁴² Angell, «Å byggja ein region som merkevare», 57.

¹⁴³ Angell, «Å byggja ein region som merkevare», 61.

¹⁴⁴ Fossåskaret, Erik, «Soga er saltet og sevja som kvar sjølvbyrg by og bygd må friska seg på. Bruk av historie i omdømmebygging», *Heimen* bind 45 (2008), 121.

fortsette å tjene sine penger og markedsføre byen. Handelsstanden er profesjonelle markedsførere, de har grunnleggende ferdigheter i omdømme- og merkevarebygging, og etter deres vurdering var klippfiskkjerringene et godt valg for fremtidig markedsføring. De valgte å bruke fortiden for å markedsføre seg og markere seg for fremtiden. Dette er historie i aktiv bruk, og historie som en del av å merkevarebygge seg. I henhold til historikeren Hallvard Tjelmeland som har behandlet temaet i sin artikkel «Historie som merkevare», innebærer den senmoderne økonomien at forbruket har dreid fra konsum av varer til «konsum av opplevingar». I en slik sammenheng blir kulturen en del av økonomien, der særlig turismen er vesentlig.¹⁴⁵ I oppbygging av byer, regioner og også nasjoner som merkevare, er en målsetning å styrke økonomien på disse stedene. Til dette blir historien aktivisert, for å bygge opp under det særegne ved de aktuelle lokalitetene, slår Tjelmeland fast, og akkurat slik gikk handelsstanden frem. «Se på oss!» De retter lyskasterne på kvinnene, det er helt legitimt. De har en klippfisknæring, og historisk har kjerringene vært viktige, så i merkevarebyggingen av Kristiansund knytter de kvinnene til handelsstanden fordi det gir mening i denne tiden. Jubileene reetablerer et minne, men å jubilere handler også om framtiden – og å bygge seg selv – dette er oss! Hvordan man ønsker å være og hvordan det er strategisk formålstjenlig og hvordan man ønsker å bli oppfattet i samtiden er en sak, og å bygge identitet og merkevare fremover er en annen side av samme sak.

Kunsten å minnes er ikke bare kampen om fortiden, men også kampen om framtiden. For handelsstandsforeningen er vurderingene også hva som er strategisk lurt å gjøre for framtiden. Jubileer er en tid der man får klart for seg at det kollektive minnet og et minnepolitisk prosjekt er noe annet enn historieskriving – det minnepolitiske prosjektet handler om oss og er knyttet til oss, men historien tilhører ingen og alle. I denne sammenhengen hadde de som var minnepolitiske initiativtakere liten støtte i historien.

Med lys og lykte

Under jubileumsfeiringen ble klippfiskkjerringene løftet frem som et element i byens identitet og var hovedinnholdet i flere av programpostene. Men hvem var disse kjerringene? Denne jubileumsfeiringen kunne være en anledning til å refortolke fortiden, men i dette tilfellet var det liten støtte å få i den skrevne historien. Historie som fag er «å prøve å forstå historiske hendingar ut frå føresetnader i den tida hendingane skjer», forklarer sosiologen Olaf Aagedal,

---

¹⁴⁵ Tjelmeland, Hallvard, «Historie som merkevare», *Heimen* bind 45 (2008), 109.

mens minnepolitikk er tolkning av historiske hendelser «ut frå notidas interesser og perspektiv». ¹⁴⁶ Det minnepolitiske initiativet til Kristiansunds handelstandsforening hadde ikke mye å støtte seg på i den skrevne historien. Verken i næringshistorie, norsk nasjonal historie eller kvinnehistorie var kvinnene med – de var kun så vidt nevnt i den bindsterke byhistorien. Parallelt med arbeidet med jubileet og forut for dette var det gjort en stor innsats i det nye kvinnehistoriefaget, som problematiserte hva arbeid var. På begynnelsen av 1990-tallet var kvinnehistorie som fagfelt veletablert, kvinnebevegelsens framvekst og utvikling de siste tiårene hadde åpnet øynene til mange for kvinners selvsagte plass i historien. Hvilket minne fantes om klippfiskkjerringa da minnestedet ble avduket i 1992, og hvordan var klippfiskkjerringa fremstilt i historien? Felles for historieskriverne, om det er nasjonal næringshistorie, spesifikk klippfiskhistorie eller Kristiansunds byhistorie de skriver, er at de tusener av kvinner som gjennom mange tiår har slitt tungt på bergene, ikke har fått den plassen de fortjener.

Nok ett eksempel på at kvinner ikke teller med, materialiserte seg forøvrig tre tiår senere i de nasjonale jubileumsfeiringene for to så viktige hendelser som stemmerett for kvinner som ble feiret i 2013, og 200-årsmarkeringen for Norges selvstendighet i 2014. Det viste seg at 2013-perspektivet ikke eksisterte i de statlige jubileumsplanene, før kvinneaktivister fikk kranglet dette med. Det var året 1814 og ikke 1913 som ble valgt for å symbolisere «the birth of the Norwegian democratic state» – til tross for at demokrati ikke ble oppnådd før begge kjønn hadde stemmerett 100 år etter. «The year 1913 has no obvious place in the national memory or identity of Norwegians», slår historikerne Larsen, Manns og Östman fast i sin artikkel om stemmerettsjubileene i tre nordiske land. ¹⁴⁷ Kvinner hadde med andre ord ikke noen opplagt plass i det kollektive minnet i Norge, men fikk det i Kristiansund gjennom et byjubileum der tanken om å fremme, eller vise sin særegenhet, sin merkevare – klippfisken – også kom fortidens klippfiskkjerringer til gode.

---

¹⁴⁶ Agedal, «Innleiing: å feire fortida», 19.

¹⁴⁷ Larsen, Eirinn, Ulla Manns og Ann-Catrin Östman, «Gender-equality pioneering, or how three Nordic states celebrated 100 years of women's suffrage», *Scandinavian journal of history*, (2022), 8.
<https://doi.org/10.1080/03468755.2021.2023035>

Bykjerringer på klippfiskbergene

Klippfisk lages i hovedsak av torsk som er sløyd, splittet langs ryggbeinet, brettet ut og har gjennomgått en salteprosess som tar noen uker. For å lage klippfisk av saltfisken ble den i tidligere tider tørket ute på bergene, derav navnet. Arbeidsprosessen var først å skylle bort saltet og vaske fisken i havet, skrubbe bort blodrester om det trengtes, for slik å gjøre den klar for tørking. I tørkeprosessen ble fisken båret ut og lagt side om side på bergene hver morgen, spord mot nakke, nakke mot spord i et fint, tett mønster. Midt på dagen ble all fisken vendt for å sikre jevn tørking, og når kvelden kom ble den samlet inn og stablet.

Figur 6: Klippfiskkjerringer i arbeid på bergene. Foto: Anders Beer Wilse / Norsk Folkemuseum PD.

At det kollektive minnet om denne kategorien kvinner var svakt, slo Arne Alnæs fast i sin hovedoppgave i historie om bergarbeiderne på klippfiskbergene, som kom i 1982. I innledningen til oppgaven gjennomgår han og beskriver alle deler av produksjonsprosessen over et langt sidespenn, og begrunner denne detaljerte fremstillingen av tilvirkingen slik: «Sjøl om bergarbeidet er noe av det første som nevnes når gamle Kristiansund omtales, er det

neppe mange i dag som veit hva det gikk ut på.»¹⁴⁸ Byjubileet ble derfor en anledning til å fortelle om dette viktige kvinnearbeidet. Ifølge Arne Alnæs var arbeidsdelingen lik over alt der det ble produsert klippfisk på bergene: Kvinnene sto for vasking, stabling og legging, mens mennene bar og lempet til leggerne.¹⁴⁹ Både tørrfisk- og klippfiskproduksjon kunne foregå som hjemmeproduksjon, der kvinnene tok del i arbeidet slik de ellers gjorde i det som utspant seg av arbeid i familien. Men det aller meste foregikk i stor stil, der produsentene leide berg og folk for hele tørkesesongen og solgte fisken til eksportører etter endt sesong.¹⁵⁰ Da jubileet ble feiret var det nettopp arbeidet som ble hyllet – i skulptur, museum og ballett.

Et byjubileum er en god anledning til å se på forholdet mellom minnepolitikk og historieskriving – og forskjellen er tydelig når det gjelder kvinner og klippfisk. Klippfiskkjerringene fikk sitt minnested, men historieskrivingen om næringen og dens betydning nasjonalt og fortellingene om byen har vært opptatt av andre forhold enn kvinnenens innsats. Næringen er en eksportrettet del av en åpen internasjonal økonomi, og fiskerinæringen har alltid vært viktig for Norges handelsbalanse. Kvinner har vært opptatt av arbeid, og kvinnehistorien har vært rettet mot arbeid, og det reproduktive kvinnearbeidet er også arbeid. «Det private er også politisk», som det het på 1970-tallet innen kvinneforskningen. Men lite av disse forholdene er med i historien her. Kvinnene var av betydning for næringen – historieskriverne var ikke opptatt av hva kvinnene gjorde hjemme, men som aktører i næringen og byens økonomi fikk de heller ikke noen plass.

Kristiansund bys historie er beskrevet i tallrike bind som kom ut på 1950- og 1960-tallet, med bind nummer en, som omhandler tiden før etableringen av kjøpstaden i 1742, utgitt i 1942.¹⁵¹ I bindet som omhandler perioden 1742–1814 beskrives klippfiskproduksjonens fremvekst i byen, og også at dette var en meget arbeidskrevende måte å prosessere torsken på.¹⁵² Historikeren Arne Odd Johnsen bringer barn og kvinner inn på bergene ved å fortelle leseren at både saltingen og det daglige tilsynet gjennom flere uker, skapte et helt nytt arbeidstilbud

---

¹⁴⁸ Alnæs, «Solkjerringer og fiskbærere», 24.

¹⁴⁹ Alnæs, «Solkjerringer og fiskbærere», 42.

¹⁵⁰ Elstad, *Kystkvinner*, 95. Tørrfiskproduksjon er den eldste konserveringsmåten vi kjenner for fisk, den hadde eksistert i århundrer før salt kom til Norge og klippfiskproduksjonen kom i gang på 1700-tallet. Tørrfisk er rund, sløyd og hodekappet fisk som henges på hjell uten noen slags behandling annet enn det vær og vind gir fisken.

¹⁵¹ Johnsen, Arne Odd, *Fra steinalderboplass til kongelig kjøpstad, Kristiansunds historie*, bind I-1/2 (Kristiansund: Kristiansund historienemd, 1942–1951).

¹⁵² Johnsen, Arne Odd, *Fra lokal til nasjonal frigjøring 1742–1814, Kristiansunds historie*, bind II (Kristiansund: Kristiansund historienemd, 1951).

på kysten. «På salte- og tørkeplassene ble det plutselig meget å gjøre for de menn, kvinner og barn som hadde tid og høve til å delta.»¹⁵³ Denne sammensatte kategorien lønnsarbeidere skapte et nytt sesongbasert yrke og en ny gruppe arbeidsfolk: fiskebergarbeiderne. Igjen slår forfatteren fast at denne gruppen besto av menn, kvinner og barn ned i åtte–ni-årsalderen.¹⁵⁴

En gjennomgang av bind IV som omhandler perioden 1814 til ca. 1900 gir ingen tvil om klippfiskens betydning for byen – saltspruten står ut av de mer enn 500 sidene i dette bindet.¹⁵⁵ Forfatter forteller om handel, markedsutvikling, kvantum for de forskjellige markedene, skipsfarten og kreativiteten som sendte disse tørre, proteinrike flakene over de sju hav. Forfatteren redegjør for Kristiansunds utvikling som klippfiskeeksporterende by, og er også opptatt av relasjonen mellom tørrfiskkvantum og klippfiskkvantum. På et tidspunkt på 1850-tallet passerte klippfiskeeksporten tørrfisken, både i kvantum og verdi, og i 1890-årene var klippfiskverdien tre ganger så høy som verdien av tørrfiskeeksporten. Volumet for klippfisken kan enkelt illustreres av tallene 1,5 tonn i 1815 og 29 000 tonn i 1894. Da kom hele 45 prosent av landets totale eksport på 65 000 tonn fra Kristiansund. Forfatter løfter frem at byen i 1892, da den feiret sitt 150-årsjubileum «med rette kunne være stolt av sin plass på det internasjonale klippfiskmarked». ¹⁵⁶ Det er lengre mellom omtale av de hardt arbeidende menneskene i alle aldre og av begge kjønn som gjorde denne eksportlykken mulig. Men på samme side i verket er det funnet plass til et nydelig bilde av åtte klippfiskkjerringer i sine lange skjørt og med tørklær på hodet i arbeid på bergene, hjulpet av to menn.

Her rekonstruerer forfatter ved å invitere leseren av boka hans med på bergene og møte kvinnene der. Motivet er fra klippfiskberg på Nordlandet, ca. 1890, heter det i billedteksten. I hans rekonstruksjon av «what is no longer», treffer vi kjerringene i fullt arbeid. «Et historisk jubileum vil uansett i større eller mindre grad bidra til å skape, revitalisere og forandre på kollektive minner.»¹⁵⁷ I Kristiansund bys vedkommende revitaliserte minnestedet *Klippfiskkjerringa* det kollektive minnet om klippfiskkvinnene, som hadde slumret i noen tiår da 250-årsjubileet ble feiret. Men kvinnenavnene Cathrina, Elisa og Catharina som leseren møter i Kristiansunds historie, er ikke navn på kvinnene på bergene, det er fartøynavn fra

---

¹⁵³ Johnsen, *Fra lokal til nasjonal frigjøring 1742–1814*, 60.

¹⁵⁴ Johnsen, *Fra lokal til nasjonal frigjøring 1742–1814*, 95.

¹⁵⁵ Johnsen, Arne Odd, *Den store veksttid 1814 – ca 1900, Kristiansunds historie*, bind IV (Kristiansund: Eget forlag, Kristiansunds kommune, 1962).

¹⁵⁶ Johnsen, *Den store veksttid 1814 – ca 1900*, 26.

¹⁵⁷ Brottveit, «Grunnlovsjubileet 2014 og hundreårsmarkeringen i 2005», 164.

handelsfarten med klippfisk. Rederne og fraktfarten får stor plass i historien som skrives, mens kvinnene er vanskeligere å få øye på. Foruten en kvinne som forfatteren omtaler som «klok kone» ettersom hun annonserte i 1839 at hun kunne «fordrive Ærgrelser ved stryging over Maven av lunkede Stene», var de fleste kvinnene i boka kun med i bisetninger uten å representere egne aktiviteter.¹⁵⁸ Ett unntak er enker som er nevnt når de arver og fortsetter mannens forretninger – her er både reperbane, apotek, hotell og trykkeri drevet av kvinner. Med ett unntak er disse kvinnene navnløse enker etter sine navngitte menn.¹⁵⁹ Bind nummer IV som omhandler perioden fra 1900 til 1940 har store innslag av næringshistorie, sosialhistorie og også politisk historie.¹⁶⁰ Her kan leseren finne informasjon om kvinneforeninger, om kvinners deltagelse i politikken, og om politiske kamper om lønns- og arbeidsforhold. Kvinnene på bergene har ikke fått noen større plass i dette bindet heller, men et par steder er de nevnt og da i forbindelse med lønnskamp og lønnsforhandlinger. Avisene meldte i 1915–16 at klippfiskeksportørene «hadde besluttet lønstillegg», gjerne omtalt som dyrtidstillegg, og to ukers ferie. Daglønn for menn var i 1918 kr 7, det dobbelte av før krigen, for kvinner var lønna halvparten, kroner 3,50 som var en økning på kr 2 – «en konsekvens av tidens sosiale syn: Menn var forsørgere, og trengte større tillegg».¹⁶¹ Året 1938 var lønnsøkingen for fiskearbeidere 40 øre per time for kvinner og 50 øre for menn, opplyses det.¹⁶² Noe mer enn dette kunne jeg ikke finne.

Når noen tar et initiativ og skal hedre disse slitne kvinnene i fortid og nåtid er det en reell utfordring at de ikke har en selvsagt plass i det kollektive minnet. Et minnemonument som *Klippfiskkjerringa* i Kristiansund, ligner så og si ut mangelen på synlighet og tilstedeværelse i eksempelvis den skrevne historien. Dette minnepolitiske monumentet har derfor bidratt med å gi kvinnene oppreisning. Kristiansund kommune har fått kartlagt alt av skulpturer i Kristiansund og de to tilstøtende områdene Frei og Averøy i ei bok som kom i 2003. «Monumentet kan fascinere, men noen ganger kan det også skape irritasjon, ikke sjelden skaper plasseringen av et monument sterk debatt i lokalsamfunnet», sier forfatteren i sin innledning i boka.¹⁶³ Monumentet over klippfiskkjerringene var ikke blant eksemplene han nevner, noe

---

¹⁵⁸ Johnsen, *Den store veksttid 1814 – ca 1900*, 78.

¹⁵⁹ Johnsen, *Den store veksttid 1814 – ca 1900*, 98, 213, 237, 402.

¹⁶⁰ Aas, Eivind, *Byen som brant Kristiansund 1900–1942, Kristiansunds historie*, bind VI (Kristiansund: Eget forlag, Kristiansunds kommune, 1991).

¹⁶¹ Aas, *Byen som brant Kristiansund 1900–1942*, 179.

¹⁶² Aas, *Byen som brant Kristiansund 1900–1942*, 437.

¹⁶³ Borøchstein, *En bauta ble reist*, 16.

som viser at det var ukontroversielt i sin tid. Klippfiskkjerringa er presentert aller først i boka og forfatter slår for øvrig fast at det er et av de meste folkekjære og avfotograferte kunstverkene i byen.¹⁶⁴

Det er ikke mange andre kvinner som er funnet verdig for en plass på sokkel blant et større antall byster av menn, i det området som boka omfatter. Aimée Collett Borg Døhlen er den ene, hun var kunstner og leder av Kristiansund kunstforening i en årrekke. Hennes byste er laget av datteren Annasif Døhlen som har flere verk i Kristiansund. Caroline Knudtzon har fått sin minnestein og også kinoen oppkalt etter seg, hun er beskrevet som en stor velgjører for byen, som blant annet etablerte en park for byens barn.¹⁶⁵ Lærer Ingeborg Ellingsæther har fått sitt minnestein i Frei, en bauta med jernplate og teksten som forteller at hun skal minnes for hva hun gjorde for å skaffe vei der hun bodde. Mange husket henne – at hun «vea over myran» på vei fra Bolgen til Vadsteinsvika. «Minne over lærerinne Ingeborg Ellingsæther som ga kr 10 000 til opparbeidelse av veien Borga–Valen 1931.»¹⁶⁶ Det er i denne samlingen av få kvinner og tallrike menn at *Klippfiskkjerringa* har fått plass.

For Kristiansund Handelsstands Forening var det viktig at klippfiskkjerringene ble beholdt – eller kanskje heller revitalisert – i minnet til byens befolkning. Denne erkjennelsen hviler på skuldrene til kvinnehistorikerne som arbeidet og synliggjorde kvinneinnsats i tiårene før minnestein ble etablert. Ida Blom og Gro Hagemann var blant pionerene innen kvinnehistorie, og de var opptatt av kvinners arbeid, lønnet og ulønnet. Kvinnehistorie er grunnen til at historikere er blitt oppmerksomme på kvinnenens betydning i fortid og samtid, og på alle blindsonene i historieskrivingen før kvinnehistoriens fremvekst.

Kjerringene i næringshistorien

Historikeren Odd Vollan som har skrevet klippfiskhandelens historie forteller at klippfisktørking hadde vært en viktig inntektskilde for bønder i kystbygder, og særlig i Møre og Romsdal og Nord-Norge helt fra 1700-tallet. «Det var ofte kvinner og barn som var sysselsatt med dette.»¹⁶⁷ Historikeren Gro Hagemann slår fast at «I de aller fleste yrkene som fantes på 1800-tallet, var det ikke snakk om kvinnearbeid overhodet.»¹⁶⁸ Historikeren Åsa Elstad

---

¹⁶⁴ Borøchstein, *En bauta ble reist*, 15.

¹⁶⁵ Borøchstein, *En bauta ble reist*, 26.

¹⁶⁶ Borøchstein, *En bauta ble reist*, 105.

¹⁶⁷ Vollan, Odd, *Den norske klippfiskhandels historie*, (Førde: Øens forlag, 1956), 435.

¹⁶⁸ Hagemann, Gro, «Halv mannlønn», i *Med kjønnsperspektiv på norsk historie*, Gro Hagemann mfl.

påpeker at det er gårdsarbeidet kvinnene sto for som er mest kjent. «At kvinnene langs kysten tidlig var lønnsarbeidere, er det blitt fokusert mindre på.»¹⁶⁹ Kvinnenes arbeid i fiskeri- næringa har gitt ikke uvesentlige tilskudd til familienes økonomi, bedriftenes overskudd og landets brutto nasjonalprodukt gjennom tidene. Odd Vollans store verk om klippfiskhandelen gir mye faktakunnskap om næringen i et langt historisk perspektiv. Et søk i Vollans sidetunge verk ved bruk av søkemuligheten i Nasjonalbibliotekets digitale Bokhylla-utgave av boka, viser at han ikke ga mye plass til kvinnene. Leting etter de viktige klippfiskkjerringene ga dårlig uttelling. Ordene *kjerring*, *klippfiskkjerring* og *solkjerring* ga ingen treff. Ordet *kone* ga ett treff og *kvinne* ett treff, ordet *kvinner* ga to treff, hvor ett var om antall kvinner i arbeid i et tørkeri i Porto. De øvrige omhandlet norske forhold. Vollan forteller i sammenheng med utvikling i tilgang på arbeidskraft til bergtørking av fisk, at praksisen med å sende fiskelaster til øyer og fjordbygder for å få tørket fisken hos bøndene der, varte langt inn i forrige århundre. «Det var like mye barne- og kvinnearbeid som ble utført, som mannsarbeid.»¹⁷⁰ Vollan resonnerer videre og løfter frem krav om økt betaling som en faktor som medførte overgang fra bergtørking til kunstig tørking, altså metoder der manuelt arbeid utendørs ble erstattet av mekanisert arbeid innendørs: Ungdom ville ikke være på gårdene, de ville ut og gå på skole, de ville ha fritid, og de ville ha bedre betalt for arbeidet og få høyere levestandard: «En kunne derfor ikke lenger budsjettere med 1800-tallets arbeidsvilkår i klippfisktørkinga.»¹⁷¹ Barna ville ikke lengre ha ti timers arbeidsdag og 50 øre dagen i lønn, og heller ikke belastninga med å gå kanskje ei halv mil til og fra klippfiskbergene. Med grunnlag i disse fakta konkluderer Vollan at dersom klippfiskprodusentene måtte betale 1900-tallslønn ville fisken bli for dyr, og ingen ville ha den. Konsekvensen var utvikling av kunstig tørking innendørs i kraftdrevne tørkeanlegg, der arbeidstimene til barn og kvinner ble erstattet av kilowattimer. Kvinnene som hadde vært en vesentlig arbeidskraft i dette arbeidet, nevner han ikke mer. Hvilke konsekvenser dette hadde for husholdsøkonomien i disse fjordstrøkene der bergene hadde vært dekket av klippfisk, berører han ikke, etter hva jeg kunne finne.

Hilde Sandvik, sosial- og kvinnehistoriker, er opptatt av hva de historiske kildene kan fortelle. Som eksempel, riktignok fra en annen tid, men relevant likevel: «Det er for eksempel

---

(Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2020), 265.

¹⁶⁹ Elstad, *Kystkvinner i Norge*, 95.

¹⁷⁰ Vollan, *Den norske klippfiskhandels historie*, 309.

¹⁷¹ Vollan, *Den norske klippfiskhandels historie*, 310.

lett å forstå at kvinnearbeidet var verdifullt når en forklarer at årsleia for en god vestlandsgård kunne betales med en laup (15 kg) smør», sier hun.¹⁷² Det er vel unødvendig å legge til at det var kvinnene som kjernet smøret. Inntekten kvinnene bar hjem til husholdet, beskjeden eller ikke, betød mye – både for husholdsøkonomien og for kvinnes egenoppfatning.

Når noen i samtiden ønsker å bruke fortiden til minnepolitiske formål, som å hedre en yrkesgruppe med et minnested, innebærer det at de velger ut de delene fra fortida som passer best med det som ønskes oppnådd. «Dette er ikkje utan vidare dei delane av fortida som faghistorikarar meiner er viktige for å forklare at ting vart som dei vart», slår Stugu fast.¹⁷³ Ved avdukingen av minnestedet i Kristiansund, trakk initiativtaker frem at klippfiskkvinnene representerte slitet på bergene, og sto rakrygget i slitet. I klippfisknæringens historie hadde kvinnene kun en marginal plass. At kjerringene ble hedret med en skulptur kan på mange måter oppleves som et plaster på såret.

Hva sier så generell næringshistorie – er kvinnene del av det kollektive minnet i denne forskningen og formidlingen? Økonomisk historiker Fritz Hodne omtaler oppkjøpsfartøyene som en nyvinning rundt 1850, på den tiden klippfisknæringen i Kristiansund blomstret. Fartøyene var kjøpmenn på kjøll som seilte dit fisken ble halt opp av havet og som «tok seg av videre behandling av råstoffet, sløyning, flekking, salting og tørking av råstoffet frem til ferdig klippfisk».¹⁷⁴ Eksportverdi sier mye om omfang av arbeid; i 1915 var verdien av klippfiskutførselen 35,7 millioner kroner, mens tilsvarende tall for tørrfisk, tran og saltet sild var henholdsvis 16,6, 56 og 63,7 millioner kroner.¹⁷⁵ Både bak klippfisktallene og i sildetønnene ligger et utall kvinnearbeidstimer som ikke kommer frem når det kun er bedriftsøkonomiske og nasjonaløkonomiske størrelser som presenteres. Implisitt i faktaopplysningen at oppkjøperne tok seg av tørking frem til ferdig klippfisk, ligger kvinnearbeidet. I sildena var det sildekonene som gannet silda før salting. Også «sildekona» har blitt hedret med et monument, men det er en annen historie.

---

¹⁷² Dietrichson, Susanne 2019. «—Kvinnerns historiske bidrag blir fortsatt glemt». <https://kjonnsforskning.no/nb/2019/08/kvinnerns-historiske-bidrag-blir-fortsatt-glemt> (lest 17.10.2021).

¹⁷³ Stugu, «Jubileum som minnepolitikk», 28.

¹⁷⁴ Hodne, *Norges økonomiske historie*, 111.

¹⁷⁵ Hodne, *Norges økonomiske historie*, 124.

I boka som omhandler tiden frem til 1990 er ikke verken fisk eller klippfisk på stikkordslista. Frem til den store eksplosjonen i oppdrettsnæringa som kom noe senere enn tidsspennet i denne boka, var den relative andelen av fiskeeksporten synkende, og fiskerinæringa mindre interessant i de store talls sammenheng. Men de to forfatterne Fritz Hodne og Ola Honningdal Grytten, begge med spesialitet innen økonomisk historie, nevner yrkesdeltagelsen i fiskeriene i den tidlige del av denne perioden, og slår fast at det var en betydelig deltagelse i sesongfiskeriene etter sild og torsk. Fiskermanntallet i 1918 talte over 100 000 mann. I tillegg vil det være et betydelig antall mennesker innen fiskerirelatert arbeid, fiskekjøperne på land og det store mottaks- og produksjonsapparatet som måtte ta hånd om fangstene. I opplistinga av disse funksjonene som ble utført, skjuler «tørking, salting, nedlegging i tønner» kvinnes viktige innsats.¹⁷⁶ Det kollektive minnet om klippfiskkvinnene var svakt i 1992, og det kan enkelt slås fast at den generelle næringshistorien som også omfattet fiskeri, ikke var med på å styrke dette minnet.

I gjennomgangen av historikernes fremstilling av klippfiskprosessen i disse bokverkene om by- og næringshistorie, er det ikke innsatsen de bøyde ryggene representerte som fikk æren for suksessen, det er helt andre elementer det legges vekt på. Premisset som synes klart, nemlig at uten de tusener av kvinnehendene som løftet og lempet på bergene, ville ikke Kristiansund vært den byen den ble, er nevnt i svært liten grad. Næringshistorien knyttes til de nasjonale, historiske fortellingene om eksport og handelshus, skipsfart og lastetonn, og byhistorien forteller om produksjon og konjunkturer. Denne historieskrivingen har på interessant vis greid å unngå å si noe om kjerringene, de er opptatt av helt andre ting.

Fortidens kvinner i nåtidens fremstillinger

Da fagfeltet kvinnehistorie fortsatt var i starten på begynnelsen av 1980-tallet, gjaldt ei målsetning innen både sosialhistorie og kvinnehistorie om å bringe undertrykte grupper frem og gjøre dem synlige.¹⁷⁷ Det var på denne tiden at Arne Alnæs skrev sin hovedoppgave i historie. Han fattet interesse for sosialhistorie og disse yrkesgruppene og forteller også om «solkjerringene» på klippfiskbergene i Kristiansund. Han slo fast i innledningen til oppgaven sin: «[...] mens næringas historie for lengst er nedskrevet, er bergarbeiderne knapt nevnt noe sted».¹⁷⁸ Litt senere i innledningen er det klart at det er sosialhistorie som er Alnæs'

---

¹⁷⁶ Hodne, Grytten, *Norsk økonomi*, 70.

¹⁷⁷ Øiestad, Beate Sletvold, «Kvinnehistorie Korleis eit fagfelt vart til», *kjønnsforskning.no*.

¹⁷⁸ Alnæs, «*Solkjerringar og fiskbærere*», 3.

anliggende, og kvinnehistoriefeltet er ikke fremst i hans bevissthet. Han vil se «hvilken økonomisk rolle bergarbeidet spilte for den enkelte og hans familie».¹⁷⁹ I oppgaven er han opptatt av arbeidsledighet, etablering av fagforeninger, barnarbeid og om barn tok arbeidet fra de voksne i de harde 1930-årene, som er undersøkelsesperioden hans. En del av oppgaven bygger på informantsitater, og et av dem berører forskjell i lønn for kvinner og menn på «bergan»: «Nei, vi kvijnnfolkan hadd mijnner. Slik har det vorre aill vei på brøgga å bærgan. [...] – men det gikk ikkje an å sei nåkka på det, veit du! (Men) vi gjor like mykji arbeid vi som mainnfolkan!»¹⁸⁰ Arne Alnæs' kommentar til dette er at det er ikke rimelig å tenke seg at arbeidsevnen til mennene lå 20–30 prosent over kvinnes, og som kunne forsvare en lønnsforskjell. Han vil ikke gå videre inn i temaet da dette ikke var målbart mente han, og oppsummerer: «Vi kan likevel være relativt trygge på at det også lå en tradisjonell tankegang bak: Menn var forsørgere, kvinnene skulle forsørges.»¹⁸¹ I et annet informantsitat forteller en kvinne om søsteren sin som var med og bar bærene med fisk, sammen med en mannlig bergarbeider. Dette var tungt og var ansett som mannsarbeid. Hun fikk argumentert seg til mannslønn, men søsteren slår fast at hadde det vært to kvinner som måtte gjøre mannsarbeidet, ville de ikke fått mannslønn.¹⁸² Klippfiskkjerringene var en stor yrkesgruppe, og dette arbeidet strakk seg over flere generasjoner. Til sammen utgjør dette et betydelig antall. Med denne oppgaven har Alnes gitt sitt bidrag.

Et sted å søke etter arbeidskvinner er blant arbeiderminner. Historikeren Edvard Bull d.y. satte i gang et stort innsamlingsarbeid av arbeiderminner på 1950-tallet. Resultatet forvaltes av Norsk Folkemuseum. En 78-siders arkivkatalog inneholder informasjon om hvilke industrier som er undersøkt. Søk etter fiskeindustri ga ingen treff, «fiskearbeid» ga ingen treff. «Bondearbeid» og «fiske» var imidlertid to av 15 kategorier i den store sekken «diverse» som har industri som hovedinnhold. Bondearbeidskategorien hadde flere intervjuer med kvinner, fiske hadde sju kvinnelige informanter i Nordland og en i Møre og Romsdal.¹⁸³ I en artikkel i *Historisk tidsskrift* fremhever Knut Dørum det arbeidet Edvard Bull d.y. hadde gjort på 1950-tallet, der han samlet inn arbeidsfolks minner: «Han brakte på mange måter de vanlige kvinnene og mennene inn i historien [...]». Dørum konkluderer at ved å slippe til

---

¹⁷⁹ Alnæs, «*Solkjerringe og fiskbærere*», 4.

¹⁸⁰ Alnæs, «*Solkjerringe og fiskbærere*», 61.

¹⁸¹ Alnæs, «*Solkjerringe og fiskbærere*», 62.

¹⁸² Alnæs, «*Solkjerringe og fiskbærere*», 62.

¹⁸³ Ark-1001-33 – Arbeiderminner. NF – Norsk folkemuseum. <https://www.arkivportalen.no/entity/nf-arkiv000000004028>

«vanlige folk», blir arbeidsfolk fortellere om «kultur, mentalitet og normer». ¹⁸⁴ På leting etter kvinnestemmene i dette minnematerialet, gir en kjapp opptelling i «bondearbeidet» ca. ti–tolv av hvert kjønn, mens fiskearbeid ikke var funnet interessant å se nærmere på i innsamlingsarbeidet.

Konkluderende momenter

En gjennomgang av historiografier innen klippfiskhistorie, byhistorie og næringshistorie viser at forskere med disse områdene som interessefelt kan sies i stor grad å ha vært kjønnsblinde. For å finne klippfiskkjerringene i det kollektive minnet på det tidspunkt at Kristiansund by feiret sitt 250-årsjubileum og skulpturen ble reist, må man lete med lupe. Det er en utfordring å plassere kvinnene i det kollektive minnet når det ikke finnes noen minner om disse kvinnene, noen fotografier, men lite annet. Hvordan kan historikere som fremstiller historie over så tallrike sider der klippfisken er en hovedingrediens, se bort fra kvinnene som virkelig gjorde denne eksportsuksessen mulig, er til å undres over. Er det så banalt at mannlige historikere ikke ser kvinnene og deres innsats, at de bare ser menn og hva menn har utrettet? Hvordan kunne de unngå å snuble i de lange skjørtene på bergene i sine gjennomganger av kildene? Mye lå til rette for å løfte dem frem, men kvinnenens plass i historien var nærmest usynlig før jubileet.

Den markedsføringsorienterte handelsstandsforeningen bragte klippfiskkjerringa inn fordi det er en del av det uoffisielle minnet i byen, og i en erkjennelse av at byens historie hviler på disse kvinnenens innsats. Handelstandsforeningen har fulgt byens puls og de ulike menneskene i byen, og de ligger nok nærmere byens puls enn historieskriverne. De har lang kontinuitet og kjenner byens befolkning og bruker denne historien. Med minnstedet i Kristiansund fikk kvinnene en liten plass, og i dag er klippfiskkjerringene solid befestet i det kollektive minnet med stadige påminninger om deres eksistens. Nå er det ikke til å unngå å snuble i de lange skjørtene: Noen hundre kumløkk preget med klippfiskkjerringa, er spredt utover i byen. ¹⁸⁵

---

¹⁸⁴ Dørum, Knut, «Solid strukturhistorie om kvinner uten særlig mange menn», *Historisk tidsskrift* bind 99 nr. 3 (2020): 231. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2944-2020-03-05>

¹⁸⁵ Personlig kommunikasjon i epost, 08.02.2022 fra Ruth Ingeberg, arkivleder Kristiansund kommune.

Kapittel 4: *Ishavskjerringa* i Brandal

Figur 7. Tore-Bjørn Skjølsvik: Ishavskjerringa. Foto: Elisabeth Johansen

På brygga utenfor Ishavsmuseet i mørebygda Brandal står en kvinne og skuer utover fjorden. Siden 2005 har bronsekjerringa balansert på høge hæler på sokkelen mens hun venter på at mann eller sønn skal komme hjem fra ishavet. Men hvem hun var er ikke så lett å finne spor etter. Inne i museet er de fire etasjene nærmest fylt til randen av ishavsfarernes eskapader med så få kvinnelige unntak at de nesten ikke er til å få øye på. På en liten høyde med utsikt ned på Ishavskjerringa troner ishavsfarer Brandal. Han kom på sokkel i 2012 og er detaljert dokumentert inne på museet. En ensom kvinne på kaia, en hyllet ishavsfarer med egen minnelund. En innenfor og en utenfor – hvordan ble det slik?

Det polare minnestedet som Ishavsmuseet i Brandal og kaiområdet rundt utgjør, inneholder resultat av flere minnepolitiske prosjekter i tillegg til de to skikkelsene på sokkel: Ishavsmuseet ble etablert i 1981 og flyttet inn i gamle produksjonslokaler på kaikanten i den tradisjonsrike Brandal-bygda i 1998. I tillegg ble ei polarskute landsatt også i 1998, «Aarvak» som museet har sitt navn etter, og som ble kasset inn i glass i 2009.

Forhistorien til de to ishavsskulpturene er forskjellig. *Ishavskjerringa* er et minnepolitisk initiativ fra en av bygdas kvinner, som også sto for gjennomføringen, mens ishavs-Brandal på sokkel er et resultat av et forslag fra Ishavsmuseets leder som fikk full støtte av museumsstyret i realiseringen. Hva kan dette fortelle om utfordringen ved å få kvinner på museum og ha kvinner i det kollektive minnet, i en så maskulin bransje som ishavsnæringen og i et så maskulint minnelandskap som det polare? I dette kapitlet undersøker jeg etableringen av ishavskjerringa i det kollektive minnet, jeg ser på representasjon av kjønn på polare museer og ser spesielt på utstillingen på Ishavsmuseet i Brandal.

Akkurat dette – hvordan kvinner og menn er representert og fremstilt i museer – ble et interessefelt på 1980-tallet knyttet til fremveksten av feltet kvinnehistorie, og ett konkret resultat er etableringen av Kvinnemuseet på Kongsvinger på slutten av dette tiåret, samme tiår som museet i Brandal ble etablert. I 1992 foretok kvinneforsker og teaterviter Kari Gaarder Ljosnedahl den første norske studien av representasjon av kjønn i museumsutstillinger. Men, skriver historiker Mona Holm, det er nok tydelig at arbeidet i disse «feministisk orienterte forskningsmiljøene fortsatt ikke hadde nådd frem til museumsutstillingene».¹⁸⁶ Holm refererer til kvinne- og kjønnsforskning og den første generasjon kvinneforskere som hadde som mål å «øke synligheten til fortidens kvinner», og som gikk videre til å problematisere kjønns betydning i fortolkningen av fortiden. Det året Ljosnedahl gjorde sin undersøkelse sammenfaller med etablering og ideutvikling av tre kvinneskulpturer langs norskekysten, hvorav jeg har sett på to i tidligere kapitler.

Kvinnemuseet på Kongsvinger har vært pådriver for etablering av et museumsnettverk for kvinnehistorie, som ble etablert i 2004, med Kvinnemuseet som administrator.¹⁸⁷ På et nettverksmøte i 2018 ble tema kvinnerepresentasjon tatt opp, og medlemmene ble utfordret til å snakke om egne erfaringer vedrørende mer likeverdighet mellom kjønnene i museenes utstillinger. Konklusjonen i nettverket var at det var sjelden man kunne finne et kjønns-perspektiv i museene, «whether it comes to curatorial priorities and selection processes, exhibition planning or museum pedagogy», forteller Holm og museolog og historiker Thea Aarbakke.¹⁸⁸

---

¹⁸⁶ Holm, «Kvinner og menn på utstilling, Anno 2017», 111–112.

¹⁸⁷ Holm, Aarbakke, «There She Goes Again», 95–96.

¹⁸⁸ Holm, Aarbakke, 97.

Ljosnedals undersøkelse ble gjort for 30 år siden. Hva viser et lokalt polarmuseum med tema knyttet til Norge som polarnasjon og lokal ishavsnæring i dag? Hvordan de minnepolitiske initiativene med etablering av ishavskjerring og ishavskar på sokkel er ivaretatt inne i museet i Brandal, er også tema for dette kapitlet.

Museum for nasjonale helter

Norge har flere polarmuseer, og i henhold til kulturhistoriker Anne Eriksen, er det to museer som kan «påberope seg å forvalte det polare minnestedet på vegne av nasjonen som helhet». Disse to museene er Frammuseet i Oslo og Polarmuseet i Tromsø.¹⁸⁹ Museer er forvaltere av det kollektivet minnet, lokalt, regionalt og også nasjonalt. Museer har i sine mandater at de skal forske på historien og de skal formidle den. De skal være «bevarings- og fremvisningssteder» for det historien har forlatt, slik folklorist Marit Anne Hauan og museolog Brita Brenna formulerer det. Brenna og Hauan slår også fast at museer «legitimeres som identitetsbyggende».¹⁹⁰ Hvilken identitet som bygges er resultat av de beslutningene som fattes i museene og hvilke valg som gjøres – hva velges bort og slipper aldri inn museumsporten, og hva ønskes velkommen inn i samlingene, og katalogiseres, kategoriseres og magasineres. Hva de utstillingsansvarlige velger å utstille og hvordan materialet presenteres og forklares er også med å påvirke hva som oppfattes som viktig og riktig historie, og er med på å forme folks kollektive minner om mennesker og hendelser. Norge kan regnes som polarnasjon fra andre halvdel av 1800-tallet, om man legger vekt på utforskning og næringsvirksomhet, heter det i innledningen til polarhistorikerne Einar-Arne Drivenes og Harald Dag Jølle som er redaktører av trebindsverket *Norsk polarhistorie*.¹⁹¹ Anne Eriksen kommenterer Norge som polarnasjon ved å hevde at en slik forståelse er bygd på, foruten at deler av norsk territorium befinner seg nord for polarsirkelen, at «det polare» tillegges særskilt betydning i nasjonal sammenheng. Polområdene og polarvirksomheten er betydningsfulle i norsk sammenheng, og hun slår fast at et minnested ikke alltid er et konkret sted i geografisk betydning, men består av en «sammenveving av konkret geografi og symbolsk mening».¹⁹² Valgene som gjøres i disse polarmuseene må sees i denne

---

¹⁸⁹ Eriksen, Anne, «Polarheltene Minner og monumenter», i *Ekspedisjonene, Norsk polarhistorie* bind I, redaktører Einar-Arne Drivenes og Harald Dag Jølle (Oslo: Gyldendal, 2004), 386.

¹⁹⁰ Brenna, Brita og Marit Anne Hauan, «Museumskjønn?» i *Kjønn på museum*, redaktører Brita Brenna og Marit Anne Hauan (Trondheim: Museumsforlaget, 2018), 10.

¹⁹¹ Drivenes, Einar-Arne og Harald Dag Jølle, «En polarnasjon», i *Ekspedisjonene, Norsk polarhistorie* bind I, redaktører Einar-Arne Drivenes og Harald Dag Jølle, (Oslo: Gyldendal, 2004), 9.

¹⁹² Eriksen, «Polarheltene Minner og monumenter», 346.

sammenhengen. Det er lang historisk tradisjon i Norge for å løfte fram menn som har lyktes i polare ekspedisjoner, og de er gjort til helter. Det er disse polare heltene som er en del av vår nasjonale identitet, som de besøkende møter i museene. Anne Eriksen slår fast at gjennom «oppdragelse og utdanning» gjøres hver eneste nordmann delaktig i denne kollektive erindringen.¹⁹³

Minneproduksjon endrer seg som resultat av at politiske problemstillinger, hva som skjer, hendelser som utspiller seg, blir tatt inn i den enkeltes refleksjoner. Minnet er foranderlig, og det speiler samtiden – de siste tiårene har det blitt sterkere ønsker og krav om å få kvinner også med inn. I denne konteksten synes det klart at kvinner må få sin rettmessige plass, men kvinner i det polare kollektive minnet har vanskeligheter med å få fotfeste. Fortsatt er Fridtjof Nansen og Roald Amundsen heltene med stor H. Vi driver fremdeles og leser om både Nansen og Amundsen. Et søk på nettbokhandelen Haugenbok.no gir et par titall treff med utgivelser bare fra det siste tiåret om disse to.

Frammuseet ble åpnet i 1936 og har omfattende og gjenstandsrike utstillinger knyttet til polarskuta «Fram», som Nansen brukte på ekspedisjon på 1880-tallet og Amundsen ca. 1910. «Gjøa» fikk sitt hus i 2013 etter å ha vært strandet på gressplena utenfor bygninga som huset «Fram» i en årrekke. «Gjøa» er kjent som Amundsens fartøy da han seilte Nordvestpassasjen i 1903. Nansen og Amundsen dyrkes som nasjonale helter. De reiste begge ut som forskere, og museene etableres som minnesteder over disse og deres ekspedisjoner og resultater, som en del av etableringen av en nasjonal minnekultur om Norge som polarnasjon. Utstillingene er tettpakket av fotodokumentasjon og gjenstander fra ferdene, og bokhandelen har mange hyllemeter med utgivelser på flere språk. Den besøkende møtes av iskulde og maskulin kraft.¹⁹⁴

Polarmuseet i Tromsø ble etablert i 1978, til 50-årsmarkeringen av Roald Amundsens siste reis. De faste utstillingene omhandler selfangst, overvintringsfangst, historiene til fangstfolkene Henry Rudi og Wanny Woldstad, Svalbards kulturhistorie foruten utstillinger om de samme polarheltene Fridtjof Nansens og Roald Amundsens ekspedisjoner. Museet forvalter også utstillingen av den innglassete fangstskuta MS «Polstjerna».¹⁹⁵ Åtte år etter etableringen

---

¹⁹³ Eriksen, «Polarheltene Minner og monumenter», 346.

¹⁹⁴ Besøk på «Fram»- og «Gjøa»-museet, 06.02.2022.

¹⁹⁵ <https://uit.no/tmu/polarmuseet/omoss> (lest 05.03.2022).

ble museet reåpnet med nye utstillinger, og de er bare i mindre grad endret på disse tiårene som har gått siden de ble skapt. Ifølge folkloristen Marit Anne Hauan som var med på å etablere disse utstillingene i sin tid, var lokalhistorie en trend i tiden, i likhet med sosial- og kvinnehistorie. Det var viktig å fylle opp i den nasjonale historien med lokale fortellinger, og det var bakgrunnen for valget av utstillingene på dette museet, i byen som omtales som «Porten til ishavet». Fortellinger om lokalbefolkningens lokale erfaringer og vinninger fikk plass, og «Utforskningen av, utbyggingen/utnyttningen av og eventyriadene ble posisjonert som primært en maskulin aktivitet».¹⁹⁶

Hauan slår fast at det er hendelsene i de arktiske strøkene som har fått fortellerposisjonen. Når de synlige aktørene i disse strøkene er menn, «er kvinnene og også mennenes relasjoner til kvinner utelatt».¹⁹⁷ Denne sammenfatningen har gyldighet ikke bare for Polarmuseet, men også for Frammuseet og for Ishavsmuseet som jeg kommer tilbake til. Hauan har etablert utstillinger ved Polarmuseet, og hun har senere analysert dem i et 30-års ettertenksomhetens lys. I analysen bruker hun begrepet blindsoner for å betegne det som ikke er synlig, «det som er utelatt og ufortalt i utstillinga».¹⁹⁸ Hauan undrer seg videre over hvordan hun kan skrive om det som ikke er til stede, som ikke vises fram.¹⁹⁹ Kan spørsmål om hva som gjorde det mulig å være overvintrende fangstmann, være en fornyende posisjon, spør hun: «Var kvinnene med på å muliggjøre det polare fangsteventyret?»²⁰⁰ Ved besøk på museet viser tablåene med rekonstruerte situasjoner og en autentisk overvintringshytte flyttet fra isødet til Tollbodgata i Tromsø, at det var perspektivet med menn som aktører som vant.²⁰¹ I tablåene på museet der fangstscener fra overvintringsfangst er iscenesatt, er kvinnene usynlige – ikke engang et hjemmestrikket klesplagg har fått plass, for å symbolisere at kvinnene var med i historien. At fangstkarene snuste inn hjemmestrikket kjærlighet for å bringe kone eller mor nær når de trakk ullgenser over hodet på vei ut i ismørket, ja det må den besøkende bare forestille seg. Her er ingen håndfaste artefakter som kan bringe frem slike tanker.

---

¹⁹⁶ Hauan, Marit Anne, *Polare maskuliniteter. Fra oppdagelsen av Svalbard til heltetidas siste time* (Stamsund: Orkana Akademisk, 2021), 226. T.o.: Jeg har vært redaktør og er forlegger for denne utgivelsen.

¹⁹⁷ Hauan, *Polare maskuliniteter*, 227.

¹⁹⁸ Hauan, *Polare maskuliniteter*, 225.

¹⁹⁹ Hauan, *Polare maskuliniteter*, 230.

²⁰⁰ Hauan, *Polare maskuliniteter*, 232.

²⁰¹ Besøk på Polarmuseet Tromsø, 11.02.2022.

I 2019 åpnet museet en ny utstilling om fangstfolkene Wanny Woldstad og Henry Rudi, begge godt kjent i polarhistorien i nord. De overvintret i flere sesonger, Rudi langt flere år enn Woldstad, men rutinene og hverdagslivet var de samme fra år til år. Utstillingene viser dette livet, og hvor likt det var uavhengig av kjønn. Marit Anne Hauan bruker begrepet fangstmann som en yrkesbetegnelse og forteller at Woldstads og Rudis overvintrings-hverdager var like.²⁰² Fangstmannshverdagene var å måtte skjytte revefeller, skyte isbjørn, pusse gevær, bake brød, stoppe sokker og ta oppvasken. Minnet som fremstilles er preget av både en nasjonal, etablert historisk tradisjon og nye politiske behov. Fangstlivet gjøres likt for begge kjønn, og museet bringer inn tradisjonelle kvinneaktiviteter i en maskulin ramme. De utfordrer den etablerte tradisjonen å fremstille fangstmannslivet med våpen og snerrende isbjørn ved å bringe inn gjærbakst og hullete strømpehæler. «Vi følger dem (...) over grensene for tradisjonelt manns- og kvinnearbeid», sa UiT Norges arktiske universitet i invitasjonen til åpningen, juni 2019.²⁰³ Det tok altså flere tiår for museet å bringe inn nyere synsvinklinger i utstillingene, til tross for at faget kvinnehistorie var kommet langt lenge før, og at Wanny Woldstad hadde skrevet sin bestselgende bok *Første kvinne som fangstmann på Svalbard* allerede i 1956, et par tiår før etableringen av museet.²⁰⁴

Kvinner inne og ut(e)

Ishavsmuseet «Aarvak» i Brandal ble etablert omtrent på samme tid som Polarmuseet i Tromsø, i 1981. Museet presenterer seg som et spesialmuseum innen emnet polar, «med hovudfokus på norsk selfangst og overvintringsfangst».²⁰⁵ Ved et besøk på museet ble min anmodning om å bli pekt i retning der ishavskjerringene var omtalt, møtt med et stort spørsmålsteget av museumsverten. Nei, her er ingen historie om ishavskjerringene. Men vent litt! Det er visst bilde av noen som arbeider med selskinn, innerst, bakerst, nederst, kanskje de kan fortelle en historie?²⁰⁶ Det tettpakkede museet er fylt i tre utstillingsetasjer, med en fjerde etasje møterom og noe utstillingsplass, men kvinnene – som hadde alt arbeidet med gård og gamlinger, avling og avkom mens karene var på isen, og som også hadde arbeid med selskinnene når karene kom fra isen etter endt sesong – de har ikke fått noe plass å snakke om innenfor dørene. Betegnelsen ishavskjerring har de etter sin relasjon til mennene: Kvinnene

---

²⁰² Besøk på Polarmuseet Tromsø, 11.02.2022, personlig meddelelse i samtale med Marit Anne Hauan.

²⁰³ https://uit.no/tavla/artikkel/630730/wanny_og_henry_fangstliv_i_arktisk (lest 20.03.2022).

²⁰⁴ Wanny Woldstad, *Første kvinne som fangstmann på Svalbard* (Oslo: Tanum, 1956).

²⁰⁵ <https://www.ishavsmuseet.no/om-ishavsmuseet-aarvak/> (lest 05.03.2022).

²⁰⁶ Besøk på Ishavsmuseet Brandal, 06.08.2021.

var ikke på fangstturer på jakt etter sel og fikk navnet fra ishavet, de hadde ansvaret hjemme. Mennene var i ishavet, og kvinnene var deres koner – ishavskjerringer.

Selskinnskivnne museumsverten pekte meg i retning av er restene av ei utstilling museet hadde i 2006 om ishavskjerringene som var i arbeid med selskinn. Dette arbeidet fant sted når fartøyene kom hjem fra isen og skulle levere skinnene. Utstillinga viste frem selskinnskåper og foto og tekster om ishavskjerringene i dette arbeidet. «Denne utstillinga vart meir delt opp etter som museet stadig har utvida seg med nye rom, tilbygg og avdelingar. I dag er pelskåper og produkt av selskinn ei avdeling, og Ishavskjerringane i arbeid med selskinn ei avdeling i lag med produksjonen av selskinn etter levering», forteller bestyrer for museet, Webjørn Landmark. Det har vært to fabrikkar i Brandal som tok imot selskinn. Der spekket de skinnene i maskiner og spekket ble kokt til olje. Skinnene havnet så i den bua der museet holder til i nå, der foregikk tromling, risting og salting. Når dette var gjort ble skinnene sendt til Rieber i Bergen som tok seg av vidare produksjon.²⁰⁷

Figur 8. Produksjonshall for selskinn på Ishavsmuseet i Brandal. Bilder av kvinner i arbeid med sekskinn på veggene ved siden av og delvis bak trommelen til høyre. Foto: John Roald Pettersen

---

²⁰⁷ Personlig kommunikasjon i epost 03.02.2022 fra daglig leder Webjørn Landmark.

De var ikke lett å få øye på, disse kvinnene. Fotografiene var gjemt delvis bak en stor trommelmaskin for bearbeiding av skinnene, innerst i en hall. Tekstene til utstillingen er ikke tatt vare på, så det er ikke mulig å etterspore hvordan kvinnene og kvinnearbeidet ble presentert denne ene gangen de var løftet frem. På veggen under bildene henger tre små tekstplansjer som kort redegjør for prosessen med å tromle og ta vare på skinnene og her er kvinnene nevnt med ei setning: «Det var ofte konene, ishavskjerringa, som hadde jobben med å passe tromlane og riste skinna.»²⁰⁸

På leting etter kvinnene i Ishavsmuseet forteller museumsbestyrer Landmark at noen ganske få har fått plass, men at det er lite om kvinner i utstillingsetasjene, «utanom den biten du då såg i første etasje». De har fått plass til et par kvinner til, og de er tilsynelatende valgt fordi de tok del i mannsverdenen i ishavet: Her finnes et bilde og en kort tekst om Liv Skarbakk som, «mest truleg, var første kvinnelege stuert på selfangst i 1975. Berta Aam overvintra i Ny-Ålesund midt på 1920-talet og er med i utstillinga om Kings Bay (Brandal City) i 3. etg.» Landmark forteller også at Berta Aam er nevnt av Roald Amundsen – han fikk matpakke av henne før flyturen mot Nordpolen i 1925.²⁰⁹ Brandal City har sitt navn etter skulptur-Brandal som er behørig presentert i museet. Aam var hans husholderske på Svalbard; en tradisjonell jobb på et utradisjonelt sted. Berta Aams matpakkehistorie har sin parallell i Tønsberg der det er en skulptur av Svend Foyn, som oppfant granatharpunen, på én kant av byen og på en annen kant troner Roald Amundsen. 17. mai går en bekransningsprosesjon fra den ene til den andre, og slik trekker de opp «et spor som binder sammen det lokale og det nasjonale til en helhet [...]», forteller Anne Eriksen.²¹⁰ Matpakken til brandalskvinnen kan også sies å binde det lokale til det nasjonale, og slik er matpakkehistorien et lite bidrag til å løfte Brandal opp i den nasjonale sfæren. Liv Skarbakk er presentert i en artikkel i *Isflaket*, årsskriftet til museet. Hun tok del i den maskuline verdenen på linje med mennene, i arbeid på ei ishavsskute, både i byssa og i prekevering av dyrene på dekk.²¹¹ Det er interessant at i teksten om henne under bildet, som for øvrig er plassert i en bildemontasje tilknyttet Ragnar Thorseths to sesonger på ishavet, står det at hun var den første kvinnelige kokken på ishavet. At hun også deltok i mannsarbeidet på dekk er ikke nevnt her i utstillingsteksten.

---

²⁰⁸ Besøk på museet, 01.04.2022.

²⁰⁹ Personlig kommunikasjon i epost 03.02.2022 fra Webjørn Landmark.

²¹⁰ Eriksen, «Polarheltene Minner og monumenter», 378.

²¹¹ Jønsson, Anna Josefin, «Eit eventyrlig liv», *Isflaket* nr. 1 (2013).

Eriksen trekker i sitt bidrag til norsk polarhistorie frem nordlige forhold og slår fast at i de nordlige regionene er de polare minnestedene knyttet til lokal kultur og også til områdets naturforhold og næringshistorie. Det gjelder også Vestfold, forteller hun, der selfangst og hvalfangst var viktig, og også der får polarutstillingene slikt lokalt innhold. Museet i Brandal nevner hun ikke. Men oppsummeringen hennes der hun har eksempler fra flere geografiske områder vil også kunne gjelde Ishavsmuseet: Ved å vise frem «våre folk, fra vårt sted» skjer det at «Geografisk utkant blir til symbolsk sentrum».²¹² Innholdet i polarmuseene viser mennenes verden i isen, mens kvinnes rolle i utrusting og på hjemmebane som ansvarsbonde og hjemmebauta er usynlig. Hvordan er muligheten for at ishavsfarenes familiekvinner kunne være et symbolsk sentrum og bli løftet frem som en omsorgs- og hverdagshelt, og gjerne med nasjonale perspektiv? Ett sted ble det gjort, og det var nettopp i ishavsbygda Brandal.

Kronerulling for ishavskjerringa

Bygda Brandals historie er tett knyttet til fiske og fangst. Historikeren Åsa Elstads forklaring på at Brandal, og også Vartdal, Tjørnvåg og Remøy var de første bygdene der det ble startet bankfiske, som krever større båter, mer kapital og som ble kombinert med ishavs fart, var at dette var kystbygder med ikke så gode jordbruksforhold og med tradisjoner for «ein sjøleigar-kultur». Bankfisket ble kombinert med ishavs fart for å sikre økonomien, ettersom fisket i seg selv ble ikke lønnsomt nok.²¹³ Denne selveierkulturen innehadde også entreprenørskap i seg – her ble det satset nytt, og bygda Brandal presenterer seg som arnested for ishavs fangsten i denne delen av landet. «Det vart ei av dei største næringane på Sunnmøre, og la grunnlaget for mykje framtidig rikdom, velstand, og starten av andre maritime næringar», heter det i en artikkel av Webjørn Landmark.²¹⁴ Ishavsmuseet i Brandal viser frem næringsdrift i polare strøk; karene, fartøyene, fangsten, farene, forlisene. Dette er en annen historie enn den polare heltehistorien som settes under lyskastere i andre museer; der er det forsknings fart eller ekspedisjoner for å erobre nytt land – og heder og ære til seg selv og nasjonen som vises frem. Litt av dette er det riktignok også i Brandal, men ikke mye; Roald Amundsen og

---

²¹² Eriksen, «Polarheltene Minner og monumenter», 385–86.

²¹³ Elstad, Åsa, «Gater av gull», i *Rikdommene, Norsk polarhistorie* bind II, redaktører Einar-Arne Drivenes og Harald Dag Jølle (Oslo: Gyldendal, 2004), 220.

²¹⁴ Webjørn Landmark, «Peter S. Brandal – selfangstpioner, industribygger og verdsmann», *Isflaket* nr. 3 (2016), 6.

Salomon August Andréé har fått en liten veggmeter hver, og Ragnar Thorseth er også løftet frem, men det er en annen historie som jeg kommer tilbake til.

I Brandal hadde Oleif Eiken sett seg lei på all praten om mennene som var «på isen» og «hvor fælt dei hadde det» da hun var på Ishavsmuseet og hjalp til under arrangementer der. Det var aldri noe snakk om kjerringene som kanskje hadde «mistet karane» sine og hadde store barneflokker å ta seg av. «Og så tenkte eg at det ville vore bra å ha hatt ein figur av desse kjerringene», forteller hun, og slik ble det.²¹⁵ Oleif Eiken er oppvokst på Brandal der hverdagen var preget av at mennene dro «på isen» og kjerringene hadde gjerne både foreldre, svigerforeldre og en skokk med unger å ta seg av, i tillegg til at noen hadde ansvar for gårdsdrift og andre måtte på sildearbeid eller annet arbeid.

Også Eikens familie, i likhet med mange i Brandal, har «ishavsfarten i blodet», slik hun formulerer det. Hun hadde en onkel som overvintret flere år på Grønland og en annen onkel som drev ishavet i mange år med skuta «Isflora». Faren hennes var med en tur på Newfoundland-fangst med denne skuta. «Mennene i Brandal har vært eventyrere, alltid», slår hun fast og minnes hvor redd moren hadde vært den gangen faren dro. Skuta reiste i storm hele veien over og brukte 14 dager på turen til feltet der de skulle fangste. Ingen hørte fra dem før de var kommet frem. «Både hun og de andre kjerringene var redde – jeg var ti år og jeg husker det», forteller Oleif Eiken. For å skape et varig minne om disse kjerringene, realiserte Eiken minnestedet på museumsbrygga i Brandal. Bestemmelsen var tatt noe før, og arbeidet ble igangsatt da Eiken ble pensjonist i 2003. «Jeg måtte ha noe å gjøre og hadde tenkt på det ei stund», forteller hun og startet med å arrangere loppemarked under Brandaldagene. To år på rad skaffet hun 20 000 kroner, men synes at det monnet lite når behovet var en halv million kroner.

Underveis i arbeidet etablerte Oleif Eiken en komite med tre personer til, slik at arbeidet ble delt på fire personer. Hovedfinansieringen av skulpturen var kronerulling der komiteen gikk bredt ut, langt inn i fjordene der det var ishavsfolk, på øyene og til Ålesunds-området, steder i nærområdet som hadde vært preget av ishavsfarten. Enkelt personer ble invitert til å bidra med 100 kroner per person, mens bedrifter ga 5000 eller 10 000 kroner. Da de ble bedre organisert gikk arbeidet lettere, forteller hun. At også Ishavsmuseets venneforening støttet arbeidet hjalp

---

²¹⁵ Personlig kommunikasjon i telefonsamtale 08.01.2022 med Oleif Eiken. Alle sitatene er fra denne samtalen.

på. Det fulgte ikke penger med akkurat den støtten, men verbal støtte var også viktig. Venneforeninga ble avtalepart med kunstneren når det kom til formell avtale, og venneforeninga tok seg av arrangementet da arbeidet var slutført og Ishavskjerringa skulle avdukes.

Da komiteen startet arbeidet med finansiering hadde det allerede blitt etablert to kystkvinneskulpturer innenfor ikke så lang avstand fra Brandal. Ålesund hadde fått sin sildekone og Fosnavåg sin fiskerkone, begge skapt av billedkunstneren Tore Bjørn Skjølsvik. så da Skjølsvik ble valgt var han vel etablert i området. Eiken og de tre andre i komiteen bestemte hvordan hun skulle se ut, kjerringa. De hadde levt frem noen bilder som Skjølsvik fikk, og tilbake kom en modell fra kunstneren til godkjenning. Kvinnene i Eikens barndom, da de ventet på at båtene skulle komme inn fjorden, «de gikk med tjukke hæler som det var litt høyde på og hadde skaut på hauet», forteller hun og poengterer at kjerring ikke er noe skjellsord i Brandal. «Det var det vi sa, og de gamle kjerringene her støttet det navnet», forklarer hun. De kunne ikke bruke et så jålete ord som kone, og ordet ishavskone fikk de ikke til å harmonere med kvinnene de skulle minnes, slår Eiken fast. «Det måtte være ishavskjerring. Hun er veldig fin – akkurat slik de gamle kjerringene var!» Skulpturen ble akkurat slik de hadde tenkt seg: «Vi var fornøgd med figuren!» Komiteen sto samlet under avdukinga, og Oleif Eiken var den som dro i snora.

Figur 9. Tore Bjørn Skjølsvik Ishavskjerringa. Skulpturen er plassert utenfor museumsveggen i Brandal. Foto: John Roald Pettersen

Jeg gjorde mitt og fikk det sånn jeg ville, sier Oleif Eiken som blir 84 år sommeren 2022 og kan se tilbake på et solid arbeid med å befeste ishavskjerringene i det kollektive minnet i Brandal. Lokal næringsvirksomhet og hjemmekvinnene i det lokale minnet som den viktige forutsetningen, gjorde at Eiken satte i gang sitt arbeid. Som i kapittel 2 om *Fiskarkona* i Svolve, ser vi at det er de private, lokale minnene og små grupper av private aktører som får reist kvinnestatuer og som gjør at vi har *Ishavskjerringa* som står utenfor museet. Men hvordan livet til ishavskjerringa var, det kan ikke leses verken i polarlitteraturen som fyller hyllene eller ses i utstillingene som fyller tre og delvis fire etasjer i museet bak kjerringa.

[Kjenne seg igjen på museum](#)

Historie tilhører ikke noen, den tilhører alle, mens minnet er personlig og spesifikt. Skal historien tilhøre alle, må museumsutstillinger være slik at folk som går på museum skal kunne kjenne seg igjen. Den svenske forskeren Wera Grahn som er spesialist på kjønn og museer har analysert tallrike svenske museumsutstillinger, i henhold til Mona Holm og Thea Aarbakke. Grahn har utarbeidet ei liste over tre elementer som hun mener er forutsetninger for å skape endring i museumspraksiser: Det ene er at endringer krever støtte fra øverste leder. Det andre forholdet er at museumsansatte har god kjennskap til kjønnsstudier, og det siste er at museene har et generelt forskningsbasert fokus i arbeidet sitt.²¹⁶ Et resultat av museumsnettverket for kvinner er et hjelpemiddel: *Museumsverktøy Håndbok for god kjønnsrepresentasjon i museumsfaglige praksiser*, som kom i 2021. Målsetningen med denne håndboka er å styrke kvinners representasjon i museer og også å sørge for at denne representasjonen blir mangfoldig, forklarer redaktør Thea Aarbakke.²¹⁷ Bakgrunnen for å utarbeide denne håndboka er nettopp erkjennelsen av at kvinner ofte er usynlige, at menn blir fremstilt som det selvfølgelige temaet i utstillingspresentasjoner, mens kvinner blir et tillegg, uten en selvstendig plass i fortellingene og i utstillingene. Aarbakke refererer til NOU 2019 *Jenterom, gutterom, mulighetsrom* der et av poengene er viktigheten av at «dagens barn og ungdom presenteres for fortellinger som både gutter og jenter kjenner seg igjen i».²¹⁸ Skal alle kjønn finne noe som de kan identifisere seg med, betinger det at utstillingene har ivaretatt alle perspektiver i sine fremstillinger. Mon tro hva en vandring gjennom maritimt og polart orienterte museer gir av opplevelser; finnes det noe der som alle kan identifisere seg med?

---

²¹⁶ Holm, Aarbakke, «There She Goes Again», 98.

²¹⁷ Aarbakke, *Museumsverktøy*, 6.

²¹⁸ Aarbakke, *Museumsverktøy*, 9.

Ishavsmuseet «Aarvak» har navnet sitt etter polarskuta som står på land som konkret dokumentasjon over ishavsnæringa. I 2012 – sju år etter at Ishavskjerringa ble reist – valgte museet å løfte frem to menn: Peter S. Brandal kom på sokkel og eventyreren Ragnar Thorseth fikk sin egen utstilling inne på museet. Thorseth har tre rom etter hverandre der hans eskapader blir vist frem for de besøkende, mens kvinnene knapt er å få øye på. Ifølge museumsbestyrer Landmark tenkte de ikke på ishavskjerringene da de etablerte Thorseth-utstillinga. «Utstillinga om Thorseth vaks mykje undervegs i prosjektet. Vi spurte om å få gjenstandar til ei lita utstilling om Nordpolekspedisjonen, men dette vart etter kvart ei utstilling om alle Thorseth sine ekspedisjonar, mykje meir omfattande enn først tenkt», forteller Landmark.²¹⁹ Det er vanskelig å tenke seg at Thorseth flyttet inn alle tingene sine helt av seg selv – godkjenning til at omfanget økte fra å vise eventyreren på Nordpolen til å vise også det øvrige han har gjort, tillå selvsagt museet. I presentasjonen på nettsiden sin forteller de om en mann som «erobra Nordpolen», som en av mange bragder. Andre er å ro over Atlanteren, å seile Nordvestpassasjen i ruta til Amundsen, å seile vikingskip og sjark på spektakulære ruter.²²⁰ En gjennomgang i utstillingen er en vandring i tre tilstøtende rom, der et av rommene har navnet «Ragnar Thorseths sakresti». Thorseth er behørig dokumentert, blant annet i en bildekavalkade som starter da han var en seks måneders gammel baby, uten at det er forklart hva akkurat dette tilfører ishavshistorien.²²¹

Det kan se ut her som om museet nå forsterker innsatsen, fra å være et lokalt og regionalt museum om lokal og regional selfangst, til å integrere brandalsmuseet i de nasjonale heltefortellingene. Det som begynte som dokumentasjon av regional og nasjonal næring, om ishavets betydning for denne plassen ved fjorden, utviklet seg i en samdans med den nasjonale tradisjonen om de polare heltene, det klart maskuline og om handlinger som befester Norge som polarnasjon. Roald Amundsen har sitt hjørne, visavis har Salomon August Andrée en liten veggplass, og også John Gæver er løftet fram.

---

²¹⁹ Personlig kommunikasjon i epost 03.02.2022 fra Webjørn Landmark.

²²⁰ <https://www.ishavsmuseet.no/om-ishavsmuseet-aarvak/utstillinger/ragnar-thorseth-levd-liv/> (lest 11.02.2022).

²²¹ Besøk på Ishavsmuseet Brandal, 01.04.2022.

Figur 10. Fra utstilling om Ragnar Thorseth. Liv Skarbakk i fotomontasjen nede til høyre, Ishavsmuseet Brandal. Foto: John Roald Pettersen.

Da nye etableringer skjedde i 2012, ble det investert ressurser i å supplere næringshistorien, ishavsfortellingene, med flere ekspedisjonserfaringer og landnåm. Med Thorseth på Nordpolen og Peter Brandal med en egen by oppkalt etter seg i det polare isødet, blir det enda vanskeligere å komme inn på museet for ishavskjerringa. Norges omdømme som polarnasjon er sterkt, og det er både konserverende og ekskluderende. Anne Eriksen kommenterer nasjonale polare minnesteder og poengterer at egenskaper og verdier som spilles ut er de som tradisjonelt ansees som norske, som alle har et forhold til, men «som også i realiteten er utpreget maskuline», som fysisk styrke og mot, eksempelvis. Hun fremhever at de moralske egenskapene knyttes til lederskap og styringsvilje. Når dette også knyttes til minnestedet, ikke bare til konkret polaraktivitet «får dette betydning for hele nasjonens selvforståelse. Mannlig symboler og verdier dominerer».²²² De lange tradisjonene med polare helter vektet tyngre enn de politiske impulsene som var synlige og kravet om endring i historieskrivingen som kom fra kvinnehistoriefaget. I 2012 hadde museet åpenbart både finansiering og muligheter til å løfte frem kvinnene, men de hadde valgt en maskulin linje. Et begrep som ble presentert i kapittel 3 kan brukes her – *nation branding* – den nasjonale merkevarebyggingen

²²² Eriksen, «Polarheltene Minner og monumenter», 387–388.

er knyttet til de nasjonale polarheltene, et eksempel på dette er den stadige strømmen av litteratur og filmer om de for lengst avdøde polare storhetene. Ved å løfte opp og frem Thorseth og Brandal knytter ishavsmuseet i Brandal seg til dette bildet og føyer seg inn i den nasjonale fortellingen om Norge som polarnasjon med mannlige helter.

Det er lett å tenke seg at for menn som beundrer det harde, barske og farefulle, framfor det livsbærende, gjentakende hverdagslige, er karer med seilskjøter eller kull i nevene mer spennende enn kvinner med hendene fulle av hverdager. Det blir ikke heltefortellinger av den slags. Etter hvert som museet integrerer og kommuniserer mer med minnet om Norge som polarnasjon og løfter frem de mannlige heltene, er det enda vanskeligere for ishavskjerringa å komme inn – det preller av som vann på selfett oljehyre.

En som har reflektert over kvinnenes plass i det polare bildet dette året, er polarhistoriker ved UiT Norges arktiske universitet, Einar-Arne Drivenes, en av redaktørene av trebindsverket *Norsk polarhistorie*. «Kjønnsdimensjonen har vært lite belyst i norsk polarhistorie», slår han fast i ingressen i sin anmeldelse av den nylig utkomne boka *Polare kvinner*.²²³ Han legger umiddelbart til at mange synes nok ikke det er så rart, for antallet kvinner i isødet er lite, og ishavet og polarområdene har vært en arena for menn. Men om vi utvider perspektivet har kvinnene alltid vært der, påpeker han og lister opp elementene i hjemmelivet som er grundig kommentert i denne oppgaven, men han bringer også inn et annet aspekt som ikke er så mye omtalt:

Men ikke minst var kvinnene med i fangstmennenes og polarekspedisjonenes mentale univers; ja, så sterkt at hjemlengsel, savn etter kone, barn eller familie var tabuområder en sjeldent snakket om. «Føleri» eller «kjerringsjuke» som det gjerne het, skulle kureres med daglige faste rutiner og hardt fysisk arbeid.²²⁴

Men til tross for «kjerringsjuke», kvinnenavn på Svalbard utgjør bare ca. seks prosent av stedsnavnene, og Drivenes viser også en god porsjon selverkjennelse når han forteller at antallet kvinner i stikkordregisteret i *Norsk polarhistorie* innehar en enda større skjevhet.

---

²²³ Drivenes, Einar-Arne, «Kvinner i isen», <https://www.nordnorskdebatt.no/kvinner-i-isen/r/5-124-166295> (lest 15.02.2022); Anka Ryall: *Polare kvinner. Norsk polarhistorie i kjønnsperspektiv*. (Stamsund: Orkana Akademisk. 2022). T.o.: Jeg har vært redaktør og er forlegger for denne utgivelsen.

²²⁴ <https://www.nordnorskdebatt.no/kvinner-i-isen/r/5-124-166295> (lest 15.02.2022).

«Disse tallene viser at dette har vært mannens arena, men også at polarlitteraturen har gjort mannsarenaen større enn den faktisk er.»²²⁵ Polarkvinnene finnes nemlig, men ofte skjult i arkivene, slår han fast. *Polare kvinner* er nettopp bygd på Anka Ryalls leting i arkivene, og hennes bok innehar møter med 17 kvinner, noen kjente, de fleste ukjente.

Når mannen skriver historie

Finn Sindre Eliassen har tidligere arbeidet ved Ishavsmuseet i Brandal, han har vært redaktør for Ishavsmuseets årbok *Isflaket* i mange år, og han erkjenner gjerne at det har vært publisert lite om ishavskjerringene. I boka han redigerte med utvalgte artikler fra *Isflaket*, var alt jeg kunne finne en fortelling av ei ung kvinne som har vært overvintrer i nyere tid, og en artikkel der leseren møter familien til en ishavsfarar, men som mest forteller om mannens liv.²²⁶

Eliassen slår fast at sesong er et stikkord for livet i bygda: Mennes tid var fylt med fangst og fiske, mens kjerringene passet familien og småbruket i alle årstider. Et mulig unntak er høsten når det var slaktetid. «Mann og kone levde i to åtskilde sfærer. Tida var sirkulær. Ikkje lineær som no. Etter haust kom vår, etter vår kom sommar. Og aktivitetane skifte med tidene på året, kom igjen etter faste mønster. Tida gjekk ikkje, tida kom», forklarer han.²²⁷ Kvinnene var gårdbrukere og de var sjef i familien, men de var også det Eliassen omtaler som fiskekjerring, og de var kanskje også klippfiskkjerring, forteller han. «Alle var dei no kystkjerringar.»²²⁸ Det var arbeid for både yngre og godt voksne kvinner i fabrikkene, i mottakene, der var arbeidet å tromle selskinn og salte skinnene, og i sesongene saltet de også sild og annen fisk. «Dei tente skillingar som kom godt med i ei tid med lite pengar mellom folk», forteller han Det er dette arbeidet med selskinnene som var dokumentert i utstillinga i 2006, som det er noen rester av i museet fortsatt.

Når mennene settes på museum inngår de i en lineær fortelling, se der er de! Mennene viser fortiden slik den var og slik den har utviklet seg, hvor man kommer fra. Hvorfor ble *Ishavskjerringa* bokstavelig og billedlig talt stående utenfor? Hun forblir i den sirkulære tida fordi vi ikke har en nasjonal fortelling hvor kvinnene er en del av den lineære fortellingen om oss selv. I erkjennelse av at kvinnes posisjon innen ishavsnæringen er lite omtalt, inviterte

---

²²⁵ <https://www.nordnorskdebatt.no/kvinner-i-isen/r/5-124-166295> (lest 15.02.2022).

²²⁶ Eliassen, Finn Sindre, Magnus Sefland og Gunnar Wiik, *Is, skuter og folk «Isflaket» 10 år* (Ulsteinvik: Spor forlag, 2010).

²²⁷ Personlig kommunikasjon i epost 18.01.2022 fra Finn Sindre Eliassen.

²²⁸ Personlig kommunikasjon i epost 18.01.2022 fra Finn Sindre Eliassen.

Eliassen, som redaktør av årboka *Isflaket*, en av bygdas kulturengasjerte kvinner, Marie L. Widnes, til å skrive en artikkel til årboka høsten 2012. Widnes innleder artikkelen med å fortelle at hun i sin tid var med i bokkomiteen da Møre og Romsdals historie skulle skrives, og komiteen snakket med de forskjellige forfatterne om innholdet i verket. Widnes påpekte at de også måtte få med kvinner i fortellingene: «Men kvar skulle ein leite etter stoff om dei? Dei var usynlege, og forteljningane om deira liv og arbeid, laut ein mest lese mellom linjene, og kome over i små avsnitt, bortgøynde mellom historier frå ei mannsverd.»²²⁹

Et eksempel på akkurat dette – at kvinners historie er gjemt mellom historiene fra mannsverdenen, finner jeg i Johannes Almes sidetunge bok *Ishavsfolk si erfaring. Boka om is, isens menn, storm og forlis*. Bjørn Rolv Bjørndal er en av de mange intervjuobjektene som forteller fra sine erfaringer i isen. Gjennom hans fortelling fra arbeidet om bord møter vi de viktige kvinnene hjemme og den jobben de gjorde før karene dro på isen. Han karakteriserer selvangst som et «skitarbeid», der de flådde størknet blod og spekk av nevene før de vasket seg om kvelden.

Klede var så fulle av spekk og blod at når du tok av deg, sette du berre buksa frå deg på dørken. Så stod den sjølv. Mor mi og tante var opptekne av desse klede lenge før avgang. Dei gjorde eit framifrå arbeid. Eg fan det eg trengte på heile turen. Eg kan ikke hugse at eg sakna noko.²³⁰

Etter å ha bladd meg raskt gjennom boka var denne ene lille fortellinga om det viktige kvinnearbeidet hjemme, den eneste jeg la merke til. Widnes er helt klar i sin konklusjon om hvorfor det er så lite å finne om kvinnene: Det er menn som har skrevet historien, det er de som har hatt de viktige posisjonene og har bestemt hva som betyr noe og som har latt seg imponere av det som de synes er spennende.

Menn dyrka menns interesser, dei dyrka krefter og vågemod, evne til å stå til rors i allslags vêr, evna til å vere rorskar eller skipper. Ja, dei dyrka menns måte å slåss på, sjølv vikingferdene har vi fått referat frå. Men kven beundra og dyrka kvinners gjeremål?²³¹

---

²²⁹ Widnes, Marie Lovise, «Kystkvinnene, den gløynde adelen», *Isflaket* nr. 2 (2012), 4.

²³⁰ Alme, Johannes, *Ishavsfolk si erfaring*, (Trondheim: Tapir akademisk forlag, 2009), 41.

²³¹ Widnes, «Kystkvinnene, den gløynde adelen», 5.

I likhet med andre forfattere som har vært opptatt av å skrive kvinnene inn i kysthistorien, slår hun fast at det var kvinnenens arbeid som muliggjorde at mennene kunne ha sitt virke på havet: «[...] å forlate heimen i veker, måneder, ja, år, for å drive sitt yrke på havet, i isen eller andre stader. Dei kunne ikkje både vere på sjøen tre fjerdedelar av året, og så drive garden heime samstundes».²³² Nei, gårdsdriften hjemme ligger i den ufortalte historien om kvinneliv.

Brandals nasjonale helt

Ikke alle nordmenn har polare erfaringer og presis kunnskap om polarhistorie og -områder, slår Anne Eriksen fast, og derfor er minnene som polare minnesteder formidler ikke personlige, men utgjør en nasjonal, felles erindring, i likhet med historien slik Norá omtaler den og kapittel 3 viser.²³³ Dette er en oppsummering som Eriksen gjør for Norge som helhet. Kommer man til Brandal er forholdet mer sammensatt – her finnes det også personlige minner, og nettopp disse minnene i kombinasjon med generasjoners overleveringer gjør Brandal til et minnesenter for polare historier. Polarområdene og polar aktivitet utgjør en betydningsfull enhet i norsk felles erindring, og slik er også tilfellet i denne ishavbygda. Museet har beveget seg fra regional næring til å bli mer integrert i den nasjonale fortellingen – og sett i det lyset blir Peter S. Brandal på sokkel materialiseringen av dette. Museets initiativ, en Brandal-helt på sokkel ute og Thorseth i et eget rom inne – viser nasjonaliseringen av historiefremstillingen, som ikke levner plass til ishavskjerringene.

Minnestedet Norge som polarnasjon representerer «hardførhet, utholdenhet, tilpasningsevne og evne til å håndtere dramatiske situasjoner i møte med ekstreme naturkrefter», beskriver Anne Eriksen.²³⁴ Det er denne fortellinga den besøkende møter i Brandal. Hardførhet, utholdenhet og tilpasningsevne er helt sikkert dekkende karakteristikk for ishavskjerringene i kystbygdene, men kombinert også med dramatiske situasjoner i møte med ekstreme naturkrefter er det menns ishavsliv som danner grunnlag for de nasjonale minnene, og også for hva som formidles av denne historien i Brandal. En av representantene for denne hardføre kategorien var Peter Severin Brandal, som hadde særskilt pågangsmot og sans for entreprenørskap.

---

²³² Widnes, «Kystkvinnene, den gløynde adelen», 4.

²³³ Eriksen, «Polarheltene Minner og monumenter», 346.

²³⁴ Eriksen, «Polarheltene Minner og monumenter», 346.

I byrjinga av september var det 100 år sidan Peter S. Brandal kom attende til Brandal med 300 tonn kol frå Svalbard med skutene «Signalhorn» og «Polaris». Han reiste nesten til Nordpolen, annekterte eit landområde, og bygde opp verdas nordlegaste by, Brandal City! Peter S. Brandal var verdsman som sette store spor etter seg både i inn- og utland.²³⁵

Slik starter en artikkel om Brandal, skrevet av Ishavsmuseets leder Webjørn Landmark. Navnene Peter, Severin og Brandal er med helt fra starten av ishavsfarten. Da ishavsfarten kastet loss fra denne lille bygda hadde de første fartøyene skipperne Peter Severin Brandal, som senere kom på sokkel i hjembygda, faren hans Severin Brandal og Jonas Fuglevik til rors. Året var 1898, og dette var starten på ishavsfarten fra bygda, forteller Åsa Elstad.²³⁶

I likhet med omtalen av selfangere på siste halvdel av 1800-tallet, ble ishavsfolket omtalt på en slik måte at begrepene viking og polarhelt faller lett inn som assosiasjoner. Den første turen på ishavet ble regnet som et overgangsritual mellom barndom og voksen alder, og det var store forventninger til førstereisguttene som ofte reiste ut som 15-årig nykonfirmert. Han måtte utholde prøvelser, og absolutt ikke kaste opp i møte med den blodige fangsten. På ishavet rådde en ren mannskultur, og ishavsturen var «ei innstiftingsrite som markerte det mandige i motsetnad til det kvinnelige». Det var ishavet og sildefiske som gav status, å være gårdsgutt var ingenting, å være ishavsgast var bra, men aller best var å være på overvintningsfangst.²³⁷ I denne kulturen markerte Peter Severin Brandal seg særdeles bra; hans meritter var tallrike. Foruten å drive ishavet med flere skuter, drive landnåm på Grønland, oppkalle en by etter seg og vinne ut kull, satte han lokale spor, og hans bravader er behørig dokumentert i museet. Han var den som bygde opp den moderne selfangsten, ifølge Webjørn Landmark. «Han skapte tusenvis av arbeidsplassar i dei næringane han skapte, og utvikla selfangsten som gjorde bygda Brandal til Noregs selfangsthovudstad.»²³⁸ Han brukte penger lokalt i sin storhetstid, orgelet i den lokale kirka var finansiert av han, og når kirkeklokkene ljomer utover bygda er det ishavskronene til Peter Severin Brandal som klinger.

---

²³⁵ Landmark, «Peter S. Brandal – selfangstpioner, industribygger og verdsman», 4.

²³⁶ Elstad, «Gater av gull», 220.

²³⁷ Elstad, «Gater av gull», 257.

²³⁸ Landmark, «Peter S. Brandal», 8.

Etter å ha gjennomgått polarmuseene, på leting etter kvinnene, er konklusjonen at kvinner er fremdeles sjeldne på museer som utgjør polare, nasjonale minnesteder. I Brandal har museet beveget seg i ambisjon. Museumsbestyreren setter Brandal på kartet, og museet har utviklet seg videre i retning av å skrive seg inn i den nasjonale polarhistorien. Det gjør det ytterligere utfordrende for kvinner å entre dette museet. Kvinnehistorien løftet kvinnes rettmessige plass i historien frem, men fremdeles er det den heroiske mannen som dominerer i polarhistorien. I Brandal er det ingen progressiv utvikling, det er heller en ny nasjonalisme. Da anledningen var der valgte de å reise én mann på sokkel og gi tre rom til én annen. Det er neppe noen vond vilje bak dette. Norge som nasjon er forbundet med «det polare» – og da er det alltid mannen i isødet man tenker på, og der er det ikke kvinner. Museumsbestyreren og museumsstyret er inne i den nasjonale fortellingen og kan kanskje forsvare dette. Hvordan gjøre museet mer betydningsfullt? Jo, ved arbeide seg inn i en etablert fortelling, og der er det bare menn. Skal kvinnene kunne gå forbi dette maskuline stengslet og få sin utstillingsplass må de som arbeider med dette området være både standhaftige, dedikerte og opposisjonelle. Stengslet er en etablert tradisjon som Brandal går dypere inn i og som Polarmuseet i Tromsø kanskje er på vei til å sakte bevege seg forbi med den nye utstillingen. Det er en dobbel kraft som holder kvinner ute. Museale krefter er en faktor, og en annen kraftig faktor er det kollektive minnet om Norge som polarnasjon og de første polarekspedisjonene – heltene. Her er det kun rom for kjønn som har is i barten.

Konkluderende momenter

Å åpne dørene til et museum, trå inn over terskelen, møte gjenstander, tablåer, tekster, er å tre inn i et landskap av historie som noen har valgt ut som viktig og vesentlig for et publikums-møte. De slitte trinnene i tretrappene som binder de fire etasjene i Ishavsmuseet i Brandal sammen, vitner om at mange har trått der. En gang i fortiden i arbeid, de siste tiårene på leting etter spor fra fortiden, etter historier om levd liv. Brandalsmuseet er et tettpakket minnested over polare aktiviteter, her er smått og stort, spor etter fangst, etter polardyrslakt, fangsthytta til tromsømannen John Giæver har også fått plass. Etasjene er tettpakket av spor etter maskulin aktivitet. Daglig leder Webjørn Landmark kommenterer:

John Giæver si tilknytning til Brandal er ikkje meir enn att han brukte Brandal-skuter på ekspedisjonar og hadde eit nært forhold til reiarane her. Han var ein av dei som var med å bygge fangsthytta Hoelsbu, som seinare vart mykje brukt av Sunnmøringane. Men no er det ikkje slik at alle tema og utstillingar vi har nødvendigvis har tilknytning

til Brandal. Vi formidler ei nasjonal selfangst- og polarhistorie, og den er ikkje lokal, men nasjonal og internasjonal.²³⁹

Ett trinn av gangen, ei trapp etter den andre, bilder, gjenstander, minner, tett pakket i trappeløp og på veggene, i montre og på de velgatte plankegulvene. Uten spor av kvinner. Den nasjonale og internasjonale polarhistorien er kvinnetom. Ingen spor etter alle forberedelsene som måtte til for at karene kunne komme av gårde. Spor av ishavsfamilien. «Mor mi og tante var opptekne av desse kledda lenge før avgang. Dei gjorde eit framifrå arbeid», sa en av ishavsfarerne, og den halvdelen av ishavsparet som styrte hjemme la nok ned både framifrå og livsnødvendig innsats. En gjennomgang av museet her, og andre museer, viser at det fortsatt er de nasjonale heltehistoriene som styrer fortellingene. Ishavshistorien starter når skutene går fra land. Den slutter når skipperne fører skutene til kai igjen etter endt sesong. Kaikanten er skillet mellom hvem som teller og hvem som ikke teller når ishavshistorien presenteres. Ishavskjerringa som står utenfor museet og speider, slipper ikke inn.

---

²³⁹ Personlig kommunikasjon i epost 28.04.2022 fra Webjørn Landmark.

Kapittel 5: Avslutning

Opp til 1700-tallet var det offentlige rom forbeholdt kirken og overklassen, som fylte rommet med minnesmerker over seg selv. Mot slutten av dette århundret kom minnesmerker over «fortjente vanlige borgere», som demokratiserte byrommet. Neste århundre ble det å etablere slike monumenter en del av å befeste nasjonalstaten, ifølge Anne Eriksen i en gjennomgang av minnesmerkehistorikken.²⁴⁰ Før Gustav Vigeland udødeliggjorde Camilla Collett i 1911 som den første kvinne i Norge på sokkel, var heller ikke statuer av menn vanlig i en slik grad det var på kontinentet, ifølge kunsthistoriker Olga Schmedling.²⁴¹ Da startet det en trend i Norge med å sette folk – fortrinnsvis menn – på en opphøyd plass. I gjenoppbyggingen av Norge etter tyskernes okkupasjon 1940–1945, var det mange «initiativ til oppførelse av monumenter tilegnet kvinner», forteller Schmedling.²⁴²

I boka *Fast plass* er alle norske navngitte kvinner på sokkel presentert, men ikke generelle kvinnemonumenter som også finnes i det offentlige rom. Norsk Billedhoggerforening ble etablert nettopp på grunn av stor mengde oppgaver knyttet til monumenter, særlig krigsminnesmerker, etter andre verdenskrig.²⁴³ De skulpturerte sokkelkvinnene jeg har viet spesiell oppmerksomhet i denne oppgaven er de navnløse kystkvinnene som representerer avgrensede grupper av kvinner og som ble løftet opp og inn i det offentlige rommet fra 1990-tallet og frem til i dag. Av de elleve navnløse kvinnene kom seks av dem til på 1990-tallet, mens de øvrige fem er fordelt fra 2000 frem til den siste ble avduket i 2018. Om starten på skulpturreisningen var en kontinental moteretning på begynnelsen av forrige århundre, og en større bølge etableringer skyldes krigshendelser noen tiår senere, så var 1990-tallets minnepolitiske initiativ for å få kvinner på sokkel, knyttet til samtidens likestillingspolitiske målsettinger og fremveksten av mer kunnskap om fortidens kvinner gjennom kvinnehistorisk forskning. Endelig var kvinner blitt mer markerte og synlige i norsk politikk, arbeids- og samfunnsliv og krevde sin plass.

På 1990-tallet var likestilling «blitt en norsk verdi som nasjonen måler andre opp mot og markedsfører seg med», skrev Ida Irene Bergstrøm i en omtale av *Norsk likestillingshistorie*

---

²⁴⁰ Eriksen, «Menn på sokkel og de som reiste dem.»

²⁴¹ Schmedling, «Kvinner statuerer eksempel», 214.

²⁴² Schmedling, «Kvinner statuerer eksempel», 219.

²⁴³ Eriksen, «Menn på sokkel og de som reiste dem.»

som kom i 2013.²⁴⁴ Dette er også blitt understreket og utforsket ytterligere i et nordisk perspektiv. Å være norsk eller nordisk, betyr også å gi kvinner en fremstående eller synlig plass samfunnet. At landene i Norden bruker resultatene fra det likestillingspolitiske arbeidet i omdømmebygging som likestilte nasjoner, om på ulike måter, er nylig dokumentert og utforsket i boken *Gender Equality and Nation Branding in the Nordic Region*.²⁴⁵ Denne oppgaven viser at det likestillingspolitiske mantraet med islett av merkevaretenkning også har nådd minnepolitikken. Samtidig er det ikke mulig å snakke om noen feminisering av det minnepolitiske landskapet som omgir oss i form av museer, statuer, plaketter og jubileumsfeiringer. På mange måter er innvirkningen av likestillingsmantraet i minnepolitikken langt mer beskjeden enn hva en skulle tenke og tro, spesielt i lys av norske og nordiske myndigheters strategiske bruk av likestilling og kvinners rettigheter internasjonalt. Denne oppgaven har utforsket dem jeg omtaler som kystkvineskulpturer, elleve i alt som ble satt opp langs norskekysten i perioden 1991 til 2018. Jeg har i denne oppgaven spesielt sett på tre av disse – *Fiskarkona* i Svolvær, *Klippfiskkjerringa* i Kristiansund og *Ishavskjerringa* i Brandal. Spørsmålet jeg formulerte innledningsvis var: Hvem tok initiativ til å reise minnesteder over kystens kvinner i form av kystkvineskulpturer? Hvordan og hvorfor ble dette gjort? Hvilke kunnskapsmessige og andre utfordringer bød dette på? Og endelig hva kan disse minnepolitiske initiativene fortelle om kvinners plass i det offentlige minnet i Norge?

I min analyse er det tydelig at kvinnehistorisk forskning og kunnskap som vokste fram fra 1970-årene, lå til grunn for de tre eksempelskulpturene. Men initiativtaket til å reise de to 1990-tallsskulpturene, *Fiskarkona* og *Klippfiskkjerringa*, kom ikke fra det offentlige, stat, fylke eller kommune, men fra privatpersoner og en organisasjon. I Svolvær var det en aktiv avis kommentator og kunstner som fulgte med og kommenterte datidens hendelser som tok initiativet til å få kvineskulpturen reist. I Kristiansund var det byens handelsstandsforening som trengte et kommersielt symbol som kunne vekke gjenklang i samtiden. Jeg knytter denne kvinnebevisstheten til kvinnehistorikerne som hadde arbeidet med å skaffe kvinnene en plass i historien fra 1970-tallet, den kan knyttes til politiske strømninger i kjølvannet av kvinnetåret 1975–1985 og til etablerte, aktive kvinnebevegelser som bidro til offentlig debatt og

---

²⁴⁴ Bergstrøm, Ida Irene, «Historien om likestillingslandet», 07.06.2013. [kjonnforskning.no](https://kjonnforskning.no/nb/2013/06/historien-om-likestillingslandet)
<https://kjonnforskning.no/nb/2013/06/historien-om-likestillingslandet> (lest 14.04.2022)

²⁴⁵ Larsen, Eirinn, Inger Marie Moss og Inger Skjelsbæk (red.), *Gender Equality and Nation Branding in the Nordic Region* (New York: Routledge, 2021).

oppmerksomhet om bortgjemte og glemte kvinneliv. I det lyset er det interessant at *Ishavskjerringa* i Brandal oppsto som følge av usynliggjøringen som kvinnene hadde blitt utsatt for i årtier og utløste arbeidet med å få realisert denne skulpturen. Historieskriving, politikk og aktivisme inspirerte bredt og ligger blant årsakene til monumentetableringene. Som en eldre kvinne har sagt det: «Eg likte det fabelaktig godt, at ho kom den der likestillingslova.»²⁴⁶

Da *Fiskarkona* skulle etableres i Svolve utviklet seg en heftig debatt som dreide seg om utformingen av monumentet, og mange engasjerte debattanter argumenterte mot den vinkende, ventende skikkelsen. Det var ingen som gikk imot det å sette opp dette minnesteidet over kystkvinnene, tvert imot, her var det unison støtte å få. Men kystkvinnen burde presenteres i aktivitet, i arbeid, med barn hengende i skjørtekanten, bare da ville minnesteidet monumentere kystkvinnen, mente noen, og i denne debatten var nordnorske historikere aktive. I forbindelse med at de to andre skulpturene som er omtalt her skulle bli meislet ut for evigheten, finner jeg overhode ingen diskusjon – verken om selve etableringen eller om utformingen. Tvert imot, for *Klippfiskkjerringas* vedkommende er denne skulpturen løftet frem som det mest populære i Kristiansund, og ikke et av de monumentene det ble debatt om, som jeg har vist i kapittel 3. Heller ikke *Ishavskjerringa* avstedkom noen debatt, etter hva jeg har funnet ut. Historikeren Lena Aarekol omtaler monumenter som offentlige huskelapper om fortidige hendelser: «De viser sjelden til, eller bærer med seg, minner om hvordan de ble til, men tilblivelsesprosessen kan likevel ha tilført historie og verdi.»²⁴⁷ Denne oppsummeringen passer godt på gjennomgangen av de tre enkeltmonumentene her – i seg selv forteller de ingenting om sine forhistorier, men å kjenne til prosessene og hvem som står bak disse minnepolitiske initiativene, gir hvert enkelt monument en verdi utover seg selv. Debatten i norsk offentlighet høsten 2020 om Linné-benken i Botanisk hage i Oslo, som var en norsk versjon av statuedebatten i USA i kjølvannet av #Black lives matter, understreker også Anne Eriksens poeng om «dobbel historisitet».²⁴⁸ – En oppfordring til å undersøke opprinnelsehistorien til de ulike statuene og minnesmerkene vi omgir oss med, spesielt de som er viet kvinner. Her finnes det interessante og overraskende ulike tilblivelsehistorier som denne

---

²⁴⁶ Austrem, Ingebrigtsen, *Feskarbonden*, 18.

²⁴⁷ Aarekol, «Monument og minne», 6.

²⁴⁸ Nipen, Kjersti, https://www.aftenposten.no/oslo/i/Alj7xM/denne-benken-i-botanisk-hage-skapte-debatt-naa-har-museet-funnet-en-loesning_14.06.2021 (lest 06.05.2022).

oppgaven også viser. Det betyr at selv om de skulpturene jeg analyserer kom til på relativt samme tid, skjuler de ulike historier om handlende mennesker, kvinner og menn, som ønsket å hedre fortidige kvinners liv og samfunnsbetydning ved å reise minnesmerket

Helge Jordheim er opptatt av at man burde tenke seg godt om før man reiser et monument, «ettersom de fleste minnesmerker tenkes for evigheten» – eller i alle fall for lenger tid enn den tiden det tar for stein og bronse å bli ett med underlaget. Det er ille om folk blir krenket av monumentet, men verre er det om folk glemmer det nesten før det er reist, fremhever han. I stedet for at mennesket blir husket for evig, «blir mennesket med fast plass på sokkel for evig glemt, igjen og igjen, hver dag».²⁴⁹ På 1990-tallet var det ny forskning som viet interesse og dokumenterte livet til fiskerkonene og kvinnene som var hjemme og holdt familien sammen, nok til at også de som ikke kjente til dette livet kunne få kunnskap om det dersom de søkte. Opplistingen som Brit Berggreen gjorde på 1980-tallet av arbeidsoppgaver som inngikk i kystkvinnenes hverdag, matlaging, barnepass, eldreomsorg, sykepleie, rengjøring, tilvirking og vedlikehold av klær, brødbaking, konservering av kjøtt, grønnsaker og fisk, husdyrstell, pass av åker og eng, kjøkkenhage, frukttrær og bærbusker gir et innblikk i det mangfoldige og krevende ansvarsområdet kvinnene hadde.²⁵⁰ Når det gjelder klippfiskkjerringene var de ikke mye omtalt i historieskrivingen, men om den interesserte lette i bildesamlinger, ville de karakteristiske kvinneskikkelsene, i sine lange skjørt og skaut, fremstå i svart-hvitt på arbeidsplassen sin på bergene eller i den iskalde fjæra. Ishavskjerringene er ubeskrevne i henhold til mine undersøkelser.

I løpet av de tiårene som har gått siden de første kystkvinneskulpturene ble reist, har det blitt publisert mer om noen av disse kategorier kvinner, som kan gi historisk bakgrunn. Går en til nye publikasjoner og nye debatter, kan mennesket med fast plass på sokkel nå bli for evig husket, «igjen og igjen, hver dag». Nye tekster minner oss på det livet de har hatt, og en forfatter som har bidratt skjønnlitterært og som har nådd hundretusener, er Roy Jacobsen. Den første store suksessen fra fiskerbondemiljø var romanen *Seierherrene* i 1991, samtidig som arbeidet med *Fiskarkona* startet, og i de siste årene har han nådd enda flere med sin tetralogi om Ingrid på Barrøy på Helgelandskysten.²⁵¹ En historiker som har bragt denne

---

²⁴⁹ Jordheim, «Det norske minnelandskapet», 18.

²⁵⁰ Ref. note 98.

²⁵¹ *Seierherrene*, 1991, *De usynlige*, 2013, *Hvitt hav*, 2015, *Rigels øyne*, 2017, *Bare en mor*, 2020 (alle Cappelen Damm forlag).

fortiden frem er Dagrunn Grønbech i sin doktorgradsavhandling fra 2008.²⁵² Hun har intervjuet 20 kvinner på Helgelandskysten som levde dette fiskerbondelivet, der mannen var fisker og kvinnen var bonde. «Kystkvinnenes liv skilte seg på mange måter fra det som deres medsøstre i innlandet levde. De utførte arbeidsoppgaver som i innlandet var regnet som mannsarbeid. Deres arbeidsoppgaver var svært mangfoldige», sier Grønbech i et intervju.²⁵³ Her slår Grønbech fast at kvinnene arbeidet hardt, og enda hardere enn på innlandsgårder andre steder i landet, der mannen også var til stede på gården og utførte gårdsarbeid hele året. Karsten Alnæs har behandlet klippfisker i et nytt sidetungt verk der ett av 31 omfattende kapitler har en tittel som leder til de arbeidsomme kvinnene på bergene: «Sløyere og solkjerringer». Her beskriver han alle arbeidsoppgavene som er tilknyttet tørkeprosessen, han bruker for det meste kjønnsnøytrale begrep, som leggere, tørkere, bærere, arbeidere, bergarbeidere. Ett sted nevner han gutter og menn, et annet sted vaskekjerringer og solkjerringer, for de andre arbeidsfunksjonene er det ikke mulig å se om det er kvinner eller menn som har utført arbeidet, men utfra gjennomgangen i oppgavens kapittel 3 vet vi at de aller fleste oppgavene ble utført av kvinner.²⁵⁴ Men klippfiskkjerringene er med, og i moderne språkdrakt overtar Alnæs plassen i bokhylla etter 1950- og -60-tallsutgivelsene.

På tross av mer enn på grunn av

Felles for de tre skulpturene jeg har undersøkt historien til i denne oppgaven er at ingen er kommet til på bakgrunn av offentlige minnepolitiske initiativ. Bak to av dem står, som allerede understreket, privatpersoner, og bak den tredje står en næringsforening. De har alle også i hovedsak finansieringen sin fra private midler. For *Fiskarkonas* og *Klippfiskkjerringas* vedkommende kom departement og kommune inn og fylte på med det som manglet etter de private kildene til finansiering var brukt, men gjennomføring og økonomisk ansvar hvilte på de private initiativtakerne.

Et annet fellestrekk er at initiativtakerne har valgt etablerte billedkunstnere til å forestå den kunstneriske utformingen. Hvilke modeller eller historier som ligger til grunn har jeg ikke fullt ut fått svar på, med unntak av *Ishavskjerringa* som jeg vet er konkret skapt basert på dokumentarfoto fremskaffet av initiativtakere. Modellen som ble brukt til selve utførelsen av

---

²⁵² Grønbech, Dagrunn, «Kystkvinnens liv og virke. Fra naturalhushold til enetilværelse. En verdighetsbeskrivelse.» (Doktorgradsavhandling, Universitetet i Tromsø, 2008).

²⁵³ Haraldsen, Ingunn, Kystkvinnenes fall. <https://forskning.no/sosiale-relasjoner-hus-og-hjem-kjonn-og-samfunn/kystkvinnenes-fall/954978> 19.10.2008 (lest 16.04.2022).

²⁵⁴ Alnæs, Karsten, *Eventyret om klippfisker* (Oslo: Kagge forlag, 2020), 164–166.

skulpturen, var en kvinnelig bekjent av kunstneren, Tore Bjørn Skjølsvik, som ofte var praksisen hans. Dersom arbeidet tok lang tid, som i tilfellet med *Ishavskjerringa*, hendte det at kunstneren måtte bruke flere kvinner som modell, forteller han.²⁵⁵ For *Fiskarkona* i Svolveværs vedkommende ble kunstneren gitt frie tøyler – hvorvidt han noterte seg debatten underveis og lot den påvirke sitt uttrykk er ikke mulig å si noe om. *Klippfiskkjerringa* var en av de tidligste skulpturene, og til byjubileet som den inngikk i var det tegnet en logo av ei kjerring av en lokal kunstner, Tor Johansen, ref. figur 5. Det viste seg at han ble veldig skuffet da han deltok på avdukingen, sier kunstneren i et intervju på ksu.no noen år senere:

Jeg har nærmest fortrenget hva som skjedde denne dagen. Jeg ble så skuffet over hvordan klippfisk-kjerringa så ut at jeg gikk straks hjem. Fordi jeg fikk klare føringer i at hun skulle være stolt, positiv og sterk, som et symbol på byen. Slik ble ikke statuen.²⁵⁶

«De bør lukte tang og det bør være måkeskrik og bølgeskvulp rundt dem, så det er en slags romantikk i hodet på meg. Hun må ha skaut, hun må myse mot sola for å få autensiteten til», forklarte kunstneren bak monumentet, Tore Bjørn Skjølsvik, da han fortalte om arbeidet med å gi form til figurene han fremstiller.²⁵⁷ Det finnes alltid en kvinne som han kan se for seg som modell når han arbeider, og han har alltid fysiske kvinner som modeller. «Ja, kunst er nesten utelukkende et intimt studium av naturen. Inspirasjonskilden er naturen selv. Jeg mottar informasjon av modellen – hvordan faller klærne, hvordan er kjolen, skoene, hvordan holder hun barnet, eller klippfisken, sånn at det blir naturlig», forklarer han. Når det gjelder hvilken tid han plasserer kvinnene i hadde initiativtakerne i Kristiansund sydd en kjole «som var så langt ned at man bare så skoene hun sto med – tresko tror jeg, så treskoene og kjolen var tidsmessig riktige», forklarer han. Han er svak for tiden rundt århundreskiftet, og når han ser bilder av kvinner med side kjoler

så river jeg det ut og tar vare på det. Se den fine kjolen og de foldene der og hvordan skautet ligger rundt brystet hennes og hvordan hårfrisuren er! Jeg får også mye informasjon fra bygdebøker som jeg kan bla i. I Kristiansund var det klippfiskberg på

---

²⁵⁵ Personlig kommunikasjon i samtale 24.02.2022 med Tore Bjørn Skjølsvik.

²⁵⁶ Aage G. Sivertsen, <https://ksu.no/artikler/ksu-no/92127-ideen-bak-kjerringa-pa-bergan>, 05052017 (lest 21.04.2022).

²⁵⁷ Personlig kommunikasjon i samtale 24.02.2022 med Tore Bjørn Skjølsvik.

et av landene, og der var det mange kvinner som arbeidet og det finnes flotte bilder av dette,

forteller han. Moren hans sto modell for både *Sildekona* og *Klippfiskkjerringa*. For ca. 30 år siden da disse skulpturene ble laget, var modellen mor til en kunstner som da var rundt de 50, så et godt stykke unna den yngre kvinnen Tor Johansen hadde sett for seg. Men folk i byen er fornøyde, viser funnene mine.

Ishavskjerringas historie var mer enn de to andres en historie om den manglende plassen kvinner fremdeles har i museer og i historieskrivningen om ishavet, om de polare områdene og den norske polarnasjonen. Derfor ønsker jeg avslutningsvis å løfte fram polarhistoriker Einar-Arne Drivenes som er modig nok til å erkjenne at de polare mennene har tatt for stor plass i polarhistorien, når han selv står bak et av storverkene om nettopp dette feltet. Drivenes sin påstand om manglende kvinnelig representasjon i polarhistorien, har blitt bekreftet av mine undersøkelser. Som jeg har vist i min gjennomgang av polarmuseer er det lite og ingenting å spore av kvinners viktige arbeidsinnsats som premiss for mennenes arbeidsmuligheter. Grever fremhever at særlig kvinner har erfaring med å være utelukket fra store minnesamfunn,²⁵⁸ og Brenna og Hauan slår fast at museer legitimeres som identitetsbyggende.²⁵⁹ Det identitetsskapende elementet i museumsframvisningene og menneskers møte med utstillinger er vesentlig. Som det fremgår av kapittel 4 er det lite å identifisere seg med på museet i Brandal for en kvinnelig besøkende, hvis en da ikke ser uforløste krefter og ønsker i en selv, og plasserer seg selv i isen i kamp mot dyr og barsk natur. Lena Aarekol kommenterer at når nye monumenter kommer til et sted kan de «dermed bidra til en utdyping av en tematikk eller endre et steds perspektiv på historien».²⁶⁰ Da ishavs-Brandal ble reist noen år etter *Ishavskjerringa*, endret det ikke perspektivet, det forsterket tematikken og gjorde det enda vanskeligere for kvinnene å bli tildelt plass innenfor dørene.

Kanskje noen vil nøste litt i løse ender

Det er flere løse tråder i oppgaven min, tråder som gjerne kunne plukkes opp av andre, nøstes videre på og veves inn i et mangslungent teppe av innhold om kvinnehistorie, minnepolitikk og minnekultur. Fremdeles vet vi lite, både om antall arbeidstimer kvinner har eller den

---

²⁵⁸ Ref. note 11.

²⁵⁹ Ref. note 190.

²⁶⁰ Aarekol, «Monument og minne», 7.

relative økonomiske betydningen av arbeidet. Jeg har ikke funnet kilder som har konkretisert og kvantifisert denne slitsomme arbeidsinnsatsen og beregnet inntektene. Historikeren Bjørg Evjen har gått til privatarkiver og lett etter kvinner, og hun løfter med stor undring fram at så mange som hver tredje innskuddskonto i Tysfjord Sparebank på 1920- og 1930-tallet var en kvinnes. Av to grunner er dette overraskende, sier hun; i denne tiden var det mannen som representerte familieøkonomien, og også overraskende fordi dette var et tiår med vanskelig økonomi.²⁶¹ De mulighetene kvinnene hadde for å skaffe seg en inntekt i området hun så på her var å selge produkter med utspring i gården og eget arbeid, som ull, smør og husflidsprodukter, og kvinnene kunne også «tjene penger på klippfiskbergene og i en mindre hermetikkfabrikk». Dette arbeidet i fabrikkene og på bergene var arbeid som «ble i hovedsak utført av kvinner».²⁶² Ekstra interessant er det at Evjen forteller at pengene var kvinnenes egne, de hadde disse som en reserve, og ei kvinne sa: «Mannen han tjente jo penga heile tida. Det her va jo mine penga.»²⁶³ Pengene ble spart til krisetider og ble brukt når barna eller familien trengte noe ekstra eller for å bøte på en akutt krise. Klippfiskarbeid var hardt arbeid, men det var arbeid for kvinner i ei tid med få muligheter for jobb. Det var også et arbeid hele familien kunne gjøre sammen. Klippfiskhandler og lokalhistorieinteresserte Knut Garshol i Kristiansund forteller at klippfiskarbeid var attraktivt arbeid, og at det kom folk fra flere deler av landet for å arbeide på bergene. Her var det praktisert bytte mellom arbeid og penger. «I Gudbrandsdalen og i Østerdalen fikk de mat og hus for å arbeide – her fikk de penger», forteller han, og legger til at mange hadde konkrete målsetninger for sin bruk av klingende mynt: «Hele familier kom, og når de hadde tjent nok penger tok de båten til Liverpool og dro til Amerika.»²⁶⁴ Å fremskaffe kunnskap om verdien som dette kvinnearbeidet utgjorde, både for familien og for samfunnet, ville kunne gi interessante forskningsresultater, og mer tyngde til historien rundt det minnepolitiske prosjektet *Klippfiskkjerringa*.

Anka Ryall skriver i sin bok *Polare kvinner Norsk polarhistorie i kjønnsperspektiv*, at utover på 1900-tallet inneholdt polarhistorien mer enn bare polarekspedisjoner. Da betød forskning, fangst, gruvedrift og annen ressursutnyttelse like mye, og det var politiske debatter om polar-nasjonen Norge. «På alle disse arenaene deltok kvinner. I likhet med polare menn representerte

---

²⁶¹ Evjen, Bjørg, «Kvinnens lille ekstra. Kjønn og inntekt i en flerkulturell kommune i mellom-krigstida», i *Globale kyster : liv i endring – kjønn i spenning*, redaktører Siri Gerrard og Randi Rønning Balsvik. Kvinn-forsks skriftserie I, (Tromsø: Universitetet i Tromsø, 1999), 27.

²⁶² Evjen, «Kvinnens lille ekstra», 29.

²⁶³ Evjen, «Kvinnens lille ekstra», 33.

²⁶⁴ Personlig kommunikasjon i samtale 20.10.2021 med Knut Garshol.

de mer enn seg selv», slår hun fast. «Men i den rådende norske polarhistorien fins de knapt.» Ryall siterer Lisbeth Lewander fra *Snälla flickor åker inte till Sydpolen*, når hun sier at internasjonalt er kvinner i polarområdene blitt oppsummert med at de «har utmerket seg i kraft av sitt fravær og fåtall».²⁶⁵ Men de er der, sier Ryall, det er bare om å gjøre å se dem, og det har hun gjort i sin bok, der leseren møter 17 av dem, et par av dem velkjente, de fleste ukjente, og felles for dem alle er at Ryall gir leseren interessante historier. I så måte er Ryalls bok et minnested over polare kvinner. For den som vil bidra til å utvide dette minnestedet, kan en interessert forsker dykke i arkivene slik Ryall har gjort. Det er plass til mange spor på denne hvite vidda.

Flytter jeg polarperspektivet tilbake til Brandal og ishavskjerringene, er det mye felles mellom dem og fiskerkonene som ble hedret i Svolvær og de kvinnene Grønbech intervjuet i sitt doktorgradsprosjekt. «Jeg har intervjuet kvinner som i dag er minstepensjonister, som likevel har arbeidet hele sitt liv», forteller Grønbech i intervjuet med forskning.no.²⁶⁶ Dette er også et perspektiv som gjerne kunne vært sett nærmere på – betydningen av kvinnearbeidet i husholdsøkonomien og betydningen det fikk for kvinnene at de ikke var i lønnsarbeid, men en del av naturalhusholdningen. Hvilken betydning ville det eksempelvis ha hatt for ishavskjerringene og fiskerkonene om verdien av arbeidet deres og alle sjølproduserte varer hadde vært en del av handelsøkonomien og ikke av sjøbergingshusholdet. Forskning på dette ville gitt interessante svar.

Sluttord

Den kampen som har vært ført på mange likestillingspolitiske fronter i tiårene fra 1970-tallet, har vært god grobunn for nyutvikling, og det er den kampen som gjør at det har skjedd noe: Ildsjeler har vært både handlingsorienterte og bestemte i den gode saks tjeneste. Det minnepolitiske klimaet har vært mer fordelaktig for å reise kjerringa de siste tiårene. I tiden etter 1990 så Norge på seg selv som et likestillingsland, og på 2000-tallet skilte den såkalte norske og nordiske modellen seg ut i verden, med en velfungerende velferdsstat, høy sysselsetting også blant kvinner, og det var stor vektlegging av lønnsarbeid. Dette fulgte blant annet loven om selvbestemt abort fra 1978, etablering av likelønn og lik rett til utdanning, likestillingsloven fra 1979 og etablering og utvidelse av permisjonsordninger for mødre og

---

²⁶⁵ Ryall, *Polare kvinner*, 15.

²⁶⁶ Ingunn Haraldsen, Kystkvinnenes fall. <https://forskning.no/sosiale-relasjoner-hus-og-hjem-kjonn-og-samfunn/kystkvinnenes-fall/954978> 19.10.2008 (lest 16.04.2022).

fedre.²⁶⁷ Vi ser at eksempelvis byjubileet i Kristiansund åpnet minne og fortid som gjorde at man kunne refortolke fortiden. Det minnepolitiske landskapet er konservativt, men gjenstand for endringer, og mye har skjedd som har vært positivt for synliggjøring av kvinner.

Analysen min av de tre skulpturene, bakgrunn og gjennomføring, viser at kvinnene ikke har noe selvsagt plass i det kollektive minnet – kvinner har måttet kjempe seg til et rom og kjempe for å bli sett og anerkjent. I de 30 årene som har gått siden disse minnepolitiske initiativene først ble tatt, har det vært en politisk og historiefaglig utvikling som gjør at grunnen var beredt, og tiden var moden for å gi kvinnene en plass. Å gjenskape en person eller en arketype i det offentlige rom gir tilskueren og den forbigående en taus oppfordring om å se, reflektere, søke kunnskap, om å minnes – og identifisere seg med fortidens menneskers liv. De siste tiårene har det vært stemmerettsjubileum både for kvinner og for de fattige, de som fram til 1919 var ekskludert fra å ta del i styre og stell, uavhengig av kjønn, fordi de mottok sosialhjelp. Noen ventet nok at kanskje kjente stemmerettsforkjempere som Gina Krog eller Fredrikke Marie Qvam skulle bli løftet opp som skulptur, men det skjedde ikke. Vi har det siste tiåret også hatt grunnlovsjubileum, og da ble en tidligere konge, Christian Fredrik, opphøyet i evighetens materiale.²⁶⁸ Først i 2023 blir det reist en statue over den første kvinnen på Stortinget. Da skal Anna Rogstad udødeliggjøres av billedkunstner Christine Aspelund. Rogstad var vararepresentant for Frisinnede Venstre etter valget i 1909, men rykket inn som fast representant i 1911 og ble med dette den første kvinnen som møtte på Stortinget – to år før alle kvinner fikk retten til å stemme og stille til valg uavhengig av egen eller mannens inntekt.²⁶⁹ Avdukingen skal skje 8. mars 2023.²⁷⁰ Det er bare å ta av seg skautet for det. Noe har skjedd tross alt.

I dette perspektivet av endring er min oppgave et bidrag til å bringe frem noe av det som har skjedd i moderne, norsk minnekultur, ved å fortelle om kampene forut som har lagt grunnen for at kvinnene nå er mere synlige, og hvor viktig symbolikken i å løfte kvinnene frem er. For hver kvinne på sokkel blir offentligheten påminnet kvinners betydning og kvinners

---

²⁶⁷ Hilde Danielsen, Eirinn Larsen, «Likestillingslandet Norge 1990–2013» i *Norsk likestillingshistorie 1814–2013*, redaktører Hilde Danielsen, Eirinn Larsen, Ingeborg W. Ovesen (Bergen: Vigmostad & Bjørke AS, 2015), 186, 187.

²⁶⁸ Herming, Nerdrum, «Forord», 11.

²⁶⁹ For mer om dette, se Eirinn Larsen, «Stemmerett til alle!», i *Norsk likestillingshistorie 1814–2013*, 206.

²⁷⁰ <https://kommunikasjon.ntb.no/pressemelding/hun-skal-lage-skulpturen-utenfor-stortinget?publisherId=16587288&releaseId=17918086> (lest 30.04.2022).

rettmessige og selvfølgelige plass. At det fortsatt er et stykke å gå før kvinnene er likestilte i det offentlige rom, er løsningen på Rogstad-skulpturen et bevis på. Ved siden av Rogstad som skal trone flere meter høy, skal det stå en tom sokkel som kan tas i bruk av publikum. Denne tomme sokkelen signaliserer at kampen for likestilling ikke er helt avsluttet. Det er plass til flere kvinner i offentligheten. Det er plass til flere minnepolitiske initiativ.

Kystkvinneskulpturer 1991–2018

1991. *Sildekona* i Ålesund.
Kunstner Tore Bjørn Skjølsvik.
Foto: Elisabeth Johansen

1992. *Klippfiskkjerringa* i Kristiansund.
Kunstner Tore Bjørn Skjølsvik.
Foto: Martha de Jong-Lantink / Flickr

1997. *Fiskarkone med barn* i Fosnavåg.
Kunstner Tore Bjørn Skjølsvik.
Foto: Elisabeth Johansen

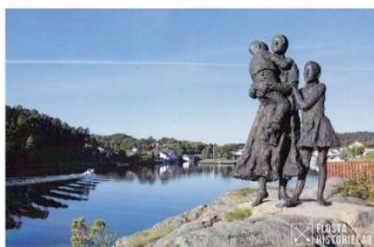
1997. *Feskarkjerringa* i Veiholmen, Smøla.
Kunstner Ola Stavseng.
Foto: Kjell Ove Storvik

1997. *Sjømannens hustru* på Rørvik, Vikna.
Kunstner Harald Wårvik.
Foto: Fredrik Haugerøy / Ytringen.no

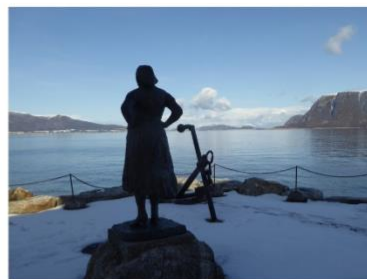
1999. *Fiskarkona* i innseilingen til Svolver.
Kunstner Per Ung.
Foto: David Parleur / Flickr

2000. *Sjømannskona* i Kilsund, Arendal.
Kunstner Tore Bjørn Skjølsvik.
Foto: Alf Georg Dannevik, Flosta Historielag

2004. *Sjømannshustruen* på Tjøme.
Kunstner Nina Nesje.
Foto: Elisabeth Johansen

2005. *Ishavskjerringa* i Brandal.
Kunstner Tore Bjørn Skjølsvik.
Foto: Elisabeth Johansen

2007. *Fiskerkona* i Vartdal.
Kunstner Tore Bjørn Skjølsvik.
Foto: Elisabeth Johansen

2018. *Fiskerbondekona* på Kveøyøya, Kvæfjord.
Kunstner Tore Bjørn Skjølsvik.
Foto: Knut Godo /HT

Kystkvinner. Ingun Dahlin
skulpturer flere steder
Foto: Ingun Dahlin/Facebook

Figur 11. Kystkvinneskulpturer etablert i perioden 1991 til 2018.

Oversikt over figurer

Figur 1. Arbeid i potetåkeren, Dønna, ca 1920. Foto: Aksel Storvik / Helgeland museum PD.

Figur 2. Per Ung: *Fiskarkona*. Foto: David Parleur / Flickr.

Figur 3. Hurtigruta «Richard With» anløper Svolvær. Foto: Kjell Jøran Hansen / Flickr.

Figur 4. Tore-Bjørn Skjølsvik: *Klippfiskkjerringa*. Foto: Martha de Jong-Lantink / Flickr

Figur 5: Tor Johansens logo av klippfiskkjerringa. Arkiv: Kristiansund kommune

Figur 6: Klippfiskkjerringer i arbeid på bergene. Foto: Anders Beer Wilse / Norsk Folkemuseum PD.

Figur 7. Tore-Bjørn Skjølsvik: *Ishavskjerringa*. Foto: Elisabeth Johansen

Figur 8. Produksjonshall for selskinn på Ishavsmuseet i Brandal. Bilder av kvinner i arbeid med sekskinn på veggen ved siden av og delvis bak trommelen til høyre. Foto: John Roald Pettersen

Figur 9. Tore Bjørn Skjølsvik *Ishavskjerringa*. Skulpturen er plassert utenfor museumsveggene i Brandal. Foto: John Roald Pettersen

Figur 10. Fra utstilling om Ragnar Thorseth. Liv Skarbakk i fotomontasjen nede til høyre, Ishavsmuseet Brandal. Foto: John Roald Pettersen

Figur 11. Kystkvinneskulpturer etablert i perioden 1991 til 2018.

Referanser

Arkiv

Dagfinn Bakkes arkiv

«Fiskerhustruen», notat, Svolvær, 06.03.1991.

Brev til Norsk Billedhoggerforening, 29.04.1991.

Kopi av Havnestyrets vedtak H.sak 28/91, møte 21. 05.1991.

Kopi av brev av fra Kystverket til Vågan havnevesen 29.05.1991

«Monument over fiskerkona», brev til Norsk kulturråd, 29. 05.1991.

Tjasså: «Traust og morsomt». VG, 29. 01.1992.

Thorleif Andreassen: «Fiskerkonene skal hedres». Aftenposten, 30. 01.1992.

«Bli med og reis et monument over FISKERKONA». Udatert brosjyre.

Skjalg Fjellheim: «Fiskerkvinnen skal hedres». Dagbladet 13.11.1994

Johan Borgos. «Hvem var fiskerkona». Lofotposten 01.12.1994.

Hugo Johansen: «Vi vil ha statue». Lofotposten, februar 1995.

Brev til Per Ung, udatert.

Avtale med Per Ung, februar 1995.

Lofotposten, uten dato, 1995

Karl Gustav Gjertsen: «Fiskerkonekokelimonke». Lofotposten 20.08.1998.

«Kringel om fiskerkona» Nordlands Framtid 20.08.1998.

Bjørn Kjensli: «Gjertsen og Bakke». Lofotposten 20.08.1998.

Brev fra arbeidsutvalget til NRK Nordland, 22.08.1998.

Ernst Bolle, «Fiskerkona – ei bekymret kone». Lofotposten 24.08.1998.

«Avduking av monumentet Fiskerkona». Program fra Vågan kommune, 1999.

Johan Borgos' arkiv

Johan Borgos: «Fiskarkona og jeg ...». Leserinnlegg Lofotposten august 1998.

Anne Breibys arkiv

Hovedtale jubileumsforestilling, Kristiansund. 29.11.1992

Egne notater

Eirinn Larsen. Seminar i «Historiske grunnlagsproblemer: teori og historiografi», 06102020.

Hugo Johansen arkiv

«Rundskriv til bidragsyterne. Støtte til Fiskerkonemonumentet i Svolvær.» 9. oktober 1995.

Kristiansund kommunes arkiv

«Pressekonferanse 24.9.1991 Hvorfor feire Kristiansunds 250-års-jubileum?»

«Kristiansund 250 år jubileumsfeiring – en felles satsing av Kristiansund kommune, frivillige organisasjoner, institusjoner og næringsliv.» Årskalender for jubileet.

«Kristiansunds 250 års dag 29. juni 1992 – Program – ».

Annonse: «Festforestilling i Idrettshallen søndag 29. november 1992 kl 1700».

«Innspill til byjubileet: Samorg vil reise solkjerring-stuature». Udatert og uspesifisert avisutklipp, journalist Ole Kr. Stokke. Kristiansund bys arkiv.

Samtaler

Bakke, Einar, Svolvær. Samtale i møter 16.02.2021, 04.11.2021.

Eiken, Oleif, Brandal. Samtale per telefon 08.01.2022.

Garshol, Knut, Kristiansund. Samtale per telefon 20.10.2021.

Johansen, Hugo, Svolvær. Samtale i møte 04.11.2021.

Skjølsvik, Tore Bjørn. Samtale i møte 24.02.2022.

Skjermbrev

Einar Bakke, Svolvær, 16.09.2021, 02.11.2021, 03.01.2022, 03.04.2022.

Johan Borgos, Sortland, 05.12.2020, 02.10.2021, 12.12.2022.

Finn-Sindre Eliassen, Brandal, 18.01.2022, 08.03.2022.

Webjørn Landmark, Brandal, 30.12.2021, 01.02.2022, 03.02.2022, 04.02.2022, 22.03.2022, 29.04.2022.

Odd Williamsen, Kristiansund. 22.11.2021, 29.11.2021, 31.01.2022, 06.04.2022.

Ruth Ingeberg, arkivleder Kristiansund kommune. 28.01.2022, 08.02.2022.

Litteratur

Alme, Johannes Bjarne. *Ishavsfolk si erfaring. Boka om is, isens menn, storm og forlis.*

Trondheim: Tapir akademisk forlag, 2009.

Alnæs, Arne. «'Solkjerringer og fiskbærere'. Om arbeiderne på klippfiskbergan i Kristiansund på 1930-tallet». Upublisert hovedoppgave i historie, Universitetet i Trondheim Norges Lærerhøgskole, 1982.

Alnæs, Karsten. *Eventyret om klippfisken. En Norges- og verdenshistorie.* Oslo: Kagge forlag, 2020.

- Angell, Svein Ivar. «Å byggja ein region som merkevare. Historiebruk i Hardanger». *Heimen* bind 52 (2015): 57–71.
- Austrem, Liv Marie og Guri Ingebrigtsen. *Feskarbonden og andre kvinnfolk*. Stamsund: Orkana, 1992.
- Berggreen, Brit. «Kystens kvinner – kystens bønder». I *Brytningsår – blomstringstid*, Norges kulturhistorie bind 5, redigert av Ingrid Semmingsen, Nina Karin Monsen, Stephan Tschudi-Madsen og Yngvar Ustvedt, 75–93. Oslo: Aschehoug, 1980.
- Borøchstein, Ove. *En bauta ble reist: en håndbok om skulpturer, minnesmerker, utsmykninger og kirker i Kristiansund, Frei og Averøy*. Kristiansund: Kristiansund kommune, 2003.
- Brandt, Thomas. «'Da verden hadde fire hjørner'. Myter, historie og identitet rundt tusenårsjubileet i Trondheim i 1997». Upublisert hovedfagsoppgave i historie, NTNU, 1999.
- Brenna, Brita og Marit Anne Hauan (red.). *Kjønn på museum*, Trondheim: Museumsforlaget, 2018.
- Brenna, Brita og Marit Anne Hauan. «Museumskjønn?». I *Kjønn på museum*, redigert av Brita Brenna og Marit Anne Hauan, 9–25. Trondheim: Museumsforlaget, 2018.
- Brottveit, Ånund. «Grunnlovsjubileet 2014 og hundreårsmarkeringen i 2005». I *Kunsten å jubilere Grunnlovsfeiring og minnepolitikk*, redigert av Olaf Aagedal, Pål Ketil Botvar og Ånund Brottveit, 109–127. Oslo: Pax Forlag, 2017.
- Colman-Denstad, Are. «Historiebruk som merkevarebygging. En analyse av Stemmerettsjubileet i 2013». Upublisert mastergradsoppgave i historie, Universitetet i Oslo, 2019.
- Danielsen, Hilde, Larsen Eirinn. «Likestillingslandet Norge 1990–2013». I *Norsk likestillingshistorie*, Hilde Danielsen, Eirinn Larsen og Ingeborg W Ovesen, 186–220. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS, 2015.
- Danielsen, Hilde, Eirinn Larsen, Ingeborg W Ovesen. *Norsk likestillingshistorie*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS, 2015.
- Datta, Venita. *Heroes and Legends of Fin-de-Siècle France. Gender, Politics, and National Identity*. New York: Cambridge University Press, 2011.
<https://doi.org/10.1017/CBO9780511921797>
- Drivenes, Einar-Arne, Jølle Harald Dag. «En polarnasjon». I *Ekspedisjonene, Norsk polarhistorie* bind I, redigert av Einar-Arne Drivenes, Harald Dag Jølle, 6–12. Oslo: Gyldendal, 2004.

- Dørum, Knut. «Solid strukturhistorie om kvinner, uten særlig mange menn». *Historisk tidsskrift* bind 99 nr. 3 (2020): 227–232. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2944-2020-03-05>
- Eliassen, Finn Sindre, Magnus Sefland og Gunnar Wiik (red.). *Is, skuter og folk. "Isflaket" i 10 år*. Ulsteinvik: Spor forlag, 2010.
- Elstad, Åsa. «Gater av gull». I *Rikdommene, Norsk polarhistorie* bind III, redigert av Einar-Arne Drivenes og Harald Dag Jølle, 219–275. Oslo: Gyldendal, 2004.
- Elstad, Åsa. *Kystkvinner i Norge*. Oslo: Kom forlag, 2004.
- Elstad, Åsa: «Ikke alene Mændene, som drive Fisket». I *Ekspansjon i eksportfiskeria 1720–1880, Norges fiskeri- og kysthistorie* bind 2, redigert av Atle Døssland, verkredaktør Nils Kolle, 383–403. Bergen: Fagbokforlaget, 2014.
- Elstad, Åsa. «Tilvirkinga blir skilt frå fangstleddet». I *Ekspansjon i eksportfiskeria 1720–1880, Norges fiskeri- og kysthistorie*, bind 2, redigert av Atle Døssland, verkredaktør Nils Kolle, 405–425. Bergen: Fagbokforlaget, 2014.
- Eriksen, Anne. *Historie minne og myte*. Oslo: Pax, 1999.
- Eriksen, Anne. «Polarheltene Minner og monumenter». I *Ekspedisjonene, Norsk polarhistorie* bind I, redigert av Einar-Arne Drivenes og Harald Dag Jølle, 345–391. Oslo: Gyldendal, 2004.
- Evjen, Bjørg. «Kvinnens lille ekstra. Kjønn og inntekt i en flerkulturell kommune i mellomkrigstida». I *Globale kyster: liv i endring – kjønn i spenning*, redigert av Siri Gerrard og Randi Rønning Balsvik, 27–36. Tromsø: Kvinnforsks skriftserie I, Universitetet i Tromsø, 1999.
- Fossåskaret, Erik. «Soga er saltet og sevja som kvar sjølvbyrg by og byd må friska seg på. Bruk av historie i omdømebygging». *Heimen* bind 45 (2008): 121–133.
- Gerrard, Siri og Randi Rønning Balsvik (red.). *Globale kyster: liv i endring – kjønn i spenning*. Kvinnforsks skriftserie I/1999 Tromsø: Universitetet i Tromsø, 1999.
- Grever, Maria. «Beyond Petrified History. Gender and Collective Memories.» *Museumsblatt. Mitteilungen aus dem Museumswesen Baden-Württemberg* (2003): 1–7. https://www.researchgate.net/publication/254804801_Beyond_Petrified_History_Gender_and_Collective_Memories_Published_in_Museumsblatt_Mitteilungen_aus_dem_Museumswesen_Baden-Wurttembergs
- Grønbech, Dagrunn. *Kystkvinner liv og virke. Fra naturalhushold til enetilværelse. En verdighetsbeskrivelse*. Doktorgradsavhandling, Universitetet i Tromsø. 2008.
- Gulla, Bernt: «Et snitt gjennom Kristiansund handelstands forenings historie 1846–1977». I

- Kristiansund handelstands forening 150 år 1846–1996*, 7–25. Kristiansund N: Holm trykk AS, 1996.
- Hagemann, Gro. *Feminisme og historieskriving. Inntrykk fra en reise*. Oslo: Universitetsforlaget, 2003.
- Hagemann, Gro. «Halv mannslønn». I *Med kjønnsperspektiv på norsk historie*, Gro Hagemann, Kari Melby, Hege Roll-Hansen, Hilde Sandvik og Ingvild Øye, 259–283. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2020.
- Hauan, Marit Anne. *Polare maskuliniteter. Fra oppdagelsen av Svalbard til heltetidas siste time*. Stamsund: Orkana Akademisk, 2021.
- Herming, Hilde og Nora Ceciliedatter Nerdrum. «Forord». I *Fast plass Norske kvinner på sokkel*, redigert av Hilde Herming, 8–11. Oslo: Press 2017.
- Hodne, Fritz. *Norges økonomiske historie 1850–1970*. Oslo: Cappelen, 1981.
- Hodne, Fritz og Ola Honningdal Grytten. *Norsk økonomi 1900–1990*. Oslo: Tano, 1992.
- Holm, Mona. «Kvinner og menn på utstilling, Anno 2017» I *Utdanning Hedmark*, redigert av Bjørn Sverre Hol Haugen og Mona Pedersen, 111–141. Anno Museums Skriftserie. Trondheim: Museumsforlaget, 2018.
- Holm, Mona og Aarbakke, Thea. «There She Goes Again: A Project on Gender Representation in Norwegian Museums' Collections and Exhibition Practices», *Museum International* 72 (2020): 92–103.
<https://doi.org/10.1080/13500775.2020.1743060>
- Johansen, Kristin Brandtsegg: «Aasa Helgesen 1877–1968». I *Fast plass Norske kvinner på sokkel*, redigert av Hilde Herming, 42–43. Oslo: Press, 2017.
- Johnsen, Arne Odd, *Fra steinalderboplass til kongelig Kjøpstad, Kristiansunds historie* bind 1-1/2. Kristiansund: Kristiansund historienemd, 1942–1951.
- Johnsen, Arne Odd. *Fra lokal til nasjonal frigjøring 1742–1814, Kristiansunds historie* bind II. Kristiansund: Kristiansund historienemd, 1951.
- Johnsen, Arne Odd. *Den store veksttid 1814 – ca 1900, Kristiansunds historie* bind IV. Kristiansund: Eget forlag, Kristiansunds kommune, 1962.
- Jordheim, Helge. «Det norske minnelandskapet». I *Fast plass Norske kvinner på sokkel*, redigert av Hilde Herming, 13–24. Oslo: Press, 2017.
- Jønsson, Anna Josefin. «Eit eventyrlig liv». *Isflaket* nr. 1 (2013): 14–17.
- Kristoffersen, Aase. *Fisker-rim*. Oslo: Gyldendal norsk forlag, MCMXXIX.
- Landmark, Webjørn. «Peter S. Brandal – selfangstpioner, industribygger og verdensmann». *Isflaket* nr. 3 (2016): 4–17.

- Larsen, Eirinn. «Kvinne- og kjønnshistoriens fortellinger». I *Fortalt fortid. Norsk historieskriving etter 1970*, redigert av Jan Heiret, Teemu Ryymin og Svein Atle Skålevåg, 148–176. Oslo: Pax, 2013.
- Larsen, Eirinn. «Stemmerett til alle!». I *Norsk likestillingshistorie*, Hilde Danielsen, Eirinn Larsen og Ingeborg W Owsen, 89–122. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS, 2015.
- Larsen, Eirinn, Ulla Manns og Ann-Catrin Östman. “Gender-equality pioneering, or how three Nordic states celebrated 100 years of women’s suffrage”. I *Scandinavian journal of history*, (2022): 1–24. <https://doi.org/10.1080/03468755.2021.2023035>
- Li, Bjørn. *Per Ung*. Oslo: Labyrinth Press, 2004.
- Manns, Ulla. «Identity and Collective Memory in the Making of Nineteenth Century Feminism». I *Rethinking Time: Essays on history, memory, and representation*, redaktører Hans Ruin og Andrus Ers, 291–300. Huddinge: Södertörns högskola, 2011.
- Mietle, Johan Fredrik. «1992–1995». I *Kristiansund handelstands forening 150 år 1846–1996*, 40–41. Kristiansund N: Holm trykk AS, 1996.
- Molaug, Svein. *Vår gamle kystkultur* bind 1 og 2. Oslo: Grøndahl og Dreyers Forlag AS, 1985.
- Nora, Pierre. «Between Memory and history: Les Lieux de Mémoire». I *Representations no. 26, special issue: Memory and counter memory* (1989): 7–24. <https://doi.org/10.2307/2928520>
- Nora, Pierre. «Between memory and History: Les Lieux de Mémoire in France since 1944». I *Histories. French Constructions of the Past*, redaktører Lynn Hunt og Jacques Revel. (631–643). New York: The New Press, 1998.
- Per Ung Arbeider*, utstillingskatalog. Tekstutvalg Tore Engelsen Espedal. Kapp: Peder Balke-senteret, 2016
- Ripnes, Dagfinn. «1990–1992». I *Kristiansund handelstands forening 150 år 1846–1996*, 39–40. Kristiansund N: Holm trykk AS, 1996.
- Ryall, Anka. *Polare kvinner Norsk polarhistorie i kjønnsperspektiv*. Stamsund: Orkana Akademisk. 2022.
- Sandmo, Erling. «Fra kvinne- til kjønnshistorie – og tilbake? Om kjønnsperspektivets betydning i det norske historiefaget», *Fortid* nr. 1 (2010): 28–31. https://www.fortid.no/tidsskrift/fortid_1001.pdf
- Schmedling, Olga. «Kvinner statuerer et eksempel». I *Fast plass Norske kvinner på sokkel*, redaktør Hilde Herming, 213–226. Oslo: Press, 2017.

- Smit, Toril: «Forord». I Bjørn Li. *Per Ung*, 8–10. Oslo: Labyrinth Press, 2004.
- Stugu, Ola Svein. *Historie i bruk*. Oslo: Det Norske Samlaget, 2008.
- Stugu, Ola Svein. «Jubileum som minnepolitikk». I *Kunsten å jubilere Grunnlovsfeiring og minnepolitikk*, redaktører Olaf Aagedal, Pål Ketil Botvar og Ånund Brottveit, 25–35. Oslo: Pax Forlag, 2017.
- Tjelmeland, Hallvard. «Historie som merkevare». *Heimen* bind 45 (2008): 109–120.
- Vollan, Odd. *Den norske klippfiskhandels historie*. Førde: Øens forlag, 1956.
- Warring, Anette: *Historie, magt, identitet. Grunnlovsfeiringer gjennom 150 år*. Aarhus: Aarhus universitetsforlag, 2003.
- Warring, Anette. «Kollektiv erindring – et brukbart begrep?». *Kollektiv erindring, Minerva et maanedsskrift* (2015): 5–18. Publisert først i redaktører Eric Bernard Jensen, Carsten Tage Nielsen og Torben Weinreich, *Erindringens og glemslens politik*, Roskilde Universitetsforlag, 1996, 205–233. <https://forskning.ruc.dk/da/publications/kollektiv-erindring-et-brugbart-begreb>
- Widnes, Marie Lovise. «Kystkvinnene, den gløynde adelen». *Isflaket* nr. 2 (2012): 4–9.
- Woldstad, Wanny. *Første kvinne som fangstmann på Svalbard*. Oslo: Tanum, 1956.
- Aagedal, Olaf. «Innleiing: å feire fortida». I *Kunsten å jubilere Grunnlovsfeiring og minnepolitikk*, redaktører Olaf Aagedal, Pål Ketil Botvar og Ånund Brottveit, 11–22. Oslo: Pax Forlag, 2017.
- Aagedal, Olaf, Pål Ketil Botvar og Ånund Brottveit (red.). *Kunsten å jubilere: Grunnlovsfeiring og minnepolitikk*. Oslo: Pax Forlag, 2017.
- Aarbakke, Thea red. *Museumsverktøy Håndbok for god kjønnsrepresentasjon i museumsfaglige praksiser*. Kongsvinger: Kvinnemuseet Kongsvinger, 2021. <https://dms-cf-08.dimu.org/file/0138ZQiscB93>
- Aarekol, Lena. «Monument og minne. Mobilisering av fortid – argument for fremtid?». *Tidsskrift for kulturforskning*, volum 6, nr 4 (2007): 5–23. <https://ojs.novus.no/index.php/TFK/article/view/503>
- Aas, Eivind. *Byen som brant Kristiansund 1900–1942, Kristiansunds historie*, bind VI. Kristiansund: Eget forlag, Kristiansunds kommune, 1991.

Nett-kilder

Ark-1001-33 – Arbeiderminner. NF - Norsk folkemuseum.

https://www.arkivportalen.no/entity/no-nf_arkiv000000004028 (lest 12.10.2021)

Becker, Anette, <https://www.encyclopedia.com/history/encyclopedias-almanacs-transcript-and-maps/halbwachs-maurice-1877-1945> (lest 25.04.2022).

Dietrichson, Susanne. 2019. «—Kvinneres historiske bidrag blir fortsatt glemt».

<https://kjonnsforskning.no/nb/2019/08/kvinneres-historiske-bidrag-blir-fortsatt-glemt> (lest 17.10.2021).

Drivenes, Einar-Arne, «Kvinner i isen», <https://www.nordnorskdebatt.no/kvinner-i-isen/r/5-124-166295> (lest 15.02.2022).

Eriksen, Anne: «Menn på sokkel og de som reiste dem.» Kronikk Morgenbladet. 16.08.2020

<https://morgenbladet.no/ideer/2020/08/menn-pa-sokkel-og-de-som-reiste-dem>

Haavet, Inger Elisabeth: Kjønn- og kvinnehistorie. <https://www.norghistorie.no/studere-for-tid/historie/2095-Kjonn-og-kvinnehistorie.html> (lest 23.10.2021).

Halbwachs, Coser, *On collective memory*, forlagets presentasjon av boka,

<https://www.ark.no/boker/Maurice-Halbwachs-On-Collective-Memory-9780226115962>

<https://naob.no/ordbok/merkevarebygging>

Norges Fiskarkvinnelag. SNL https://snl.no/Norges_Fiskarkvinnelag. (Lest 01.10.2021).

Nipen, Kjersti. «Denne benken i botanisk hage skapte debatt. Nå har museet funnet en løsning». <https://www.aftenposten.no/oslo/i/Alj7xM/denne-benken-i-botanisk-hage-skapte-debatt-naa-har-museet-funnet-en-loesning> 14.06.2021 (lest 06.05.2022).

NTB. <https://kommunikasjon.ntb.no/pressemelding/hun-skal-lage-skulpturen-utenfor-stortinget?publisherId=16587288&releaseId=17918086> 15.10.2021 (lest 30.04.2022).

Thjømøe, Hans M. 2008. «Hva er det som er spesielt med merkevarer?» i *Magma, Econas tidsskrift for økonomi og ledelse*, nr 2, <https://old.magma.no/hva-er-det-som-er-spesielt-med-merkevarer> (lest 27.02.2022).

Øiestad, Beate Sletvold: Kvinnehistorie Korleis eit fagfelt vart til.

17.04.2015.<https://kjonnsforskning.no/nb/2015/04/kvinnehistorie-korleis-eit-fagfelt-vart-til>
(lest 14.11.2021)